

# ב.ו.ל.ט.י.ן



ב ט א ו ן א י ג ו ד י ו צ א י ס י ן

שנה 55 גליון מס' 395

אפריל-מאי 2008 ♦ שנה 55 ♦ אדר ב-ניסן-אייר תשס"ח מוסף עברי

[www.jewsofchina.org](http://www.jewsofchina.org)

## חג שמח! 1948-2008 60 שנה למדינת ישראל חג פסח שמח!



הפגישה השנתית של יוצאי סין וחלוקת המלגות לסטודנטים.

חנוכה, דצמבר 2007

חברי נשיאות וסטודנטים מקבלי מלגות

# איגוד יוצאי סין

נוסד ב-1951

תל-אביב, "בית-פונבה",

רח' גרוזנברג 13,

e-mail: igud-sin@013.net

טל. 03-5171997

פקס. 03-5161631



"מטרת האיגוד היא לארגן את תושבי סין והמזרח הרחוק לשעבר לסייע הדדי ולשיתוף-פעולה".

(מתוך תקנון האגודה)



עורך ראשי: תדי קאופמן

סגנית עורך מוסף עברי: יהודית ביין

חברי המערכת: יהודית ביין,

אורי ביין, תדי קאופמן, יוסי קליין

ויהודית סנדל



מטרות ה"בולטין"

מופיע מ-1954

בהוציאם לאור את ה"בולטין", איגוד יוצאי סין בישראל שואף לענות על הצרכים שלהלן:

1. לעודד את תחושת השותפות בין תושבי הקהילה היהודית לשעבר של סין.

2. לקיים ערוץ של קשר בין יוצאי סין בישראל ובגולה.

3. לסייע באיסוף, שימור והוצאה-לאור של מסמכים היסטוריים העוסקים בחיי אותה קהילה.

4. לסייע לאיגוד יוצאי סין במילוי מטרותיו, במיוחד אלה שעוסקים בסיוע סוציאלי ובמלגות חינוכיות לבני דור ההמשך של יוצאי סין בישראל.

איגוד יוצאי סין

ת.ד. 29786

תל אביב 61297

Kindly note our new address:

Igud Yotzei Sin

P/O/B/ 29786

Tel Aviv 61297 Israel

# תוכן העניינים

3	ת. קאופמן	60 שנה בדרך לשלום
4		מזל טוב
4		סטודנטים כותבים
5		באיגוד יוצאי סין
6	מ. בן-אברהם	בחג חנוכה 2007
8	מ. רינסקי	תולדות שושלת קליין
12	עו"ד י. ידייקין	מאירופה לסין
13	אורי גוסמן	מאגר מידע על יהדות שנחאי
14	מרק ליף	זיכרונות מחרבין
16	ד"ר א. קאופמן	רופא המחנה
20	ת. קאופמן	מיומן הידידות עם סין
21	מ. רינסקי	מפגש מסורתי בחג החנוכה
22	חנה פורת	רשמי סיור שורשים בסין
24	מ. גולדברג	זיכרונותיו של מרק
29	מ. פרידמן	מוינה בדרך לשנחאי
36	ת. קאופמן	כיצד חגגו את יסודה של המדינה בחרבין
37	מ. בן-אברהם	שגרירה החדש של סין בבית פונבה
38		לזכרם
40		חלוקת מלגות



חג פסח שמח וכולל

## 60 שנה בדבר לשלום

יובל למדינת ישראל ויוצאי סין בישראל \*

### חג החגים

ב-8 במאי ימלאו 60 שנה מהיום בו הכריז בן-גוריון על הקמת מדינה יהודית בישראל. חלומות ותפילות, בכיתות ופגיונות של דורות התמזגו לישות יהודית חדשה. היהודים, שבו להיות בעלי חלקת אדמה משלהם תחת הרקיע. למרות קשיים אובייקטיביים וסובייקטיביים, למרות מלחמות וטרור, קיבלה המדינה לזרועותיה מיליוני מהגרים, והיום מונה האוכלוסייה היהודית בארץ למעלה מחמישה מיליון נפש. 52% מהאוכלוסייה היהודית הם ילידי הארץ, שאינם מכירים את מושג ה"גלות" - רדיפות ושוטטות ברחבי העולם. הם נולדו על אדמת ישראל וחיים תחת שמי המדינה. האם אין זה הניצחון הגדול ביותר של התנועה הלאומית - ניצחוננו של הרעיון הציוני? רק לפני כמאה שנה התגוררו בארץ כעשרים אלף יהודים.

הישגי המדינה הצעירה בכל תחומי החיים אדירים. שני דברים עיקריים, אשר בלעדיהם המדינה לא יכולה להתקיים הם: צבא - המעניק בטחון והגנה בתוך הגבולות על העם ועל אדמתו, וחקלאות. ההישגים של ישראל בתחומים אלו אדירים. חיל האוויר אחד מהטובים בעולם, וידע במשק חקלאי אותו אנו מלמדים ומפיצים בארצות אחרות.

ישראל היא בין עשר המדינות הראשונות מתוך 194 ארצות שונות בעולם, בתעשיות המחשוב המדע והגרעין. מקום ראשון במספר מבקרים בתיאטרון, קונצרטים והוצאות ספרים (למען נפשו של האדם).

אחד הניצחונות המשמעותיים בישראל היא השפה העברית ויצירת תרבות הנשענת על השפה, כולל פרוזה ושירה, תיאטרון וקולנוע, רדיו וטלוויזיה, הוראה בבתי הספר, מכללות ואוניברסיטאות. תחיית השפה והשרשתה בין למעלה משלושה מיליון מהגרים שהגיעו מ-92 ארצות - זהו נס מדיני.

הגענו לארץ מתוך ארצות בעלות מטען תרבותי שונה, שפה, הרגלים והתנהגות. למרות חילוקי דעות בתוך הקהילה הישראלית, בין הדתיים לחילוניים, בין אשכנזים לספרדים, הפכנו לעם בעל שפה אחת, שקם מתוך אפר ההיסטוריה והחיה את שפת התנ"ך, התלמוד, ביאליק וטשרניחובסקי, והשפה הפכה להיות לשפת יום יום בבתי הספר, אוניברסיטאות, שווקים ורחובות, רדיו וטלוויזיה. היום זוהי שפה בה מבטא תינוק את מילותיו הראשונות.

זהו הצד היפה של חיי המדינה, אך יש גם צד אחר, אפל, אשר עליו חשוב לדבר. מי מאיתנו לא חש מדי יום ואינו יודע את הצד האחר של החיים. העיתונות והטלוויזיה מספרים

על כך מדי יום. שוד, רצח, סמים, תאונות דרכים - אלו תופעות המצויות בכל מדינה. אך לנו, בתוך ארצנו הקטנה בקרב אוכלוסייה לא רבה, קשה להשלים עם התופעות הללו. קרוב למיליון אנשים עזבו את ישראל במשך 60 שנה והשתכנו בארצות שונות. האין זו טרגדיה? אך עם כל זאת רב האור מהאפלה. מדינת ישראל נתנה לנו, לבאים מכל קצות העולם, רגש של שייכות לאדמה, למולדת, גורל משותף - כתובת לעם ללא בית, אשר עליו דיבר לפני מאה ועשרים שנה תיאודור הרצל.

על דפי ההיסטוריה של ישראל, רשומים בדם שמות אלו שנתנו את חייהם על זכותנו לחיות במדינה זו. ביניהם יש גם שמות של אלו שנולדו בסין והגיעו לישראל בשנים הראשונות של העלייה ההמונית.

בבית הכנסת לזכר הקהילות היהודיות בסין אנו שומרים בזיכרון את הבנים, יוצאי סין, אשר הקריבו את חייהם על מזבח המולדת, על עצמאות ישראל. רק שמונת אלפים נפש מקהילת יוצאי סין הגיעו בשנים הראשונות להקמת המדינה. לפנייהם, בשנות העשרים של המאה הקודמת הגיעו כמה עשרות אנשים: ב-1920 - חברי תנועת "השומר הצעיר" ו"מכבי", ב-1930 - חברי בית"ר רובם מחרבין. בגל עלייה זה היו מספר חברים שהשתתפו בארגוני מחתרת, שלחמו במנדט הבריטי (א. לנקין, נ. גרמנט ועוד).

אין ולו גם צד אחד בחיינו, אשר לא הותיר עקבות בגלי העלייה של 1930 וכן ב-1950. אליהו לנקין ומרדכי אולמרט היו חברי הכנסת הראשונה, יעקב לניר (לנקין) היה אחד היועצים של גולדה מאיר.

בין המדענים הישראלים, פרופ' חיים תדמור - אשורולוג, כיהן כסגן נשיא האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, סינולוג פרופ' איקה יוסף, פרופ' להיסטוריה עתיקה זאב רובינסון, פרופסורים לרפואה האחים אלכס ודני כצנסלון ופרופ' הדסה שמיר (רביקוביץ').

בשטח של מדיני הרוח - הסופר יצחק אורן (נדל) ורינה ליטוין, סופרת ומתרגמת משפות זרות, עיתונאי, מרצה ודוקטור לפילוסופיה שמואל רולבנד, דיפלומט ידוע יוסף תקוע (טוקובצ'נסקי).

קבוצה גדולה של יוצאי סין עבדה בחברת "אל-על", ביניהם עוזר המנכ"ל ליובה אולשנסקי. יש לציין את נשיא חברת "אלבטי", חברה ישראלית מובילה בשטח האלקטרוניקה, עמנואל גילה (גליק).

קבוצה גדולה של מהנדסים עבדה במסילת הברזל, ביניהם ק. סלוצקר, מ. לוזר (לוסר) ופ. היימן. בסיקוד הצבאי העליון של צה"ל שרתו יוצאי סין, ביניהם שמואל כסלו (כיסיליב) בחיל

האוויר הישראלי, פישל הרשביץ', אליהו בר-יוסף, דוד לסקוב, זאב (וזה) אש, גרישה פיס, יוסף ורצמן, האחים מרום ואחרים. יש לנקוב גם בשמו של עורך הדין ג. מרינסקי ועוד.

יוצאי סין לקחו חלק בהתיישבות. במקום הראשון, עמיקם - מושב חקלאי של יוצאי חרבין מתנועת בית"ר, כמו כן סוחמטה, גבעת אולגה, מגדל העמק, אזור שיכון שנחאי בתל-אביב.

לפני 57 שנה נוסד אגוד יוצאי סין. נבנה בית כנסת לזכר הקהילות היהודיות בסין ברחוב גולן בתל-אביב, מרכז אגוד יוצאי סין, "בית פונבה", נפתח ברחוב גרוזנברג, החל לצאת לאור "בולטין של אגוד יוצאי סין" בשלוש שפות - עברית, רוסית ואנגלית, ומופיע כבר 55 שנה.

במשך 57 שנות קיומו של האגוד ניתנה עזרה חודשית קבועה לאלפי יוצאי סין הודות לתרומות שניתנו על ידי יוצאי סין בישראל, ניו-יורק, סן-פרנציסקו, לוס-אנג'לס, אוסטרליה, יפן, קנדה ועוד ארצות רבות אחרות. כמו כן, כאלפי יחממשמאות סטודנטים - ילדים, נכדים ונינים של יוצאי סין קיבלו מהאגוד מלגות להשלמת לימודיהם במוסדות להשכלה גבוהה.

זוהי תרומתנו הצנועה למדינת ישראל. לאורך 57 שנות קיומו של אגוד יוצאי סין לא קיבל האגוד אף לא שקל אחד תמיכה מהמדינה, או מהסוכנות, או מכל ארגון ישראלי אחר. אנו, יוצאי סין, יכולים להביט בגאווה בשנים שחלפו, ולהתגאות בדור השלישי שנולד בישראל ואשר רבים מהם תופשים עמדות מפתח בחיי הקהילה בישראל. לא רק יכולים, אלא גם צריכים.

יחד עם העם בישראל, ועם יהודי התפוצות אנו חוגגים 60 שנה להקמת מדינת ישראל, גם אם עננים מכסים מדי פעם את שמי הארץ, אמונתנו בישראל כמולדת יחידה של העם היהודי אינה מוטלת בספק.

אמונה בנצח ישראל אשר הובילה אותנו דרך אלפיים שנות גלות, דרך מדורות האינקוויזיציה, פוגרומים, פרעות שוטטי דם, חדרים גז במחנות ההשמדה של הנאצים.

עוד יהיו ימי שלום מאושרים ושלווים. עוד יהיה טוב יותר. וגם עכשיו טוב! אנחנו בביתנו!

### חג פסח שמח!

ב-20 באפריל יחד עם עם ישראל ויהודי התפוצות נחגוג את חג הפסח, סמל ליציאה מעבדות לחיים חדשים. זהו החג הנצחי של האביב.

חג שמח ידידי היקרים מסין!

**\* (במאמר צוטטו חלקים ממאמר שפורסם על ידי המחבר לרגל מלאות 50 שנה למדינת ישראל.)**



# ! 2016

# נצח

## רוברט אדארדוביץ' קירשנשטיין - בן 80

ב-15 בדצמבר מלאו לרוברט אדארדוביץ' קירשנשטיין 80 שנה. הוא צאצא ליוצאי סין ויש לו חלק בעבודה על ה"בולטין". איגוד יוצאי סין מברך את בעל השמחה ואת משפחתו ומאחל להם בריאות והצלחה עד 120!

## אילנה גרמן בת 80

לידידתנו משנחאי, אילנה גרמן, המוכרת לכולנו בשם אלה (רבינוביץ'), מלאו 80 שנה. איגוד יוצאי סין מברך את אילנה ומשפחתה ליום הולדתה ומאחל לכולם בריאות, אושר והצלחה עד 120!

## שמחה בבית משפחת מולר

ב-8 בדצמבר, בבית הכנסת בכפר-שמריהו, התקיים טקס בר-מצווה לתאומים גיא וניר ליב. אימם אילנה בתם של שמואל וחנה מולר. סב הבנים שמואל מולר - יוצא טינטצ'ין, והסבתא חנה (ליטוין) - יוצאת חרבין. בטקס השתתפו קרובי משפחה, ידידים ומכרים. איגוד יוצאי סין מברך את חנה ושמואל, ואת כל משפחת מולר ליום שמחתם ומאחל להם אושר, בריאות והצלחה עד 120!

## שמחה במשפחת אומנסקי

לכפיר ואילית אומנסקי נולד בן ושמו אביתר גרשון. אביתר גרשון נין לשרה אומנסקי. איגוד יוצאי סין מברך את שרה וכל משפחת אומנסקי ומאחל להם אושר בריאות והצלחה עד 120!

## איזבלה שרון - בת 80

ב-17 בנובמבר, חגגה ידידתנו איזבלה שרון (איזה רבינוביץ'), את יום הולדתה ה-80 עם משפחתה.

איגוד יוצאי סין מברך מקרב לב את איזבלה לרגל המאורע המשמח ומאחל לה אושר, בריאות והצלחה עד 120!

## רשא קאופמן - בת 75

לידידתנו משנחאי, רשא קאופמן (זגרמן) מלאו בחודש פברואר 75 שנה.

איגוד יוצאי סין מברך את רשא ואת משפחתה ליום הולדתה ומאחל לה בריאות והצלחה, עד 120!

# ת.ד. - 29786



# סטודנטים נותנים

4

### מר תדי קאופמן היקר,

אני, בתו של גנרל קייצ'רו היגוצ', מודה לך מקרב לב על ששלחת לי את ספרך הנפלא. לאבי היה מפגש במזרח הרחוק עם ד"ר אברהם קאופמן, אביך ז"ל. אני מתגאה בכך שאבי הצליח להציל את חייהם של רבים מהפליטים היהודיים שחוו מצוקה וסכנה במצב הפוליטי והבינלאומי הקשה.

כאשר התנהל מבצע ההצלה הייתי ילדה, היות ונולדתי בשנת 1929. אף אחד מבני משפחת היגוצ' לא ידע דבר על המבצע. תעודות שונות חשפו את המבצע אחרי שאבי הלך לעולמו בשנת 1970. רק אז נגלה לי הסבל הבלתי יתואר והמצוקה הנוראה שעברו על העם היהודי, מה שגרם לי לעצב רב.

שבעה עשורים עברו מאז מבצע ההצלה. בליבי ישנה הוקרה עמוקה ביודעי כי אתה, בנו של ד"ר קאופמן, מעביר את המידע על העובדות ההיסטוריות של מבצע ההצלה לדור הצעיר למרות שעברו מאז שנים רבות ובכך מאדיר את שם אבי בקרב הדור הצעיר.

על פי תחושתי, אבי הגיע להחלטה להציל את הפליטים היהודים מפני שהתוודע לתכונותיהם הטובות של היהודים שיצרו יחסים טובים עם אבי בגישתם החמה. אני מניחה שאבי השוהה בעולם הבא פגש את אביך ולחץ את ידו בחוזקה. ישנה בי האמונה כי שני האנשים היקרים הללו שומרים עלינו מלמעלה.

בתודה מקרב לב,

פוג'יקו השימוטו

ברצוני להודות לכם מקרב לב על המלגה שהענקתם לי אשר מסייעת לי בלימודי י בתחום "עיצוב תעשייתי" במכון אבני.

אני גאה להיות שייך למשפחת יוצאי סין. שתהיה לכולנו שנה אזרחית שקטה ומלאת ביטחון.

תודה רבה

ממני, גבריאל שרון הנכד של איזבל שרון והנין של רוזטה רבינוביץ.

שמי דנה כהן, נכדתה של וקסלר רחל לבית בומש. כל כך מרגש ומדהים להיות שייכת למשפחת איגוד יוצאי סין, תמיד זוכרים, תמיד נותנים מכל הלב, גאה להיות חלק מכם! תודה רבה מקרב לב על המלגה הנדיבה שחילקתם לנו הסטודנטים, ישר כוח, אריכות ימים, עם חיבוק חם. מדנה כהן חיפה

### תדי קאופמן היקר,

וכל משפחת יוצאי סין לרגל השנה החדשה, מיטב הברכות והאיחולים, בריאות אושר והצלחה, תודה מקרב לב על העזרה הרבה בחקר ההסטורי ותולדות הרפואה של יהודי חרבין.

ד"ר נאוה בלום,  
NIH, HISTORY OF MEDICINE  
ארה"ב, ספטמבר 2007

א  
י  
ג  
ו  
ד  
י  
ו  
א  
י  
ס  
ו  
י

# באיגוד יוצאי סין

## ראיון של ת. קאופמן לתחנת

### רדיו סיני

ב-23 בינואר ביקר ב"בית פונבה" עיתונאי של תחנת הרדיו הסינית הלאומית מירושלים, מר יואן צ'י.

הוא ראיון את ת. קאופמן לקראת השנה הסינית החדשה על פי לוח שנת הירח (7 בפברואר 2008).

ת. קאופמן סיפר על עברם של יהודים בסין, על עבודת איגוד יוצאי סין ואגודת הידידות ישראל-סין וברך את העם הסיני עם בוא השנה החדשה.

## שי יקר ערך מריסה יוניס

ידידתו מחברין ומשנחאי, ריסה יוניס (טוקצ'ינסקיה), העניקה לארכיון איגוד יוצאי סין אוסף של ארבעה כרכים מכתב העת "תגר" שיצא לאור בשנחאי בשנים 1946-1948.

כתב העת "תגר" היה גוף רשמי של הצינים-הרביזיוניסטים ושל ארגון "ברית-טרומפלדור" במזרח הרחוק ויצא לאור בשתי שפות - אנגלית ורוסית. עורכת כתב העת באנגלית הייתה יהודית חסר, וברוסית - מיליה יוניס, בעלה של ריסה יוניס. מחוץ לעבודתו בכתב העת היה מיליה יוניס, ידידו מחברין ומשנחאי, מפקד בית"ר בשנחאי.

כתב העת יצא לאור אחת לשבועיים, והוא ממלא תפקיד חשוב בהיסטוריה של יהודי שנחאי.

איגוד יוצאי סין מודה לריסה יוניס על מתנתה יקרת הערך, אשר תרמה רבות לחקר ההיסטוריה היהודית בסין, ומאחלת בריאות, אושר והצלחה לה ולבני משפחתה.

## קידוש בבית הכנסת לזכר

### קהילות היהודיות בסין

בשבת, 15 בדצמבר, בבית הכנסת לזכר הקהילות היהודיות בסין, אשר ברחוב גולן 31 בתל-אביב, התקיים קידוש מסורתי, שנערך על ידי רשא ותדי קאופמן ביום הזיכרון (נר ראשון של חנוכה) לאביה של רשא, שמואל אבא זיגרמן.

עם תום התפילה הוזמנו המתפללים לאולם התרבות. הרב מנחם ותדי קאופמן נשאו דברים לפני הבאים. הוגשו מאכלים יהודיים מסורתיים: דג ממולא, קיגל וחמין, אשר היו טעימים להפליא. הקידוש לווה בזמירות שבת מסורתיות.

## קבלת פנים אצל שגריר יפן

ב-10 בדצמבר, בביתו של שגריר יפן, יושינורי קטורי בהרצליה-פיתוח, נערכה קבלת פנים

לרגל יום הולדתו ה-74 של קיסר יפן.

בקבלת הפנים נכח השר יצחק הרצוג כנציג ממשלת ישראל, חברי כנסת ונציגים מחוגי החברה הישראלית. מטעם איגוד יוצאי סין נכחו רשא ותדי קאופמן.

## אורחת מחרבין באיגוד יוצאי סין

במשך שלושה שבועות, מה-2 עד ה-23 בדצמבר, התארח באיגוד יוצאי סין הגב' חאן טאניאן, או גליה כפי שקראנו לה. היא עובדת כמדענית באקדמיה למדעי החברה של חבל הילצ'יאן ומרכז לחקר ההיסטוריה של יהודי חרבין. מטרת בואה - לעבוד בארכיון איגוד יוצאי סין ולצלם חומרים היסטוריים: חלקים מכתב העת "ברייסקיה ז'וזן" (חיים יהודיים) (1920-1943), "הדגל" (1931-1942) ו"בולטין" של איגוד יוצאי סין מהשנים הראשונות לקיומו (1954).

גליה עבדה בארכיון מידי יום במשך שמונה שעות, ובימים פנויים הוזמנה לאילנה ולרוני ויינרמן, אשר יחד עם חברים נוספים, תיררים לשעבר שהיו בחרבין באוקטובר 2007, ניסו כמיטב יכולתם להראות לאורחת את צפונה של ישראל. יחד איתם, ביקרה גליה בחיפה, במקדש הבהאים, בעיר הדרוזית דלית אל כרמל, בראש הנקרה שלידי הגבול עם לבנון. נטשה ואבי פודולסקי ארחו את גליה בירושלים, שם ביקרה בכותל המערבי ומאוחר יותר בים המלח.

יוסי קליין הכיר לה את תל-אביב. הם ביקרו במוזיאון "בית התפוצות". כמו כן התארחו בביתם של רשא ותדי קאופמן. גליה התגוררה בביתה של גליה כץ, אשר דאגה לאורחת שלנו מחרבין. עזרה רבה הגיש לאורחת עובד משרד איגוד יוצאי סין, יחיאל (ולרי) לדז'ינסקי.

השתדלנו להקדיש לאורחת תשומת לב רבה כאות תודה לאירוח החם לו זוכים יוצאי חרבין המגיעים לחרבין, כאשר היא עצמה לוקחת חלק פעיל בארגון קבלת פניהם. תודה מיוחדת לכל אלה, אשר לקחו על עצמם לארח את האורחת בזמן שהותה בישראל. תודה לגליה כץ, אילנה ורוני ויינרמן, נטשה ואבי פודולסקי, יוסי קליין, רשא ותדי קאופמן.

## סטטיסטיקת המלגות -

2007/2008

144 מלגות חולקו ב-11 בדצמבר 2007 במפגש המסורתי של יוצאי סין מקרנות שונות של איגוד יוצאי סין. את המלגות קיבלו ילדים, נכדים ונינים של יוצאי סין. רשימת הסטודנטים הלומדים

באוניברסיטאות ומכללות בארץ:

- 11 באוניברסיטה העברית בירושלים
- 26 באוניברסיטת תל-אביב
- 10 באוניברסיטת חיפה
- 7 באוניברסיטת בן-גוריון בבאר שבע
- 12 באוניברסיטת בר-אילן
- 14 באוניברסיטה הפתוחה
- 55 במכללות שונות
- 43 בשנה הראשונה ללימודים רשומים
- סטודנטים, שנה שנייה - 45, שנה שלישית - 31.
- 24 סטודנטים ממשיכים בלימודיהם במטרה לקבל תואר מוסמך (MA).
- בין מקבלי המלגות 78 סטודנטים ו-65 סטודנטיות.
- 116 סטודנטים מתוך 144 מקבלי מלגות הם צאצאי יהודים רוסיים יוצאי סין, 14 סטודנטים הם צאצאי הקהילה הספרדית משנחאי, 13 - צאצאי פליטים מאירופה שמצאו מקלט בשנחאי בגטו הונקיו. ל-80 סטודנטים שורשים מחרבין, 50 - משנחאי, 11 - מטינצ'זין.
- 60 סטודנטים קיבלו מלגות מקרן לזכר ג'ון ואלכסנדרה מייזין, 50 - מקרן לזכר מישה כוגן ו-33 - מקרנות שונות של איגוד יוצאי סין.

## בקרו באתר של איגוד יוצאי סין

[www.jewsofchina.org](http://www.jewsofchina.org)

### האתר כולל מידע רב

#### בתחומים הבאים:

- סדר כרונולוגי של אירועים בסין בהם היו מעורבים חברי הקהילה.
- פרסומים ותמלילי נאומים מקונגרסים וכנסים.
- מידע חשוב ממחקרים וספרים.
- קישורים לאתרים אחרים באינטרנט.
- רשימת קברים בבית העלמין בחואן שאן בחרבין.
- פורום חיפוש קרובים.
- תמונות (חלקן נדירות, המפורסמות בפעם הראשונה).

# בחג החנוכה 2007 - אנו שוב ביחד

מתניה בן-אברהם / מרוסית יהודית סנדל

ביום שלישי ה-11 בדצמבר 2007, בחג החנוכה, התקיים מפגש מסורתי, בין ארצי, של יוצאי סין בבית עובד עירית תל-אביב, ברח' פומבדיתא 4.

שוב הגיעו יוצאי סין, ילדיהם, נכדיהם, ניניהם - נציגים של ארבעה דורות. מכל קצות הארץ, מנצרת בצפון עד באר-שבע בדרום. 144 סטודנטים - צאצאי יוצאי סין וקרוביהם, וכן 21 סטודנטים סיניים הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל ומקבלים מלגות מקרן אגודת הידידות ישראל-סין.

הערב התחלק לשני חלקים: מ-16.00 עד 18.00 - מפגש חברתי במבואה, ובין 18.00-20.30 - טקס חלוקת המלגות, נאומים, ותכנית אומנותית.

האורחים הראשונים הגיעו חצי שעה לפני פתיחת הדלתות של בית העובד - יוצאי סין מיהרו למפגש המרגש. במהרה התמלאה המבואה: 160 סטודנטים וקרוביהם, ידידים, אורחים מכובדים הבאים למפגש זה למעלה מעשרים שנה, יוצאי סין - סך הכל התאספו 450 איש. כאשר הקהל תפס את מקומו באולם, התברר שלא נותרו מקומות ריקים, וכחמישים צעירים עמדו לאורך הקירות או ישבו על המדרגות.

את האורחים קיבלו בכניסה חברי הנהלת איגוד יוצאי סין ואגודת ידידות ישראל-סין ת. קאופמן, י. קליין, ר. ויינרמן.

בין האורחים המכובדים נכח שגריר הרפובליקה הסינית העממית מר צ'ז'או צ'ז'ין, ממלאת מקום השגריר והיועצת גב' צ'ז'ין סיונאן, מנהל המחלקה לארצות צפון-מזרח אסיה ממשרד החוץ מר יצחק שוהם, דיפלומטים ושגרירי ישראל לשעבר בסין אורה נמיר, צבי גבאי, משה בן-יעקב והיוידע חיים.

כמו תמיד, חיכו לבאים במבואה שולחנות עמוסי כריכים, סלטים, משקאות חמים וקרים וכמובן סופגניות של חג החנוכה.

בדיוק בשעה שש בערב נפתח הטקס על ידי רוני ויינרמן, אשר הזמין את שגריר סין בישראל מר צ'ז'או צ'ז'ין לשבת לשולחן הכבוד. הנר השמיני של חנוכה הודלק על ידי רועי גיננסקי, נכד לאסתר גיננסקי (אתי ביים משנחאי). הזמרת אופירה גלוסקא שרה משירי חנוכה.

שגריר סין בישראל מר צ'ז'או צ'ז'ין נאם לפני הבאים. הוא דיבר על חשיבות עבודתו של איגוד יוצאי סין ואגודת הידידות ישראל-סין, על התרומה הרבה של הארגונים בכל השייך להידוק קשרים ידידותיים בין שני העמים סין

וישראל ובמיוחד הדגיש את ערכה הרב של עבודתנו.

אחריו דיבר יו"ר איגוד יוצאי סין ואגודת ידידות ישראל-סין ת. קאופמן, אשר ציין בדבריו את חשיבותה הלאומית של עבודתנו בשלושה מישורים - בהגשת עזרה סוציאלית לנזקקים, עזרה לסטודנטים ושימור עברנו ההיסטורי בסין.

יצחק שוהם, מנהל מחלקת צפון-מזרח אסיה במשרד החוץ, ציין את ערכה של עבודתנו בכל הקשור להידוק היחסים עם העם הסיני.

אחריו קיבל את רשות הדיבור ממלא מקום היו"ר והגזבר של איגוד יוצאי סין ואגודת ידידות ישראל-סין י. קליין, אשר נגע בדבריו בבעיות כלכליות של איגוד יוצאי סין וקרא ליוצאי סין הנוכחים באולם, לתת יד ולתרומ כדי לאפשר המשך לעבודת הארגון.

בתכנית האומנותית הופיעה הכנרית הסינית אי צ'ז'י, אשר לומדת באקדמיה למוסיקה באוניברסיטת תל-אביב, והזמרת הישראלית אופירה גלוסקא, אשר שרה בעברית וכן ביצעה שלושה שירים בשפה הסינית, כתוצאה זכתה למחיאות כפיים חמות מידידנו הסינים. כמו כן, ביצעה שיר אחד ברוסית. הקהל קיבל אותה במחיאות כפיים סוערות, והמארגנים נתנו לשתיהם זרי פרחים.

לפני תחילת טקס חלוקת המלגות הקריא ת. קאופמן את רשימת התורמים ותקציר קרנות של איגוד יוצאי סין. הוא הודיע, שהפעם מתוך קרנות של אגודת ידידות ישראל-סין נמסרו 21 מלגות לסטודנטים סיניים, ומתוך קרנות של איגוד יוצאי סין - 144 מלגות לצאצאי יוצאי סין: 60 סטודנטים הלומדים באוניברסיטאות בארץ קיבלו מלגות מקרן לזכר ג'ון ואלכסנדרה מייזין, 50 מלגות מקרן לזכר מישה כוגן, ומלגות משגרירות הרפובליקה הסינית העממית אשר בישראל, וכן קרנות שונות אחרות.

חלוקת המלגות נמשכה למעלה משעה. לבמה עלו בזה אחר זה סטודנטים סיניים וישראלים. כל אחד קיבל את המלגה מידי אחד מחברי הנשיאות ומהתורמים האישיים - מעטפה הכוללת המחאה וספר כשי.

תורמים אישיים שהעניקו מלגות הם: אברם פרדקין, תדי פסטונוביץ', שרה אומנסקי, חנה יעקבי, רשא קאופמן, גליה כץ, אלה גולדרייך, שולמית אבן.

הסטודנטים הסיניים קיבלו את ספרו של תדי קאופמן "הדות חרבין אשר בלבי"

בשפה הסינית וכן ספר שירה של המשוררת בת-שבע שרף בתרגום לשפה הסינית. את ספרו של ת. קאופמן העניקה האורחת שלנו מחרבין גב' חאן טאניאן (גליה בשפתנו), מדענית העובדת באקדמיה למדעי החברה בהילוצ'יאן ובמרכז לחקר ההיסטוריה של יהודי חרבין. את ספר השירים של בת-שבע שרף - העניק בעלה מרדכי סגל.

בשם הסטודנטים הסיניים הופיעה אי צ'ז'י, הדוברת עברית וסינית. מטעם הסטודנטים הישראלים - דנה דביר אשר הודתה בשם הסטודנטים לאיגוד יוצאי סין.

עם תום הטקס פנה ת. קאופמן לקהל, הודה לאורחים המכובדים ובראשם שגריר הרפובליקה הסינית בישראל מר צ'ז'או צ'ז'ין, חברי איגוד יוצאי סין רפי רשינסקי ויהודית סנדל, גב' אורית דיאני על קישוט הבמה, לרועי גיננסקי על הדלקת הנרות, לאדם-אלון גולדרייך על עזרה בקיום הטקס.

ת. קאופמן איחל החלמה מהירה למזכיר ועדת חלוקת המלגות של איגוד יוצאי סין דוד גוטמן. כמו כן תודה מיוחדת לסינים שטרחו רבות להצלחת הערב והם - רוני ויינרמן סגן יו"ר איגוד יוצאי סין שניהל את הטקס, וממלא מקום יו"ר איגוד יוצאי סין, יוסי קליין, שלקח על עצמו את כל הניהול והאחריות בחלוקת המלגות. ללא השתתפותם טקס חלוקת המלגות לא היה זוכה להצלחה כה רבה.

ת. קאופמן הודה גם למשוררת בת-שבע שרף על אוסף שירה בשפה הסינית שניתנו במתנה לסטודנטים הסיניים. כמו כן, בירך בחמימות את האורחת מחרבין, גב' חאן טאניאן (גליה) המדענית מחרבין, אשר עבודתה הביאה אותה לאסוף חומר חשוב בארכיון של איגוד יוצאי סין ואשר עזרה בחלוקת ספרו של ת. קאופמן "הדות חרבין אשר בלבי" לסטודנטים הסיניים. בדבריו קרא ת. קאופמן לסטודנטים הצעירים לקחת חלק פעיל בחיים הקהילתיים ובמאבק למען צדק חברתי.

ב-20:30 תם הטקס שהפך למסורת, אך לבאים קשה היה להיפרד, עדיין חלקו רשמים על הערב שחלף. כל כך הרבה פגישות, חיבוקים, נשיקות בערב בלתי נשכח זה של יוצאי סין. מי יתן ובעוד שנה ניפגש שוב בשבוע של חנוכה.

להתראות בחג החנוכה 2008!

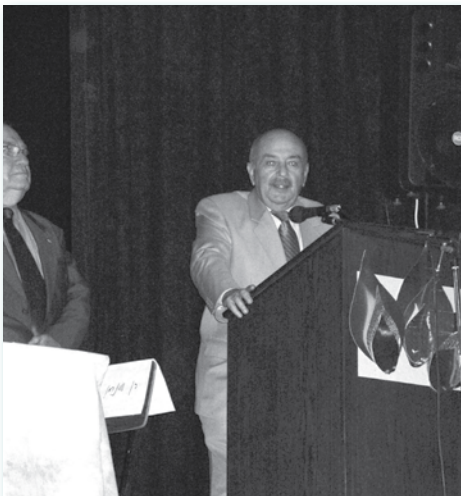
# ברכות בעת המפגש - חנוכה 2007



שגריר סין בישראל Mr. Zhao Jun.



יו"ר אגוד יוצאי סין תדי קאופמן



מנהל המחלקה של מזרח אסיה במשרד החוץ הישראלי מר יצחק שוהם.



מ"מ יו"ר אגוד יוצאי סין יוסי קליין.



הסטודנטית דנה דביר.



הסטודנטית מסין עם המתורגמן.

# תולדות שושלת קליין החל מהמאה ה-20

מיכאל רינסקי / מרוסית יהודית סנדל

**המאה ה-20 הייתה קשה לא רק לעם היהודי. אך משפחת קליין המאוחדת עמדה בתלאות המהפכה, מלחמות, כיבוש ובסופו של דבר הצליחה ליצור חיים יציבים לדור הצעיר ולמדינה.**

ספר תיכון, בית ספר יסודי "תלמוד-תורה", ספרייה, ארגוני ספורט, אולמות וחצרות להתעמלות. באותה תקופה נפתח בית ספר למסחר, אשר רוב תלמידיו היו יהודים.

לסיכום, הקהילה היהודית הייתה בעלת תשתית משלה בתנאים הקיימים. עם הקמת ממשלת הבובות של מנצ'וגו שנוסדה על ידי היפנים החלה ברית המועצות לסגת תחת לחץ יפני, ואילו היפנים החלו לאט לאט להשתלט על המקום. בנוסף, החלו ארגוני הרוסים הלבנים להתגרות במוסדות סובייטים ובארגונים של אזרחים סובייטים תוך גילויים אנטישמיים נגד יהודים.

כבר בחודשים הראשונים לבואו של ישה קליין לחרבין, נרתם לעבודה בארגונים הציוניים, בתוכם - בית"ר, קן אשר נוסד עוד ב-1929. בראש בית"ר באותה תקופה עמד לב פסטונוביץ', אחד מחברי מטה הארגון היה מוטי אולמרט. ישה התיידד מיד עם חברי הגרעין הצעיר והיה לבעל סמכות בין הצעירים. הוא הפך למזכיר ועדת הספורט, מאוחר יותר - חבר ב"הסתדרות הציונית החדשה" (הרוויזיוניסטית) זמן קצר לאחר בואו לחרבין, נישא ישה ליפהפיה מוסיא אלטר, וב-1932 נולד בנם איזיה.

מקץ שנה, בעקבות ישה, ללא אישורים ובעזרת מברחי גבול, תוך מתן שוחד, וחציית נהר אמור הקפוא, הגיעו אברהם, שרה עם סיומה ויורה לחרבין. הם השתכנו בבית קטן במרכז באזור פריסטון, ברחוב פקרניה. לסיומה עזרו הקהילה היהודית ואחיו הבכור במציאת עבודה, והוא החל לעבוד בחברה של זונדוביץ', שעסקה ברכישה ובעיבוד של פרוות. לחברה היו מספר סניפים בסין ומחוצה לה.

כמו ישה, כן סיומה הפך לאחד הפעילים הבולטים של בית"ר. משגדל הצטרף אליהם יורה שהיה עם הזמן אחד הספורטאים המובילים בחרבין. תמונות רבות מנציחות את האחים בעיתונים ובאלבומים במדים צבאיים למחצה של בית"ר ובבגדי התעמלות - בתחרויות.

באותן שנים הושפעה הקהילה היהודית בחרבין וכן תנועות ציוניות רבות מהמפלגה הרביזיוניסטית החדשה בעקבות זאב ז'בוטינסקי. ספרו "שמשון", אשר קטעים ממנו נקראו ושונו כדבריו של מנהיג מבריק, אשר קרא ליהודים ליישר גב, להעמיק את זהותם הלאומית, ובעיקר - להתאחד.

עם התגברות הנאציזם באירופה, עלתה אכזריותם של הכובשים היפנים וגדלה עוד יותר האנטישמיות של הרוסים הלבנים

הסינית המזרחית, וכל זאת לא במקרה. עוד ב-1924 נסע אביה של שרה, איסאי אזרוביץ' עם משפחת בתו ריבה. מספר שנים אחר כך, החליט איסאי לשוב לאירקוצק - אך עקבותיו אבדו. ריבה עם משפחתה יעזבו מאוחר יותר את חרבין לשנחאי, ומשם לאמריקה.

זמן קצר לפני נסיעתה של משפחת קליין מאירקוצק התווסף למשפחה בן שלישי. אחותה הצעירה של שרה, אנה הייתה נשואה לרוסי, רוקח בשם דימיטרי אלכסנדרוביץ' לזרב, שנפטר ב-1929. אנה נישאה בשנית, אך זמן קצר לאחר נישואיה נפטרה. בנם של אנה ודימיטרי - יורה, נותר יתום בגיל 12 ואומץ על ידי שרה בהסכמתם המלאה של אברהם, ישה וסיומה. הוא נשאב למשפחה כבן וכאח צעיר. יחסים קרובים במיוחד נוצרו בין יורה לסיומה, אשר פרש עליו את חסותו.

ברית המועצות סגרה את גבולותיה. משפחת קליין נאלצה לחפש לעצמה דרכים אחרות על מנת לחצות את הגבול לסין. ב-1930 שלח אברהם את ישה הבכור לחרבין לבדוק את השטח, ישה הצליח לחצות את הגבול ולהגיע לחרבין, ובעזרת הקהילה היהודית החל לעבוד בחברה שעסקה בסחר פרוות - מסחר פורח באותה תקופה.

אי אפשר שלא להזכיר את העזרה האדירה שהושיטה הנהלת הקהילה היהודית לפליטים הרבים שהגיעו אליה, ובראשם דוקטור אברהם קאופמן. הודות לעזרה זו הפכו

עשרה ילדים היו לסוחר הבקר היהודי מאירקוצק לאון קליין, אשר בעמלו סיפק את כל דרכי ילדיו.

את הילדים הפך לאנשים. בנו אברהם הלך בעקבות האב והחל לעסוק במסחר. הוא נישא לשרה, נערה משכילה, בת לסוחר מאירקוצק איסאי אזרוביץ'. ב-1920 נולד בנם הבכור ישה, ושלוש שנים מאוחר יותר - הבן סיומה. שניהם ברוכי כשרונות. סיומה ניגן מגיל צעיר על פסנתר אשר היה בבית.

החיים התנהלו למישרין, עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה, ועימה החלו סחיסות ודרישות כספיות, אשר היו מעבר ליכולתם של הסוחרים היהודיים. לאחר מכן - המהפכה, מלחמת אזרחים ורעב שהחל בתחילת המאה העשרים, כל אלו גרמו בסופו של דבר לקריסתו הכספית של אברהם. אמנם, בתקופת הנאצי (המדיניות הכלכלית החדשה) הסתננה תקווה חדשה. אברהם פתח חנות לממכר בשר, אך עם סיום הנאצי, לקראת 1930 נלקח כל הרכוש ולא הותר דבר למחיה. מחשבה רבה הושקעה כיצד להמשיך במלחמת הקיום. חבל היה לעקור את הבנים מספסל הלימודים, אך לא היה מוצא: שאלת העזיבה עלתה על הפרק. ישה הספיק לסיים את בית הספר התיכון. לאחר נסיעתו המשיך סיומה בלימודיו, ותכנן להיות מהנדס-כימאי. לימודיו לא ארכו זמן רב ובעקבות ישה עזבה המשפחה את אירקוצק.



סיומה (שלישי משמאל בשורה עליונה) כסטודנט לכימיה באירקוטסק

הפליטים הבלתי חוקיים לחוקיים, כלומר, קיבלו מסמכים המאשרים את חוקיותם. הקהילה עזרה במציאת עבודה ובשכירת דירה. עבור הנזקקים הוקם בית תמחוי ומסעדה שהגישה אוכל חינם. בית חולים, בית

רבים מיהודי אירקוצק נסו לכל עבר, רובם פנו לדרום: התיישבו בקרבת מסילת הברזל הסינית המזרחית, ומי שהצליח לנסוע רחוק יותר - הגיע לאמריקה. אברהם ושרה בחרו בחרבין, עיר מרכזית על מסילת הרכבת





יוסי במדי בית- הספר היהודי בחרבין

ויותר, אירופה בערה כולה עקב המלחמה. הנאצים החלו לגבש את תכניותיהם לכיבוש אירופה כולה והשמדת העם היהודי. יפן, שהייתה בעלת ברית עם גרמניה, הפסיקה את יחסיה עם ארצות אחרות שהתנגדו להיטלר. התנגשויות עם הצבא הסובייטי ליד אגם חאסן, וכן האירועים ליד הנהר חלקין-גול (נומוגנסק) גרמו להגבלת זכויות של אזרחים סובייטים שנותרו לאורך מסילת הברזל הסינית המזרחית ובתוכם לא מעט יהודים.

אמנם השלטונות הפינניים, לא הלכו בעקבות הגרמנים, ולא הגבילו את זכויותיהם של יהודים חסרי נתינות ושל פליטי הנאצים מאירופה, אך עצמו עיניים אל מול כוחם העולה של הרוסים הלבנים, שיסדו תחת החסות היפנית ארגונים צבאיים משלהם. נוצר קושי בהשגת מצרכים, וקשיים רבים ביוזמות כלכליות.

הקהילה היהודית הייתה צריכה לגלות ערנות מירבית, תוך ציפייה למהלכים מצד השלטונות ומארגונים פשיסטיים של הרוסים הלבנים. בתנאים אלו, צעירי "בית ר" ומפקדם סיומה קליין, התמקדו בפעילות ספורטיבית. ב-1939 נערכה תחרות בענפי ספורט שונים ותכננו לערוך "בית ריאדה" שנייה בספטמבר 1941 שתפגיש את הקבוצות מחרבין, שנחאי וטינצ'ין. ב-29 ביוני 1941 היה צריך להיערך טקס פתיחה חגיגי לקראת התחרויות.

חזית מלחמה נוספת נפתחה ב-22 ביוני בין הסובייטים לגרמנים ושיבשה את התכניות: היפנים סגרו את מגרשי הספורט, אסרו כניסה ויציאה מתוך ערים, ובהם ספורטאי "בית ר". אך מטה בית ר וסיומה הצליחו להמשיך בפעילות הספורטיבית ואף לקיים תחרויות בשנים 1940-1945 למרות המלחמה בין ארה"ב ליפן והקשיים בהשגת מצרכי מזון חיוניים בעיר. ב-1943 חגגו בר-מצווה ל"בית ר" ותחילתה של עונה



יוסי עם טניה בחרבין

של המשפחה, בשלוש ארצות מגוריהם לאורך שישים שנה. מוצאה של טניה מכפר ליד אירקוצק, היא הגיעה בנעוריה לחרבין וקבלה עבודה אצל משפחת קרול. ידיעותיה הרחבות בספרות הרוסית עוררו התפעלות, היא ידעה לצטט בעל-פה קטעים שלמים מתוך יצירותיו של פושקין וידיעותיה בספרות הרוסית הקלאסית הלכו וגדלו תוך קריאה מתמדת. בחרבין גידלה וטיפחה את יוסי, בנם של סיומה ואולגה, וזמן קצר אף טיפלה ביהודית, בתם של יורה וורה. היא השגיחה בקפדנות אחר עבודתו של הטבח הסיני, ובעצמה למדה את תורת הבישול אותה הביאה עימה לישראל.

ב-1938 חלה קשות מפקד "בית ר" אברהם מיליחיקר. לא היה בכוחו להמשיך ולהנהיג את הארגון, שהיה בעל משמעות רבה בחיי הקהילה היהודית. ל"בית ר" היו רשויות מנהליות שונות, פעילים רבים גילו יומרות לקבלת התפקיד של ניהול בית ר. אך להפתעת הרוב נבחר סיומה קליין, אשר עד אז אף לא נימנה עם אנשי המטה של הארגון. הניצחון והאשור לתפקיד היה בלתי צפוי לחלוטין. לאישיותו הסמכותית של סיומה היה תפקיד מנצח בקרב חברי "בית ר", ובקהילה היהודית בחרבין.

למרות ש"ההסתדרות הציונית החדשה" שסיומה היה חבר הנהלתה, ו"בית ר" שבראשה הוא עמד במשך 7 שנים, עד כניסת הצבא האדום, קיבלו תפניות אידיאולוגיות שונות מצד ז. ז'בוטינסקי, שהציונים ראו בהם רביזיוניסטים, גילה מנהיג הקהילה היהודית אברהם קאופמן יחס חיובי ביותר לסיומה קליין. גם מאוחר יותר, לאחר שהיה לעורך עיתון "הדגל", מתחרה של "ברייסקיה ז'יזן" (חיי יהודים) שעורכו היה א. קאופמן לא השתנו היחסים בין השניים. סיומה היה חבר הנהלת הקהילה, והבחירות נערכו על פי רשימות מפלגתיות.

סיומה קליין קיבל לידייו את הפקוד על "בית ר" בתקופה הקשה ביותר על הקהילה היהודית: הכיבוש היפני הפך לקשה יותר

בסין. קבוצות להגנה נוסדו על ידי הנוער היהודי בחרבין במסגרת "בית ר", אשר עסקו למראית עין באמוני ספורט. סיומה יורה היו שותפים נאמנים לאח הבכור בעבודתו במפלגה הרביזיוניסטית החדשה וב"בית ר". האהבה למוסיקה קרבה בין סיומה ליורה, שניהם ניגנו על פסנתר, אשר היה בבית, משמיעה, ויכלו גם לנגן בארבע ידיים. ככלל, אהבו לערוך במשפחה מסיבות לצעירים, שהיו מלאות שמחה, שירה וריקודים. הנשים הלכו בעקבות בעליהן. על פי המסורת המשפחתית נערכו מפגשים בשבתות ובחגים בביתם הקטן של אברהם ושרה, לשם הגיעו כולם בהרכב מלא. שרה הכינה מטעמים מהמטבח היהודי, והפגישות המשפחתיות היו חמות ונעימות.



יוסי ואמו אולגה ברחוב בחרבין

ב-1934 נישא סיומה לאולגה קרול, בוגרת קונסרבטוריון בנגינה על פסנתר והוראת המוסיקה. משפחתה של אולגה הגיעה לחרבין ב-1905 כאחת המשפחות היהודיות הראשונות, מחבל צ'רניגובסק. תקופה בה אזור מסילת הברזל הסינית המזרחית גדל והתפתח במהירות, ומקץ מספר שנים כבר היו לדוד של אולגה, גריגורי קרול כמה בתי חרושת ליצור בירה, משקאות, סבון ונרות. אך ב-1929 בזמן המשבר העולמי הפסידה המשפחה את כל רכושה.

הצעירים, סיומה ואולגה שכרו דירה בת חמישה חדרים, בבית יפה ברחוב ברז'ביה (הבורסה). דרך אגב, בעל הבית, ארמני, עורך דין, הגן בזמנו על רוצחיו של סמיון כספה, פרשה שזכתה לסיקור בין לאומי. הרוצחים היו רוסים לבנים פשיסטיים, אשר עינו באכזריות את היהודי הצעיר. הם נשפטו אך שוחררו מאוחר יותר על ידי השלטונות הפינניים וזאת לא במעט הודות לעבודתו של עורך הדין. עם זאת, הוא הצליח לשמור על יחסים טובים עם השוכרים-היהודיים, אשר אכלסו את רובו של הבית.

ב-1938 ילדה אולגה את בנה יוסי. בן יחיד שגדל תחת השגחת הוריו ושל סבו וסבתו, מנדל וסופיה קרול שהתגוררו יחד עם הזוג קליין. אך החשוב מכל - תחת עינה הפקוחה של טניה, שהייתה חלק בלתי נפרד מהמשפחה ואהובה על כולם. על טניה פופובה אי אפשר שלא לספר, מאחר והיא מילאה תפקיד ראשי במשך שלושה דורות

ספורטיבית חדשה. ב-1944 נערך ערב משותף של "בית ר" ו"מכבי", תוך איחוד שורות בזמן כה קשה.

בנו של סיומה קליין - יוסי, ואחייניתו יהודית סנדל-קליין מדגישים את סבר הפנים הנוח וטוב הלב של האב והדוד, אשר ידע תמיד להביא בחגים או עם שובו מנסיעותיו בסין, הקשורות לעבודתו את המתנות היפות ביותר, כאילו ידע מה באמת הם רוצים. סיומה טיפח את אחיו המאומץ יורה, אשר עם נישואיו שינה את שם משפחתו לקליין.

יורה הכיר את ורה רוזינה במגרש הספורט של "בית ר". את לימודיה במכללה לכלכלה סיימה ורה עם מדליית זהב והמשיכה לעבוד באחד המשרדים בעיר, יחד עם זאת הייתה ספורטאית מצטיינת בענפי ספורט שונים, האהבה לספורט קשרה קשר הדוק בין השניים. לאחר נישואיהם, שכר הזוג הצעיר דירה וב-1940 נולדה בתם יהודית.

בפברואר 1940 פקד אסון את משפחת קליין. ישה נפטרו בפתאומיות ביפו, לשם נשלח מטעמי עבודה. גופתו של ישה הובאה לחרבין. הלווייתו התקיימה ב-5 במרץ בהשתתפות כל הקהילה. הצער העמוק של האנשים השתקף באהבה וכבוד שרחשו לישה ולכל משפחת קליין. המצבה המפוארת בצורת מנורה שהוקמה על קברו משכה את עיני הבאים לבית הקברות בחרבין.

ניתן לומר, שבתקופת המלחמה לא סבלה משפחת קליין ממחסור, אך היחס הקשה שגילו היפנים השפיע על המצב המשפחתי. ב-1942 הגבילו ומאוחר יותר סגרו תחת תרוץ של "חסכון בנייר" את כתב העת "הדגל" של ס. קליין, וב-1943 - את כתב העת "בריסקה ז'זן" בעריכתו של א. קאופמן. היחס של הכובשים לציבור הלך והחמיר. אמנם היפנים "איזנו" את המצב כאשר סגרו גם שני עיתונים אנטישמיים של הרוסים הלבנים.

הצבא האדום שנכנס לעיר ב-1945 התקבל בשמחה אדירה על ידי הקהילה היהודית. אך כבר לאחר מספר ימים החלו מאסרים לא רק של רוסים לבנים, אשר עבדו יד ביד עם היפנים, אלא גם של הנהגת הקהילה היהודית. נאסר אברהם קאופמן, אשר "בילה" את חמש עשרה השנים הבאות בבתי כלא, ובמחנות עבודה של ברית המועצות. סיומה קליין נאסר גם הוא. אך הצליח, כפי שסופר מאוחר יותר לשחד את אחד המפקדים בפרווה יקרה, ומקץ חודש שב לביתו.

גורל טרגי חיכה ליורה. בימים הראשונים לכניסת הצבא האדום, נרתם בהתלהבות לעבודה במשרדים של מסילת הברזל הסינית המזרחית. אך באחד הערבים שנערכו לכבוד העובדים, סרב לוותר על כיסאו לטובת קצין רוסי. שרה, אמו, גערה בו מתוך פחד כנה, שבעקבות ריב זה יבולע ליורה ולכל משפחת קליין. יורה חש ברגשי אשם בפני כל המשפחה וירד לעומק דבריה

של האם המאמצת. הוא החליט ש"יבואו" אחריו, ופירוש הדבר כמו אז, כן עתה ברוסיה, המאסר בפתח. הפחד, האימה, רגשות אשם כל אלו חברו יחדיו. הוא ננעל בחדר האמבטיה ושם קץ לחייו. בן 27 היה יורה קליין במותו, הוא הותיר אחריו אלמנה ורה, ויתומה בת חמש - יהודית.

התקווה לשחרור מהכיבוש היפני התחלף באכזבה עמוקה. אך החיים נמשכים. למזלם, העסק בו עבד סיומה כל השנים המשיך להתקיים והוא עבד בו עד עלייתו לישראל ב-1950. לפני הנסיעה הספיק לסיים בהצטיינות את בית הספר "חזן", כך כונו בחרבין כיתות לימוד להנהלת חשבונות שהתקיימו בבית בו התגוררה משפחת קליין. יוסי קליין סיים חמש שנות לימוד בבית הספר "תלמוד תורה". לישראל הגיעה ראשונה ורה קליין ובה יהודית בחודש מרץ 1950. ובאפריל - סיומה ואולגה עם בנם בן השתיים עשרה - יוסי, ובנו בן השמונה עשרה של ישה ז"ל, איזיה ועם שתי סבתות: שרה וסופיה. שני הסבים, אברהם קליין ומנדל קרול, הלכו לעולמם עוד בחרבין.

שרה הגיעה כשהיא חולת סרטן. מצבה הקשה לא איפשר כמו לשאר העולים להתגורר במחנות עלייה, סיומה ומשפחתו השתכנו במלון קטן בתל-אביב, אך המחיר היה יקר, וכעבור מספר ימים שכרו דירה קטנה ליד הים. האם והסבתא שרה הלכה לעולמה באותה שנת עלייה - 1950.

מקצועו של סיומה - פרווונות, לא היה בו צורך בישראל החמה. הוא נרשם ללימודי נהיגה, ועם סיום הלימודים היה לנהג של מהנדס בניין באחת החברות הגדולות.



סיומה בפתח החנות בתל-אביב

מאוחר יותר, יחד עם חבר מחרבין ועם מחר ישראלי פתחו חנות מזכרות ותכשיטים בפסג' ברחוב אלנבי בתל-אביב. במהרה פגש סיומה והתיידד עם פעיל של מפלגת "חרות" נחום לוי, אשר שימש כמנהל מפעל ליצור מזרונים, אשר סיפק סחורה משובחת בעזרת מכשור אמריקני. בעל בית החרושת התגורר בארצות הברית והיה מגיע לישראל פעם או פעמיים בשנה. לוי הציע לסיומה להיות מנהל חשבונות של המפעל. בכך עזרו לו כיתות הלמוד בבית הספר "חזן" שבחרבין. כעבור מספר שנים, כאשר לוי יפרוש סופית לפוליטיקה ויבחר כחבר כנסת, הוא יעביר

לסיומה את ניהול המפעל. בשנים הראשונות בישראל, על מנת לעזור בפרנסת המשפחה לימדה אולגה מוסיקה - את הפסנתר הביאו עימם. יוסי נכנס לכתה ו'. ההתחלה לא הייתה קלה: הילדים בכיתה צחקו על העברית האשכנזית אותה למד בחרבין ב"תלמוד-תורה". בבית הספר בארץ העברית הייתה במבטא ספרדי. לאט לאט מצא את מקומו, סיים שמונה שנות לימוד בבית ספר יסודי ועוד ארבע שנים בתיכון אותו סיים ב-1957.

את האחיין, איזיה, בעל התנהגות בעייתית, סידר סיומה בקבוץ, משם גויס לצה"ל. מוסיא אמו ואלמנתו של ישה, הגיעה לישראל מאוחר יותר. עם הזמן היא תינשא ותעזוב את ישראל עם בעלה ובנה איזיה לאוסטרליה שם נפטר איזיה בגיל 40. אולגה סבלה מאסטמה, וברגע שרווח להם מבחינה כלכלית, העביר סיומה את המשפחה הרחק מהים למרכז תל-אביב. בדירה בת שני חדרים, נטו ללון אורחים לעתים קרובות, בעיקר עולים מחרבין - במקרים אלו נאלץ יוסי לוותר על מיטתו ולישון בסלון.

עד עתה לא ידוע, כיצד הצליח סיומה להעלות את טניה לישראל וב-1953 היא הגיעה וחיה כל חייה כבת משפחה לכל דבר. בכלל, סיומה היה ידוע כל חייו כאדם העוזר לזולת. בגלל לחץ בעבודה, הוא לא לקח חלק בעבודה השוטפת באיגוד יוצאי סין, עזרתו באיגוד הייתה מזדמנת. הוא ישב בראש שתי ועדות ארציות של האיגוד בשנות ה-60. ושימש כיו"ר הוועד לקבוץ כתביו של אברהם קאופמן. הודות לעבודתו יצא לאור הספר "רופא המחנות" בתחילה ברוסית ואחר כך בעברית. נישיון בעריכה ובהוצאה לאור הביא עמו בעקבות עבודתו ארוכת השנים בכתב העת "הדגל" בחרבין. כאן ניתן לציין, שיוסי קליין, כממשיכו של אביו, שחק תפקיד ראשי בהוצאה לאור של ספרו של תדי קאופמן, בנו של אברהם קאופמן, "הידות חרבין אשר בלבי" בשלוש שפות.

ב-1969, 40 שנה ליסוד בית ר' בחרבין, הודות למאמציו של סיומה קליין, אורגן כנס כלל ארצי, אליו הגיעו מאות בית"רים מארצות שונות. לקראת הפגישה ליקט סיומה קובץ, אשר אוייר ונכתב ברוסית ובעברית וכל זאת הודות לניסיונו כעורך.

וכי מי יוכל לשמש דוגמא לבן אם לא אביו? עם סיום לימודיו התגייס יוסי לצה"ל. הוא שרת בחיל קשר כאלחוטן במקום "חם" כמו הר הצופים, אשר באותה עת היה מחוץ לירושלים ועד 1948 הייתה שם האוניברסיטה העברית. היה זה "אי" ישראלי מוקף בשטחים ערביים. כל שבועיים התחלף משמר צה"ל לבוש במדי מטטרה, אך חלק מהעובדים, ביניהם אלחוטנים נותרו במקום לפרקי זמן ארוכים יותר. שנה וחצי של שרות תחת לחץ ואולי מזון שונה - השפיעו מבחינה גופנית, ושלשה חודשים לפני השחרור - החלו כאבים



יוסי בחרבני



נר בנו של יוסי בישראל

מאירקוצק ליודמילה ניקיטינה, אחד מבני דודיו של יוסי, המתגורר באירקוצק שלח לו אי-מייל, וכך נודע ליוסי על משפחתו הגדולה של סבו אברהם קליין ז"ל, אשר היה אחד מעשרת הילדים של משפחת קליין. לאחר שיחות טלפוניות לאין ספור והתכתבויות סיים יוסי את בניית עץ המשפחה אשר מונה היום 300 שמות.

ב-1974, כאשר יוסי ופנינה עברו להתגורר ברמת-השרון, החלה פנינה את עבודתה בעיריית הרצליה, שם היא ממשיכה לעבוד בהתנדבות גם לאחר יציאתה לגמלאות, כמזכירה במחלקת החינוך.

בנם של יוסי ופנינה, ניר, סיים את לימודיו לתואר ראשון כמהנדס באוניברסיטת בן-גוריון בבאר-שבע ותאר שני - במנהל עסקים באוניברסיטת תל-אביב. הוא עובד כמנכ"ל מפעלי תעשיה בארץ ומגדל שלושה בנים, לבכור חגגו השנה בר-מצווה. הבת רונית עובדת בחברת ביטוח, חובקת בת וכן. לבת חגגו השנה בת-מצווה. בתם הצעירה שרון, חלמה מילדותה להיות עובדת סוציאלית, עם סיום לימודיה שירתה בצבא כ"סמלת תנאי שרות", קיבלה תואר ראשון כעובדת סוציאלית באוניברסיטת תל-אביב ותואר שני - באוניברסיטת בר-אילן. שבע שנים עבדה בשרות בתי הסוהר, ולאחר לידת בנה הבכור עברה לעבודה בעיריית רמת-השרון. היא חובקת בן ובת. וכך, לסבא ולסבתא המאושרים יש חמישה נכדים ושתי נכדות.

החל מהמאה העשרים שתחילתה בסיביר הקפואה ועד לסימה במולדת ההיסטורית, מצטיינת המשפחה בשאיפה מתמדת לעתיד טוב יותר. ניתן לומר כיום: שלאחר שהתגברו על הקשיים והסכנות, משפחת קליין יכולה להביט בביטחון ליום המחר.

אך הזיכרונות והבדידות היו קשים מנשוא. בשנה האחרונה לחייה עברה לבית אבות והלכה לעולמה ב-1988.

יוסי ופנינה עשו כמיטב יכולתם להמשיך את דרכם של סימה ואולגה. יוסי עבד במסירות כמנהל האחראי על עבודתם של 30 איש עד יציאתו לגמלאות ב-2002. המחלקה אותה ניהל עסקה בהרכבה ובתיקון של מכשור אלקטרוני יקר ערך עבור מוסדות רפואיים, תעשייה וצבא. לדוגמה, מומחי החברה תחת ניהולו של יוסי קליין התיקנו לראשונה בישראל מערכות אוטומטיות לבדיקות דם מיובאות - למעשה, לא היה זה מכשור רגיל אלא שיטת בדיקה חדשה. היה צורך להרכיב, להדריך ולתת שרות למכשור מסובך ולשיטות חדשניות.

תפקיד המחלקה היה לא רק בהרכבת המכשור אלא גם בצורך ללמד כיצד להשתמש בו - לשם כך, רבים מעובדי המחלקה נשלחו לחוץ לארץ ללימודים מיוחדים. משהחל את עבודתו כעובד מהשורה, נשלח לראשונה לחוץ לארץ ב-1963, נסיעות רבות מטעם העבודה חיכו לו בעתיד. הנסיעות הללו עוררו מאוחר יותר רצון עז לסייר בעולם, וכך הוא עם אישתו פנינה ביקרו בהרבה ארצות והוא עצמו כבר ביקר בכ-40 ארצות.

לאחר היציאה לגמלאות ריכז יוסי את תכונותיו הבלתי מנוצלות עד כה ושקע בעבודתו ב"איגוד יוצאי סין" ואגודת הידידות ישראל-סין כממלא מקום היו"ר תיאודור קאופמן וכגזבר. בשנים האחרונות ביקר מספר פעמים בסין, השתתף בכנסים ופגישות המוקדשות להיסטוריה של יהודי סין ולהנצחתם.

כמו כן, הוא עושה רבות בהוצאה לאור של הבולטין היוצא לאור באיגוד, ושימור המורשת של יהודי סין.

ביוזמתו של י. קליין, נבנה אתר של האיגוד באינטרנט. מדי חודש ניתנת עזרה כספית לקרוב למאה נזקקים. יש לו חלק כגזבר בהענקת מלגות לסטודנטים - נכדים ונניים של יוצאי סין. התחביב של יוסי - עריכת סרטי וידאו וצילום בעזרת מחשב אותם הוא מבצע בהצלחה מרובה. עם היציאה לגמלאות החל יוסי לחקור את שורשי משפחתו. לאט לאט, במאמצים רבים, הצליח להרכיב שרשרת גנאלוגית מסובכת, מאחר וקרובי משפחתו התפזרו על פני כל כדור הארץ כמו משפחות יהודיות רבות אחרות.

לאחר חיפושים שארכו כשלוש שנים באינטרנט ושיחות טלפוניות עם קרובי משפחה המפוזרים בעולם, כללה הרשימה הממוחשבת קרוב ל-250 שמות של קרובי משפחה, אך מתוך משפחות ארבעת הסבים והסבתות חסר היה הרבע של משפחת קליין שהתגוררה בזמנו באירקוצק. רק מקץ שלוש שנים, באפריל 2006, לאחר פרסום מודעה בעיתון באירקוצק בעזרתה של העיתונאית

עזים באזור הקיבה. באמבולנס של או"ם הובלה יוסי לבית חולים "הדסה" בירושלים שם נותח בכיכ קיבה.

לאחר השרות בצה"ל סיים יוסי לימודים כטכנאי רדיו, ומאוחר יותר - כהנדסאי אלקטרוניקה וב-1961 החל לעבוד בחברה ישראלית גדולה שעסקה במכירה, הרכבה ובתיקון והדרכה של מערכות ומכשירים. מקץ 12 שנה התמנה למנהל המחלקה הטכנית של החברה.

באותה שנה נשא יוסי לאישה את פנינה אלבק. הוריה, יוצאי פולין, הגיעו לפלשתינה עוד בשנות ה-30. המשפחה שנותרה מאחור נספתה בפולין. פנינה נולדה בפלשתינה. במלחמת העולם השנייה, לחם אביה כמתנדב בשורות הצבא הבריטי. עם סיום



סימה, אולגה והנכדים ב-1973

לימודיה ולאחר שרות צבאי מלא בחיל האוויר עבדה פנינה כמזכירה. כבר ב-1962 נולד לזוג הצעיר בנם ניר, ב-1965 - בת רונית וב-1970 - הבת הצעירה שרון. וגם כאן, את הדור השלישי של משפחת קליין עזרה לגדל טניה.

ביתיים, מפעל המזרונים עבר לידיים פרטיות ובבעלותם רשת בתי מלון. המנהל סימה קליין, התפטר ופתח חנות לרהיטים, אך כעבור זמן קצר הציעו לו לחזור לכסא המנהלים. חיי המשפחה נכנסו לשגרה. סימה ואולגה היו מאושרים: נכדיהם גדלו, וסימה עשה הכנות לחגוג ב-1975 את הבר-מצווה לניר. הקרובים והידידים של משפחת קליין זכרו לאורך זמן את חגיגת חתונת הכסף של סימה ואולגה והתכוננו לחגיגה הבאה. אך...

ב-23 ליולי 1974, ביום הולדתו של יוסי, הגיע סימה כהרגלו לעבודה, וקרה בפתאומיות ליד הדלת הפתוחה. הוא הלך לעולמו מהתקף לב והוא בן 61 בלבד. הלווייתו של סימה קליין שיקפה את האהבה והכבוד שרחשו לו לא רק במשפחה, אלא בכל סביבתו. לאחר מותו, חגגו בצנעה את בר-המצווה של הנכד באולם של "איגוד יוצאי סין".

אולגה, מוכת אבל על מות בעלה הסתגרה בביתה עם טניה ורק לעתים רחוקות עזבה את הדירה. היא נפטרה ב-1986. משך שנה לאחר מותה התגוררה טניה לבדה בדירה,

# מאירופה לסין במלחמת העולם השנייה

מאת עו"ד יוסף ידייקין

(קטעים מהרצאתו במפגש עולמי בפורטלנד, אורגון, בספטמבר 2006)

לא הייתי מגלה מרצוני את זהותי הלאומית לאדם זה.

הבה נעשה קפיצה קצרה של 46 שנים לשנת 1985. היינו, אשתי, אני, ובני יהונתן בן ה-12 בדרכינו לברית המועצות, כקבוצה של עורכי דין אמריקניים ומשפחותיהם. ברובם היו חברי לקבוצה לא-יהודים. בעוד אוטובוס התיירים שלנו עושה את דרכו ברובע העתיק של מוסקבה, שמעתי לפתע את בני שישי בירכתי האוטובוס קורא למדריך ומבקש לציין את האתרים העתיקים היהודיים, אם ניקלע בכאלה בדרכנו. הייתי מופתע ומרוצה מאד מיחסו של בני כאמריקאי בן 12 כלפי מורשתו היהודית, בהשוואה לזה של אביו בשוייץ כשהיה בגילו.

נעבור עכשיו לשנחאי לשם הגעתי בהיותי בן 13. אבי החליט לצאת מאירופה כל עוד היה הדבר אפשרי. יצאנו באפריל 1940 דרך איטליה אשר היתה עדיין נייטרלית, עלינו על ספינת אניה גדולה בונציה והגענו לשנחאי לאחר שייט של חמישה שבועות ארוכים. אין צורך להזכיר לאלה מכם שהיו שם, איך התרשמנו מן ההבדל העצום בין שוייץ ושנחאי. התיישבנו בקונצסיה צרפתית היפה בקונצסיות הזרות של העיר. היו פה צבא צרפתי, משטרה צרפתית, חוקים צרפתיים שמות רחובות צרפתיים, כשהתושבים הסיניים נחשבו לזרים בארצם שלהם. ב-International Settlement וחלקים אחרים של העיר ראינו שוטרים מהודו, marines אמריקניים, חיילים איטלקיים וגדוד מתנדבים בינלאומי. בנהר חואנג-פו (אשר כרוחבו טרם ראיתי!) עגנו אניות מלחמה אנגליות, אמריקניות, צרפתיות, איטלקיות, יפניות, ועוד.

חקרתי בנושא מתן עדיפות לזרים לעומת ילידי סין (בקיצור: "הילידים") ולא מצאתי ראייה או הוכחה לשמועה על ה"איסור על כלבים וסינים להיכנס למסעדות מסוימות או גנים ושטחי דשא ציבוריים", אולם מצאתי גם מצאתי את החוקה העירונית של שנחאי המציינת, בין היתר, את הסעיפים הבאים:

**סעיף 1:** הגנים שמורים לקהילות זרות בלבד.

**סעיף 8:** האמא-ה- (המשרתות הסיניות שתפקידם היה לשמור על

היטלר שהוא ירצח את כל היהודים. הוא השתמש בפועל גרמני "vernichten", ז.א. לא סתם "ארצח", אלא "אשמיד עד האחרון". בקיץ 1937 החליט אבי שמשפחתנו תיסע לללטביה, ארץ מולדתו, כדי להיות נוכחת בחתונת אחותו הצעירה. היה זה מסע ארוך של 1000 מייל ברכבת דרך גרמניה. בברלין היינו צריכים להחליף רכבת שחנתה בתחנה אחרת. היה זה יום אביב שטוף שמש. כאשר יצאנו לרחובות הסואנים של ברלין, ראיתי המון דגלי צלב הקרס מתנופפים על תרנים, ואנשי צבא גרמנים לבושי מדים צועדים בסך ברחובות.

לגבי היהודים היה זה מראה מאיים. על הדוכנים נמצאו ערמות של כרוזים ועליהם מודפס באותיות קידוש לבנה: "Die Juden sind unser Unglueck" (היהודים הם השואה שלנו!). על מספר חנויות הודבקו כתובות "Jude" - ("יהודי") ו-"Don't shop at Jewish shops!" ("אל תקנו בחנויות יהודיות!"). קשה לתאר את הרגשת משפחתי. היינו חסרי אונים, כאשר(כך היה דומה) שהעם הגרמני כולו היה במצב מלחמה עם העם היהודי.

ב-1939, ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה הורי שלחו אותי למחנה קיץ בשמפרי שבאלפים השווייצריים-צרפתיים. הייתי אז בן 12. היה זה מחנה לבנים, נאה מאד, שם התיידדתי עם נער גרמני. הוא היה חבר בתנועת הנוער הגרמני Hitler jugend (הנוער של היטלר) אליו השתייכו אז רוב הנערים והנערות הגרמניים. בייחוד זוכר אני נער אחד כבן 15 או 16. גבוה, בלונדיני וידידותי. התיידדנו והסתדרנו יפה - עד שהוא גילה שאני יהודי. ואז הכל השתנה. מבחור נחמד הוא הפך לרע לב, קשוח ואימתני. הוא החל מצטט בלי הרף את אשר למד בתנועתו, דהיינו, על עליונותו של הגזע הארי על הגזע השמי ובמיוחד על העם היהודי. הוא עשה זאת בגסות, יהירות ולעג. היה זה הרושם העיקרי שנשאר לי מן המחנה ההוא. היום אני זוכר מעט מאד פרטים משם. לא שהוא שיכנע אותי בנחיתות" בהשוואה איליו, אך לא תהיה זו הגזמה להודות שלא הבטתי על השתייכותי לעם היהודי בגאווה יתירה, ואף התחלתי להתבייש מעובדה זו. בהחלט

הייתי רוצה לספר לכם על כמה מזכרונות, על האפלייה אשר היתה מנת חלקי בילדותי ונעוריי. גרתי בשוייץ במשך עשר שנים שם הרגשתי על בשרי את הדעות הקדומות, ואחר כך בשנחאי, שם דווקא נהנתי ממנה. אני רוצה לחלוק איתכם את תגובותי השונות לכל אשר התנסיתי בו ולסיים במקרה הסופי כאשר הגעתי לארה"ב, ארץ פליטים, שם יכולתי סוף-סוף להבין את כל התהליך. נולדתי ביפן ב-1927. הורי היו יהודים מאירופה המזרחית: אמי מרוסיה, אבי מלטביה. בשנת 1933 בהיותי בגיל 3, עברה משפחתי לציריך, שוייץ. היינו אז נתיני לטביה.

הכרתי את השוייצרים כאנשים גאים בארצם כבמבצר של דמוקרטיה ונייטרליות מאז המאה ה-13. כתוצאה מכך היו שוייצרים רבים לאומנים קיצוניים ורגישים לזרים שהתיישבו בשוייץ. הרגשתי את העוינות כלפי סתם כי לא הייתי שוייצרי מלידה. למרות שדיברתי גרמנית רהוטה בניב שוייצרי, שמעתי לעתים קרובות את הבטוי המכוון אלי: "Chaibe Uslander" (הזר הארוך). בעת שפרצה מלחמת העולם השנייה הייתי תלמיד בבית ספר של קנטון ציריך. היה לנו מורה לשפה הגרמנית והוא קצין צבא שוייצרי במילואים. ביום הראשון ללימודים הוא פנה לתלמידים בכיתה בשאלה, היכן ומתי נולד התלמיד. משהגיע תורי לענות, אמרתי שנולדתי ביפן. "ומה הלאום שלך?" שאל. אמרתי שנתנינו את רוסיה. אז ביקש ממני המורה לקום ולעמוד דום, הצביע עלי ופנה לכיתה: "ילדים! תביטו כולכם על הילד הזה. הוא רוסי!" הרגשתי כאילו הייתי חפץ מוזר המוצג בתערוכה.

גם בשנאה אנטישמית הרגשתי. בבוקר יום ראשון אחד הלכתי ברחוב כאשר שער כנסייה סמוכה לביתי נפתח וילדים רבים רצו החוצה. ביניהם היה ילד, חברי לכיתה בבית ספר. היו בינינו יחסי חברות. הפעם הוא ניגש אלי ואמר: "אתם רצחתם את המשיח!" הבנתי היכן רכש את הידע הזה.

מדאיגה יותר היתה האנטישמיות הגרמנית. היינו גרים כ-70 קילומטרים מגבול גרמני ויכולנו לקלוט בקלות את שידורי הרדיו בגלים קצרים. לעולם לא אשכח כיצד צווח

הילדים של נותני עבודה זרים), אינן רשאיות לתפוס מקומות ישיבה בעת הצגות או קונצרטים. **ע"פ 9:** ילדים שלא בליווי הורים אינם רשאים להימצא בשטח גן ציבורי.

**ע"פ 10:** המשטרה קיבלה הנחיות לכפות את הנ"ל בכח.

בפקודת, נ. א. לידל, מזכיר חדר המועצה, שנחאי, 13 ספטמבר 1917.

היתה זאת חוקה שהוצאה ע"י עיריית שנחאי והמצהירה בשחור-לבן על שגנים ציבוריים שמורים לקהילה זרה.

תארו לכם: אנחנו - קהילה זרה היושבת בסין - ואילו לילידי ארץ זו היה אסור להימצא בגן ציבורי הנמצא על אדמתה! בכירור אני הייתי זר, יותר זר מאשר בשוויץ, ומיד ברידתי מכבש האניה, היו לי זכויות יתר על ילדים סיניים. כתוצאה מכך, הרגשתי כזר הרבה פחות בשנחאי מאשר בשוויץ.

היו דוגמאות אחרות של אפלייה. הנה דוגמה אחת: גרנו בקומה 10 של בניין קומות גבוה. היו לנו רצפת פרקט, הסקה מרכזית, חשמל,

מים חמים וקרים במשך כל השנה. היו לנו שני משרתים אשר גרו ב"מגורי המשרתים" מאחורי המטבח בשני חדרים בעלי רצפת בטון, ללא חשמל, ללא חלונות, ללא דלתות, ללא הסקה. אני זוכר כיצד יום אחד הטבח שלנו חלה ואמי ביקשה ממני לעלות לרופא רוסי שהיה גר בדירה שתי קומות מעלינו כדי שיקבע מה קרה לטבח. הבאתי את הרופא לאותו חדר אומלל כשאני מאיר את החולה בפנס כים כדי שהרופא יוכל להבחין בו ולערוך את הבדיקה.

לא היה לי כל קשר לחברה הסינית. חייתי בבידוד תרבותי מוחלט.

ארה"ב: הגעתי לסן-פרנציסקו ב-26 יולי, 1946. ברידתי מהאניה הסתובבתי בעיר התחתית ולא ראיתי אדם חסר-בית אחד לעומת שנחאי שזה עתה עזבתי. ראיתי רק נכה אחד שישב בכיכר יוניון ליד רחוב סטוקטון כשהוא מוכר עפרונות. היה זה "מקום עבודתו" הקבוע, כנראה, מאז ראיתי אותו שם לעתים קרובות.

היה לי מזל להתקבל בהוסטל ב-International House ב-Berkley. למוסד הזה היתה מדיניות

לשכן תלמיד זר עם סטודנט אחר אשר הוא אמריקני. שכני הראשון היה אמריקני ממוצא סיני אשר זה עתה השתחרר משרות בחיל האוויר האמריקני. תארו לכם, כי לי אשר בהיותי בסין במשך שש שנים לא הכרתי סיני אחד, היה שכן לחדר סיני-אמריקני! הוא סיפר לי שבמשך שנות מלחמת העולם השנייה הוא הפציץ בלי הרף ערים גרמניות, ולא קשה יהיה לכם לתאר שהסתדרנו בינינו יפה מאד.

ב-International House, פגשתי כל כך הרבה תלמידים מדתות, לאומים וגזעים שונים. ביניהם היה יפני-אמריקאי אחד אשר לימים התמנה לפרקליט עירוני. גרנו בסמיכות שנים רבות. פגשתי תלמידים שחורים, הן אמריקנים, הן מארצות אפריקה. פגשתי תלמידים מארצות ערב. התיידדתי גם עם תלמידים פלשתינאים. נשארנו בידידות עד עצם היום הזה.

כך, במשך עשרות בשנים למדתי כי דעות קדומות ואפליה הן פגע איום, וכי עלינו להיות מודעים לקיומם ולהתמיד ולהילחם בהם בכל מקום בו אנו נתקלים בהם.

# מאגר מידע על יהדות שנחאי

## - קול קורא לקבלת מידע

אורי גוטמן, הקונסול הכללי של ישראל בשנחאי

וכד' לשימוש התושבים הוותיקים של האזור. המבנה נחנך בטקס יום העצמאות ה-59 למדינת ישראל שערכה הקונסוליה בשנה שעברה.

בפרוייקט השני צוייד בית אבות ברובע היהודי של שנחאי במזגנים וטלוויזיות אשר הותקנו בחדרים מרכזיים בכל קומה (מכיוון שרוב המבנה אינו מחומם, משמשים חדרים אלה מרכז לפעילות הדיירים במשך רוב שעות היום). כמו כן רכשנו כלי נגינה וציוד הקרנה לחדר התרבות המרכזי, מסכי טלוויזיה שטוחים לחדרים של תשושי הנפש ומתקני ספורט ופעילות המותאמים לגיל הזהב שהותקנו בחצר בית האבות.

כעת מבקשת הקונסוליה את עזרתכם באיסוף חומרים לפרוייקט מאגר המידע. נודה אם תוכלו לאסוף ולשלוח כל מידע ו/או חומרים רלוונטיים על קרובי משפחה וחברים. נודה גם אם תפיצו את המידע על הפרוייקט ליוצאי שנחאי האחרים. בתודה מראש,

צוות הקונסוליה הישראלית בשנחאי.

Attention - Rita

Tel: +86 21 25657923

Fax: +86 21 25657928

Email: shdfao@163.com + info@shanghai.mfa.gov.il

Please indicate in your subject: Ohel Moshe

Data Base Project + your family name

הקמת מאגר מידע זה הינו חלק מפרוייקט צדקה תלת-שלבי שהקונסוליה יזמה ב-2007 במטרה לחבר בין שימור ההיסטוריה היהודית של העיר לפעילות צדקה ובדרך זו להביע את תודת מדינת ישראל והעולם היהודי לתושבים הוותיקים של שכונת הונגקו - אשר קיבלו וארחו את הפליטים היהודים בשכונותיהם בשנות ה-30 וה-40.

במסגרת זאת, הקונסוליה ו-26 חברות ישראליות תרמו לשני פרוייקטים נוספים:

במסגרת ישום הפרוייקט הראשון, שופץ מבנה דו-קומתי המשמש כיום כמרכז לפעילות יום לזקני הרובע בו שכן הגטו היהודי בעיר. המבנה צוייד במזגנים, ציוד ספורט, ציוד הקרנה, כלי נגינה, ספרייה

במסגרת פרוייקט שיזמה הקונסוליה הישראלית בשנחאי, אנו מקימים בשנת 9 עם רשויות הרובע בו שכן הגטו היהודי, מאגר מידע ממוחשב על 30 אלף היהודים שחיו בשנחאי בשנות ה-30 וה-40. מאגר המידע נמצא כעת בשלב איסוף החומר ויהפוך בסופו של דבר למסמך היסטורי יחודי שישמר את זכרה של קהילת שנחאי. המאגר יוצב לשימוש המבקרים בבית הכנסת "אהל משה" המשמש כיום כמוזיאון היהודי של שנחאי והוא יושק בטקס יום העצמאות ה-60 למדינת ישראל שהקונסוליה תקיים שם השנה.

אנו פונים אליכם בבקשה לשלוח אלינו מידע על תושבי שנחאי היהודים באותם הימים כולל: שם, מין, כתובת, לאום, פרטים על דרך ההגעה לשנחאי ועזיבתה, תאריך ההגעה והעזיבה, מקצוע, כתובת ופרטי קשר כיום, צילומים ומסמכים רלוונטיים ועוד.

נודה אם תוכלו לשלוח את המידע לאשת הקשר במשרד החוץ של מחוז הונגקו עם העתק לקונסוליה:

Hongkou District Government - FAO -

# זכרונות מחרבין והסיבות לעזיבתה ב-1936

מאת: מרק ליף (מרה ליפשיץ) / מרוסית יהודית סנדל

אבי, יעקב מטבייביץ' ליפשיץ, הגיע לחרבין מאמריקה ב-1919. הוא אחיינו לייב (ליושה) בירולין ועוד בן דוד, גרישה בירולין, ברחו מהגיוס לצבא הרוסי ב-1914. יעקב הספיק לשרת חמש שנים בצבא בין 1903-1908 ואף הוגלה עם גדודו מתוך החטיבה המפורסמת של אלכסנדר נבסקי לאי בים הצפוני. הגדוד נענש בגלל סירוב פקודה להפסיק מרד שפרץ בבית חרושת. כעונש, במשך שנה וחצי ניקה דגי בקלה בקור הצפוני המקפיא.

בעצב עזב יעקב את אישתו הצעירה סטרנה עם שני ילדיהם. סטרנה האומללה ציפתה לו חמש שנים עד אשר שב מהצבא. אך לא היה מוצא. הם הוזהרו, שלמחרת תעבור משאית דרך צ'ריקוב, ועל פי הנהג, תיקח בכוח את הצעירים למלחמה. על כן יצאו שלושתם לדרך. הם חצו את כל רוסיה, ומסיביר עברו את הגבול ומצאו עצמם בחרבין, שם כמעט ונתפשו לשרות בצבא הרוסי. לאחר הרפתקאות אין ספור ושינוי שם המשפחה הם הצליחו להגיע ליפן.

הקהילה היהודית בקובה התייחסה יפה לפליטים היהודים. הם האכילו והשקו אותם עד אשר נוצרה הזדמנות להעלותם לספינה העושה דרכה לאמריקה. לא היה צורך באשרת כניסה. בהגיעם לסיאטל עזר לבאים ארגון "היאס", באיתור קרובים וחיפוש עבודה. באמריקה היו אלו שנים קשות, במיוחד לפליטים יהודיים. ללא ידיעת השפה, ללא מקצוע הם הלכו לכל עבודה שהוצעה להם. הם היו סיידיים, גזרנים או עבדו בבתי חרושת לטבק, כשהם גוזרים את קצות הסיגר. יעקב כצ'לם היה מוצא לעצמו עבודות מזדמנות. עבד שעות ארוכות בציפייה לסיום המלחמה ושיבה הביתה, לסטרנה, שסבלה ממות שני ילדיה, משנית ודיפטריה, ואשר עברה להתגורר עם אחותה בוורשה ב-1920 בה היה רעב כבד.

ב-1919 יעקב וליושה עזבו את אמריקה. בן דודם התאהב, נישא ונשאר שם. הם עשו את דרכם דרך סין ומצאו את עצמם שוב בחרבין ללא אפשרות להגיע לרוסיה שגבולותיה נסגרו עקב פעילות מלחמתית. ליושה הכיר את בת הרב ברונסקי, נישא ועבר עם משפחתו לטינטצ'ין, שם בנה לעצמו קריירה כרוקח. יעקב ציפה לבואה של סטרנה, פתח חנות לצילום ובמהרה הפך לצלם ידוע. רבות נכתב על פיתוח העיר האגדתית

חרבין, בכל הנוגע לצרכנות, חינוך, אמנות ועוד. רוב התושבים היו מרוסיה - הם היו טיפה בים בהשוואה לסין האדירה - חרבין הפכה לעיר רוסית עם בתי ספר יסודיים, בתי ספר להשכלה גבוהה, אופרה, בתי חרושת ותיאטרון. הכל בשפה הרוסית כולל שמות רחובות ושליט חנויות.

ב-1921 הגיעה סטרנה לעיר עם אישורים חוקיים. האנשים כינו אותה - סנונית ראשונה. עד עתה, סיכנו האנשים את חייהם כאשר חצו את הגבול בעזרת מבריחים, כשהם זוחלים מתחת לגדרות תיל וצמחייה עבותה של שיחי דורה. זכור לי, ואני עדיין ילד, לקחו אותי הורי לפגוש את משפחתו של האח הפרוץ בוריס פליי, כאשר ארבעת בני המשפחה הגיעו בדרך זו לחרבין.

לסטרנה עזר בן דודה ששה יודוביץ' ממשפחת צ'רניגוב, שהתגוררה בסין. כשבתי מלחמה, הוא פגש בה תוך תאום מראש באחת התחנות ורשם אותה כאישיתו. על סטרנה עברו שבועות קשים בקרונות רכבת דחוסים. לאחר פרידה בת שבע שנים החלו יעקב וסטרנה בחיים חדשים.

חנות הצילום נשאה רווחים. יעקב נכנס כל כולו לחייה הסוערים של חרבין של שנות ה-20. לא לחינם קראו לעיר פריז השנייה. יעקב צילם כנסים במלון "מודרן", נשפים וקונצרטים. אף צילם סצנות מאופרה בזמן ההצגה. הוא נאלץ לקחת דרכון רוסי כדי שתהיה לו דריסת רגל לאזורים בהם הועסקו אלפי עובדים בסלילת מסילת הברזל הסינית המזרחית. במצלמה מיוחדת צילם את העובדים כשהוא מעמיד אותם במעגל. יעקב היה חלוץ בצילומים. בבית הכנסת החדש צילם את חתונתה של אחייניתו ליכמנובה, כשהוא מאיר את כל האולם. לא פעם שב הביתה עם כוונות על פניו כתוצאה מהבזקי המגנזיום של המצלמה.

לסטודיו שלו הגיעו מכל שכבות החברה לצילומי דיוקן. משפחות, בנקאים, גנרלים, שגרירים, בוגרי בתי ספר ומוסדות שונים. אפילו שליאפין וחפץ שהופיעו בחרבין מצאו לנחוח לבקר בסטודיו לצילומי דיוקן.

יעקב היה פעיל בעבודה הקהילתית והדתית בחרבין, עבודה אותה אהב כל חייו. הייתה לו השכלה דתית רחבה והוא זכה לכבוד רב מרבנים. כמו כן השתתף בבניית בית הכנסת, ופיתחתו בתפקיד "גבאי".

לאחר השיטפון ב-1932 העביר את הסטודיו

לצילום מבית צחומלידזה לבית בוגדנובסקי בפנינת ימסקוי וקייסיסקיה, מעל לחנותו של פטרוב. באותו בית התגורר ליברמן, שומר בית העלמין עם בניו, ומעל משפחת טסמניץ. שמו של יעקב הפך לידוע בין מאות צלמי הרחוב הסיניים, אשר עם מצלמה על כתפם צעקו: "להצטלם כמו אצל ליפשיץ".

ב"חדר החושך", שהייתה בעצם מעבדה, עבדו אנשים צעירים: מוטיה מחלין, ס. קרליקוב, ס. ויימן, ארון וסרמן ואחדים. כאן הם קיבלו מידע ראשוני על תעשיית הצילום, וכמה מהם הפכו עם הזמן לצלמים.

הייתה זו תקופת הזהב של חרבין, ורבים הרוויחו היטב. זכור לי, שהורי ביקרו בקביעות באופרה ובאופרטות. סטרנה זימזמה מילים מהאופרה "כרמן". "אינך אוהבת אותי, נו אז מה, ואני אותך אוהב", ביקרו בבתי קולנוע "אמריקן", בקונצרטים, ביניהם של ורטינסקי. אכלו שישליק במרתפו של גידוליאן ושתו אוזו בפנינת הרחובות. ולי, כמו לילד, היה נעים לחוש בחומם של הערמונים שהחזקתי במעיל הפרווה, כשאני מחליק בחורף במחליקיים.

הזמן עבר בבית בשמחה ובחיי רווחה. פעמים רבות נפגשה חבורה של יוצאי מוגילב לשעבר: בוריס פליי, סולובייצ'יק, פרוג, ויינר, ז'לזניאק, ורטליב ואחרים. שיחקו בקלפים. הטבח הכין בליניצ'ס עם סלומון כשהוא שומר על חומם בין המגבות. הפטפון השמייע מנגינות, מישהו ניגן על פסנתר, בו זכו בהגרלת החברה הבלגית לביטוח, וסטרנה סובבה סביב השולחן עם בן דודה נתן ריבקיין.

בבתים היהודיים נחגגו החגים בחגיגות רבה. מששבו מבית הכנסת, ישבו לשולחן ערוך במאכלים מסורתיים. כיצד אפשר לשכוח את ה"צימעס" עם בשר חמוץ מתוק, או את ה"טייגלעך" ו"אימברלך" של חג הפסח. בסמוך עמדה חבית עם מלפפונים חמוצים עבודת בית.

התארחו אצלנו קרובי משפחה רבים. יעקב הצליח להוציא מרוסיה את משפחתו של האח ומשפחות של שתי אחיותיו. הוא שילם היטב עבור הרשות. כמו כן אני זוכר את סוניה וליאון ליכמנוב עם ביתם דינה בת השנתיים, שהקסימה את כולנו.

לצערי, חלק מהמשפחה חזר לרוסיה. האמינו לדבריו המתוקים של סטלין. העבודה מצפה לכם! בשנים הנוראיות 1933-1937 נספו בני הדודים מקס כוגן, המהנדס פולטכניק, האח

ליובה, נתן ריבקיין, אשר אותו לימד יעקב ונתן לו לדרך מצלמות מעולות ביותר. הוא ניבא: "תהיה הצלם הראשי במוסקבה", ואילו נתן המסכן נספה בגולג. את כולם האשימו בריגול לטובת יפן. ב-1956 טוהר שמם על ידי השלטונות הרוסיים. אלפי חרבינאים שילמו בחייהם! בוריס, אחיו של נתן, לא נסע, הוא המשיך לעבוד בדלטוטט, המשפחה הגיעה לישראל והילדים שרתו בצבא.

אני, כרוב הילדים היהודיים למדתי ב"תלמוד תורה" ואחר כך בבית הספר למסחר. רמת הלימודים הייתה גבוהה, והיה קשה. זוכר אני כיצד במבחן במתמטיקה נאלצתי להעתיק ממרה וולפין. במהרה, כמו רוב הילדים הצטרפתי לבית"ר. כאן נפגשו בני הנוער, עסקו בספורט וקיבלו מידע ראשוני על ציונות ועל השאיפה להקים מדינה יהודית בפלשתינה. אצל ותיקי בית"ר בער הרצון לנסוע לפלשתינה למרות הקשיים, הדרך הארוכה והחיים הקשים במקום. יעקב צילם קבוצת נוסעים. ביניהם היו לנקין, אברם מיליחיקר, גרמנט, הירש נחמקין, מיליה רולבנט, לוסר, איזיה נדל (אורן), קרסנוב, איסאי קריקיביץ' ואחרים, כולל מספר נערות. את התמונה נתתי לברסלר המנוח. אני מקווה שהיא שמורה בארכיון.

ב"בית"ר" רכשתי ידידים שעם רבים מהם אני מיודד עד היום. רבים עזבו את סין עם תום המלחמה. הרב עלה לישראל. עברו עליהם ימים קשים, אך הם גאים בכך שנטלו חלק בהקמת המדינה. אודה, שלעתים מכה בי מצפוני, שלא השתתפתי עימם. איני יכול לשכוח את דבריו של סגני מוני פירוטינסקי, כאשר פגשתי ב-1967, כיצד תיאר לי את שחרור ירושלים והסביר ש"עזרה חומרית מארצות אחרות אמנם עזרה אך אין תחליף לדם שנשפך". כבוד ויקר לו על עבודת חייו. כבוד רב גם לאלו שלמדו איתי ולידידי, ג'ו טוקצ'ינסקי ז"ל וליובה אולשבסקי. ברכות ליאנה ליברמן, אברשה פרקדין ורבים, רבים אחרים.

אין ספק, שתקופת הפריחה של חרבין הסתיימה עם כיבוש העיר על ידי הצבא היפני. הכל התערער, רבים עזבו לשנחאי ולטינטצ'ין, בחשבם שאזורים בעלי זיכיון בינלאומי מהווים מגן בפני התקפה יפנית עתידית.

ב-31 בדצמבר 1931 פרצה אצלנו שריפה. היא החלה בגן הילדים של טורופובה שהתגוררה מעלינו והתפשטה לקומה תחתונה. הלהבות פרצו דרך החלונות הגדולים בתוך קור מקפיא. כשאני עומד בתוך הקהל הרב, צפיתי בדירים מהקומה הרביעית כשהם יורדים לאיטם מסולם הכבאים המכוסה קרח.

יעקב הספיק לזנק לתוך הבית מהמדרגות של הכניסה האחורית, מנסה להציל כל מה שניתן. כאן הצטיירה לפניו תמונה: בחדר האוכל, סביב שולחנו יושבים חמישה כבאים ושותים מהיין שממר עליו יעקב לבר-מצווה שלי. כאן השמיע באוזניו הכבאי הראשי אולטימטום:

אחוז גדול מהבטוח ילך אליי, אחרת ישפוך על הכל מים והנזק יעלה למאה אחוז. לא הייתה אפשרות אחרת, אלא להסכים. אותה אתראה הפנתה גם לשכן, אשר אצלו ניזוק הגג. בחרבין החלה תקופה ללא חוקים.

בהרים ובגבעות נמשכו קרבות בין הצבאות היפנים והרוסיים. בחרבין היה ברור שהשלטונות היפניים והמדיניות שלהם היא אנטי-סובייטית. כמה ארגונים רוסיים קבלו תמיכה מהיפניים כאנטי-קומוניסטיים.

לצערי, קבוצות פשיסטיות קיבלו אופי אנטישמי. העיתונים שלהם היו מלאים בתעמולה אנטישמית מרעילה. בהדרגה הפך העניין לסחטנות, חטיפה לשם כופר ואפילו רצח של סוחרים יהודיים ותושבים. בעבר, ניתן לומר, שהקהילה הרוסית והיהודית חיו בשלום זה עם זה. לא הייתה אנטישמיות גלויה. לעתים היו התנגשויות ומכות בין הצעירים בגן הציבורי. נתן שלנו החזיק בכיסו אגרופן. המצב השתנה לחלוטין בעזרת מספר יפנים, אם כי המדיניות היפנית לא הייתה אנטישמית.

יעקב החל לקבל איומים בטלפון. הייתה שמועה שנחטפתי. ההורים הודיעו בשמחה לידידים שאין זו אמת. בכלל, היה פחד לחיות. למרות זאת רבים נסעו לחופשות ולמעיינות מרפא. שוב ביקרנו בעיר דיירן (דליאן), שהיה באותו זמן תחת כיבוש יפני. כמו כולם, התגוררנו במלון של לרנר בקקחשי סמוך לחוף נפלא. התיידדנו עם ילדיו של לרנר. נערי בית"ר הגדולים בנו פירמידות מחול ביניהם ברסלר, גנקין ואחרים.

בשבתות נאסף "מניין" לתפילה בתוך הבניין. גם את הבר-מצווה שלי חגגתי באותו קיץ, אמרתי את ההפטרה מתוך ספר התורה, נשאתי נאום בעברית, כפי שלימד אותי המורה שלי נדל-האב, אשר הגיע לחרבין מפלשתינה. יעקב נאלץ להסביר למתפללים שהגיית המילים היא על פי הנוהג בארץ-ישראל.

באחד מבתי החולים הטובים ביותר באסיה "מנטצו" הסירו לי את השקדים, שהיו מלאי מוגלה וגדלו מחדש למרות הניתוחים הקודמים שערכו המנתח רגוזין ורופא גרמני מחרבין.

ליד דיירן ביקרנו בפורט-ארתור בעקבות המלחמה בין רוסיה ליפן ב-1905. נזכרנו בטרומפלדור. הצטלמנו על קברו של גנרל קונדרטנקו, שמת בצינוק. כמו כן ביקרנו ברקוטין, שם המים היו נקיים עד לעומק של כ-6 מטר.

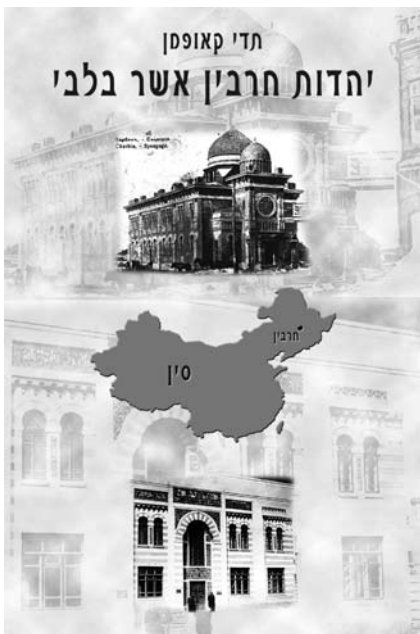
עם שובנו לחרבין החמיר המצב. בטלפון שמענו סחטנות מאימת. עיתונאי דרש עשרת אלפים גובי אחרת איים שיפרסם כתבה משמיצה בעיתון. יעקב סירב, ובעיתון הראשון של השנה החדשה, הופיעה כתבה על כל העמוד "הצלם ליפשיץ - סוכן של ג.פ.א. (מחלקה פוליטית מדינית סמוכה לנ.ק.ו.ד.) ומרגל". עלילה שקרית המספרת כיצד יעקב העביר 400 אלף גובי בתוך מצלמותיו עבור

מרשל צ'ז'אן צזולין, אשר אותו הרגו היפנים, ועוד, ועוד.

למחרת התקשר העיתונאי ליעקב, על מנת לשאול האם נשאהן בעיניו המאמר. יעקב ענה, שכמערכון לקראת השנה החדשה זה מתאים, אך למעשה רעד מפחד. הוא חזר ואמר שאינו רוצה שיקרה לי דבר מה כפי שקרה לקופמן לויטנזון ולאחרים. כך החל יעקב לחשוב ברצינות על עזיבה, אך לקום, לנסוע ולעזוב את הכל, לא היה קל, במיוחד להתיישב בין התושבים הרוסיים בשנחאי ובטינטצ'ין שהיו דוברי אנגלית. אותי שלחו לבית ספר אנגלי יחד עם אליאנור שלוגר וברטה אופנהיים שם למדנו הכל בשפה האנגלית.

במהרה, השליך מישהו לסטודיו הצילום שלנו בעיר החדשה תעמולה קומוניסטית. אם היו מוצאים, היה הדבר מוביל למאסר ולחקירות. עם המשטרה היפנית אי אפשר להתלוצץ. יעקב החליט לא להמתין. הוא גם חשב שעוקבים אחריו, וקרוב לוודאי שלא ישחררו אותו מאחר וביקר בסוכנות אמריקנית ולקח אישור נסיעה למוקדן כדי לקנות מצלמה. נסע בלי לקחת דבר. במוקדן ניצל אישור מעבר של י.מ. ליברמן בעל ראשי תיבות זהים לשמו ועבר לטינטצ'ין. אמי ואנכי הצטרפנו אליו לאחר שבועיים. הסטודיו לצילום נסגר. מחלקה אחרת של הסטודיו הועברה לל. ליכמנוב לשם חיסול. ב-1952 עלתה משפחתו לישראל.

יעקב פתח חנות לצילום באזור של הזיכיון האנגלי והחל בחיי קהילה חדשים, השתתף בבניית בית הכנסת "כגבאי". וכמו לכל יוצאי חרבין נשאר לי זיכרונות נפלאים, הקושרים אותנו זה לזה לתמיד.



# - רופא המחנה -

## 16 שנה בבריית המועצות

ד"ר אברהם קאופמן, המשך מגיליון 393 מתוך ספרו בשם זה

### פרק עשירי / חלק ד'

יום אחד הגיעו למחנה חמש רופאות צעירות, שאך לפני זמן קצר סיימו את לימודיהן באחד המכונים לרפואה בבריית-המועצות מקבלים סטודנטים לרפואה מענק חדשי משך כל זמן לימודיהם, אך תמורת זאת חייבים הם עם תום הלימודים לעבוד שלוש שנים בכל מקום אליו יישלחו. רופאות נשואות אין מפרידים מבעליהן והן משרתות במקום מגורי הבעל. על פי רוב שולחים את הרופאים הצעירים לעבוד במחנות העבודה של המג"ב. אחת הרופאות הצעירות שהגיעה אלינו נתמנתה לשמש מנהלת בית-הילדים ובית החולים שלידי. מנהלת המחלקה הסניטארית של המחנה מעוניינת בכך שהרופאה החדשה תתמחה ברפואת ילדים, שכן חסרים במחנה רופאי ילדים והיא מבקשת ממני לעזור לחדשה ולהדריכה בעצה, שכן עדיין חסרת ניסיון היא וכל רצונה ללמוד, להשתלם ולרכוש ניסיון. מנהלת המחלקה הסניטארית נוהגת בי בהגיונות. היא מעריכה את עבודתי ופעם אחת אף רשמה את שמי על "לוח-הכבוד" של העובדים המצטיינים. ברצון הבטחתי לה למלא את מבוקשה ולעזור לרפואה החדשה, אולם הדבר לא נסתייע. הרופאה הצעירה וחסרת הניסיון החלה לנהוג בבית-הילדים מעשה מנהל ומנסה להשליט את מרותה על כל העובדים ועובדות הבית, האחיות ואף עלי, שכן "חופשייה" היא, ואילו אני אינם אלא עצירים וחייבים לסור למשמעתה. משום עומס העבודה הייתי נוהג להתחיל את הביקור היומי בבית החולים לילדים בשעה שש בבוקר, אולם המנהלת החדשה דורשת ממני לבלי לערוך את הביקור בלעדיה. כיון שלא היתה מדייקת ונהגה לבוא לבית החולים באיחור זמן רב, לא הייתי מחכה לה והייתי עורך את הביקור בלעדיה. על רקע זה החלו בינינו אי הבנות וחיכוכים, שגברו שעה שהחלה להתאנות לעובדות ולאחיות הוותיקות ולהחליטן באחרות, הרצויות לה. במקרים שהיתה מקדימה לבוא ונלווית אלי לביקור החולים הייתי מראה לה את החולים, מסביר את הדיאגנוזה ואת דרכי הרפוי, אולם נוכחתי לדעת כי אין היא מגלה עניין רב בצד הרפואי של תפקידה. אף-על-פי-כן העזה במקרה מסוים לבטל את ההוראות הרפואיות שקבעתי, והדבר החריף את היחסים בינינו. הודעתי לה כי אם יחזור הדבר, אסיר מעלי

את האחריות לרפויים של החולים. איומי הרתיעה ושוב לא ביטלה את הוראותי. יום אחד הודיעתני, כי בדעתה לפטר את רוב העובדות ולקבל במקומן חדשות, ואף ביקשה ממני לבחור לשם כך מועמדות מתאימות מבין החולות העוזבות את בית החולים, בתנאי כי "לא תהיינה אסטוניות, ליטאיות ופולניות, כי אם ברוסיות בלבד". חשתי, כי רק משום שידעה כי הנני יהודי לא הוסיפה "וגם יהודיות", וכיכל כוונתה לא היתה אלא "לטהר" את בית הילדים מאלמנט "זר". הודעתי לה בתוקף, כי משום היותי בן למיעוט לאומי, לא אוכל לתת את ידי למעשה שריח של הפליה לאומית נודף ממנו. היא נבוכה קמעה ויצאה מן החדר ובזה נגמר העניין. רופאה צעירה זו היתה חברת הקומסומול ולפני כחצי שנה אף נתקבלה כחברה למפלגה הקומוניסטית ולא אחת היתה מתברבת ומתפארת בכך...

באחד הימים הגיע למחנה שלנו מנהל מינהלת-המחנות המרכזית. בבקרו בבית הילדים ובבית החולים ביקש לדעת פרטים על תזונת הילדים. הטבחי, מבין האסירות, סיפרה לו כי מזה שבוע אין הילדים מקבלים חלב. עם שהחל חוקר בדבר, התברר לו, את שידענו זה מכבר, כי מצרכים המיועדים לבית-הילדים אינם מגיעים בשלמותם, שכן "בדרך" ניטל חלק מהם לצרכיהם של בעלי השררה במחנה. המנהל נדהם למשמע אוזניו והטיל עלי תפקיד חדש: לקבל יום יום אישית מהמחסן את מלוא מכסת המצרכים שנקבעה להזנת הילדים - ואף לא גרם אחד פחות..."

אולם, גם לאחר הביקור הזה לא חדלו המפקדים לדרגותיהם מגזילת פת לחמם של האסירים. מנת המזון שהוקצבה לכלכלת אסירי המחנה היתה סבירה, אולם עד שהגיעו המצרכים לאסיר - נגרע מהם לא מעט.

קשים החיים במחנות, אולם לא חסרים גם מקרים משעשעים. על אף החומה הגבוהה המפרידה בין אזור הגברים לבין אזור הנשים, אין פוסקת התנועה בין אזור לאזור, ובייחוד בלילות. ערב אחד קוראים לי "בית-הערמה" ושם בחדרו של ה"אופיר" החדש, הידוע לשמצה באכזריות, מצאתי בחורה צעירה. ה"אופיר" מספר לי, כי לאחר שנעלמה מצריפה למשך יומיים ועל אף החיפושים לא מצאוה בשום מקום, נתפסה זה עתה על ידי אחד המפקחים, עת שניסתה לעבור דרך

החומה מאזור הגברים חזרה לאזור הנשים. הנערה מכחישה בכל תוקף שהיתה באזור הגברים. ה"אופיר" קרא לי, כדי שאקבע אם הצעירה באה בימים אלא במגע מיני. תמהתי להצעה המחוכמת והסברתי לו, כי אין אני יכול לקבוע את הדבר.

"נו ולפי מראה החיצוני?.. שואל ה"אופיר". "לפי מראה החיצוני", ענית, עיניך הרואות כי היא בסדר גמור... מתרגשת קמעה, אך כולם מתרגשים בלשכתך, אזרח-מפקד..." וודקה שתתה?.. שואל ה"אופיר". קרבתי אל הנערה.

"נשפיי!.. אמרתי לה. היא נושפת. "לא, אין ריח של אלכוהול נודף מפיה..." הודעתי ובה נסתיימה חוות דעתי הרפואית וה"אופיר" פוסק לה עשרים ימי צינוק.

יום אחד התמרדו האמהות. הן דורשות כי תוסרנה ההגבלות על ביקוריהן אצל הילדים, וכי תורשינה לראותם ולטפל בהם בכל שעות היום, ללא הגבלת זמן. המיניקות התחילו משתהות בחדרי הילדים גם לאחר ההנקה, פורצות לחדרי השינה של הילדים, נוטלות אותם ממיטותיהם, מאמצות לחזן ואין אתה יכול לעשות דבר... אין זה קל להוציא ילד מזרועות אמו. באחד הימים, עת התפרעות האמהות הגיעה לשיאה, נזעקו לבית הילדים כל בעלי השררה ובראשם ה"אופיר". האמהות מוסיפות להתפרע. המפקד מנסה להרגיען ומבטיח לקבוע יום נוסף בשבוע לצורך ביקורים אצל הילדים. אחת האמהות, אישה עזת פנים, מתפרצת ומטיחה בפני ה"אופיר": "וכי אדון אתה לילדי?.. אני ילדתי! מחלבי נקל שלי הילד, ולא שלך!.."

ואילו ה"אופיר" עונה לה בשלוות נפש ובחוצפה:

"לא שלך הוא הילד, כי אם של המדינה... המדינה היא הדואגת לו ואילו את, פושעת שכמוך, עברת על חוקי המדינה... אויב העם את, ולא ילדך הוא..."

יום אחד, בשעת ביקור החולים הבחין ראש הנהלת המחנות בחולה העטויה שמכיחה מעל הראש, שוכבת באפיסת כוחות גמורה.

"מי היא?" שואל המפקד. המנתח עונה:

"חולה. אחת האחיות שלנו..."

"מה מחלתה?"

"לפני יומיים אושפזה... היא בהריון ואחזה כאבים עזים... היא נמצאת בפיקוחי..."

המפקד ניגש אל האישה, הסיר מעליה בגסות



את השמיכה. החולה הליטה את פניה בכפות ידיה ופרצה בבכי.

"באיזה חודש של הריון היא?" שואל המפקד, "בשישי, עונה המנחת.

"וכאן, במחנה, כמה זמן היא?..."

איש אינו עונה. המפקד תובע במפגיע תשובה. מנהלת המחלקה הסניטארית מפטירה:

"זו השנה השנייה..."

המפקד מצטרח ומטיח בפני המנהלת:

"מה קורה כאן? מה זה? בית חרושת לילדים?" - ובפנותו אל החולה הוא צועק:

"מי אבי הילד?" החולה מחרישה. המפקד מצווה להוציאה מבית החולים ולפטרה מעבודתה.

"דבר לא יקרה לה, לא לה ואף לא לממזר שלה... שמעתם?! הוציאוה, ומיד!" מצווה הוא עלי ועל המיילדת. החרשנו. ידענו מי בעלה - אבי הילד, שאך לפני זמן קצר הועבר למחנה אחר.

רבים האסירים במחנה, שמתוך רצון להשתחרר, ולו לזמן קצר, מהעבודה בולעים חפצים מחפצים שונים. יש הבולעים כפות, ידיות של סכין, זכוכית מרוסקת. החשבון הוא פשוט בתכלית: עם שמביאים לבית החולים חולה הגונח ומתפתל מכאב, מיד מנתחים אותו ועל פי רוב מוצאים את "הגופים הזרים". לאחר ניתוח כזה בחלל הבטן מאושפז האיש כשבועיים בבית החולים, ואף לאחר - מכן פטור הוא כמה שבועות מעבודות. בשנת 1950 תכפו מקרי הבליעה והפכו לחזיון נפרץ, ויום אחד, שעה שלבית החולים הובא על אלונקה "בלען" קרא ה"אופיר" לי למנתח והודיענו:

"אני אוסר לנתחו... בל תעזו לנתחו... שיתפרג!.."

"ואולי", מציץ אני "זו הפעם עוד ננתח, ונודיע ברבים, כי שוב לא נעשה זאת?..."

ה"אופיר" נתקף חמת זעם וצועק:

"רב לכם לנהוג ברכות!.. אני אוסר לנתחו... החזירוהו לצרף". לא היתה ברירה בידינו ועשינו כדברו...

לאחר שנודע דבר האיסור לנתח את ה"בלענים", פסקו מקרי הבליעה, אולם האנשים לא חדלו מהטיל בעצמם מומים ממומים שונים...

## חלק ה'

במחלקה שלי מאושפז בחור צעיר, גרוזני, אין הוא מוציא הגה מפיו. מחריש. כמו ניטל ממנו כוח הדיבור. בדרך כלל מתנהג הוא כדרך אדם שפוי: מבין הכול, שומע, כותב, אוכל ושותה, מתהלך, אבל לדבר אינו מדבר. כל אלה שהכירוהו מקודם טוענים, כי תמיד הרבה לדבר. מה קרה איפוא? איני יודע מה לעשות. כל הבדיקות שעשינו מוכיחות כי הכול כשורה, ואילו הבחור בשלו - שותק ואינו מוציא הגה. הרופאים למחלות נפש נתקלים לא אחת בתופעות מסוג זה - אלם "מוטיזמוס" בלשון הרופאים. שמא גם בחור

זה אינו אלא אחד ממקרים אלה? אולם כל סימנים אחרים של מחלת נפש אינם ניכרים בו. לאחר שבועיים החלטתי לכנס קונסיליום ולשתף בו רופא עצבים. על דעת כולם החלט, כי הבחור משים עצמו אילם. הודענו לו כי אנו מוציאים אותו מבית החולים. בו ביום, עם שובו לצרף, פתח את פיו... למעלה משלוש שבועות החריש... אבל נח קמעה ואף פטור היה מעבודה קשה... רבים המקרים של העמדת פנים כדי להיפטר מעבודת-פרך...

אולם יש גם שבאופן עקרוני אינם מסכימים לעבוד ומוכנים להיכלא, בעוון סירובם, בבית כלא. סרבנים "בעלי-עקרונות" אלה מתחלקים לכמה סוגים. פעם השתתפתי בוועדה לבדיקת כושר-העבודה של האסירים. הבדיקה נערכה בלשכת מנהל בית הסוהר. הייתי בודק את האסירים, ואילו מנהלת בית החולים היתה קובעת, בהתאם לתוצאות הבדיקה, את סוג העבודה שאפשר להטיל עליהם. בזה אחר זה נכנסו האסירים, שעמדו בתור, לחדר. הגיע תורו של אחד האסירים הצעירים, אדם כבן 30. הוא ממאן להיכנס ומודיע, כי בריא הוא בתכלית, וכי רשאים אנו לסווגו בין המסוגלים לעבודה הקשה ביותר. משנאמר לו כי אין אנו יכולים לעשות כן בלי שייבדק תחילה, אמר: "אין טעם בבדיקה, בין כה לא אעבוד... הנני אויבו של השלטון הסובייטי ולא אעבוד למענו..."

הוא לא היה יחידי. רבים כמוהו. הם כלואים בבית-סוהר ובמחנות עבודה לסירוגין, אולם אין הם נכנעים ואינם נרתעים מפני מחסור, רעב, עיניוים...

מקרה דומה קרה גם שעה שלמחרת היום בדקה הוועדה את מצב בריאותן של האסירות. קבוצת נשים צעירות, לבושות בגדי נזירות וברדסים לראשיהן,

ממאנות להיבדק. שום הסברים לא הועילו. אף איומים של אחד המפקדים לא הרתיעו. אחת מהן הודיעה:

"לא ניבדק ולא נעבוד למען שלטון האשמדא!..."

דבר לא הועיל, לא דברי השכנוע שלנו, אף לא החרפות והגידופים של המפקד שהתחיל מנבל פיו ודוחפן בכוח. הנזירות לא הסכימו להיבדק. הן הוצאו מהחדר ונשלחו לבית-מעצר. נשארנו שלושתנו - מנהלת בית החולים, סטודנטית ואני. המקרה עם הנזירות דיכא את רוחנו. עדיין מהדהד באזנינו קול צעקתה של אחת מהן: "אין אנו מתייראות מפני הכפייה... לא ראשונה היא לנו... כל החיים כופין עלינו!..." אנו יושבים ומחרישים ומחשבות נוגות מענות את הנפש, מתוך הדממה, מגיע לאוזני:

**הכניסיני תחת כנפך,**

**והיי לי אם ואחות.**

**ויהי חיקך מקלט ראשי,**

**קן תפילותי הנדחות...**

ריבוננו של עולם! הלא משל ביאליק המיילים! מה זה? מי זה? זקפתי את ראשי. הסטודנטית

ניצבת ליד החלון, נועצת מבטה למרחק ובשפל קול ממלמלת:

**זבעת רחמים, בין השמשות,**

**שחי ואגל לך סוד ייסורי:**

**אומרים יש בעולם נעורים -**

**היכן נעוריי?**

דמעות מתקשרות בעיניה של האישה הצעירה. אני מסתכל בה. מי היא? למעלה משנה נמצאים אנו במחנה אחד, ולא ידעתי כי יהודיה היא. האישה הצעירה נועצת עיניה בנקודה אחת, כמו לא רואה דבר סביבה, ומתוך געגועי לב מוסיפה לקרוא:

**אני - לבי מת ואין עוד תפילה בשפתי**

**וכבר אדלת יד אף - אין תקווה עוד ...**

שלושתנו - המנהלת, הסטודנטית ואני - יהודים אנחנו והדברים תואמים את אשר עבר עלינו, את אשר חייה כל אחד מאתנו... והאישה הצעירה כמו אחוזת דיבוק קוראת משירי ביאליק:

**ואנא אולך את עניי ואנא אני בא?**

**על משכבי**

**אמצה דמעה עוד אחת, מחציתה לכם**

**ומחציתה ללבבי...**

דמעות עולות בעינינו. עד מהרה, עם תום הבדיקה, יצאנו מהלשכה. לחצתי בחזקה את ידי הסטודנטית. היא ידעה בעל פה רבים משירי ביאליק בתרגום רוסי. במרוצת הימים, עת היינו מטיילים בחצר בית החולים, קראה באוזני לא אחת משיריו. ביאליק - במחנה עבודה סובייטי... דיכוי... שבי... חשכת הכלא... ו... ביאליק... לפי בקשתי העתיקה לי הסטודנטית רבים משירי ביאליק שהיו שגורים על פיה. קראתי בהם וחזרתי וקראתי. בלילות עת שהטרידוני מחשבות נוגות על גורלי, הייתי מעלה בזכרוני את השירים של ביאליק. האומנם "אף - אין תקווה עוד?"

**הכוכבים רימו אותי,**

**היה חלום - אך גם הוא עבר;**

**עתה אין לי כלום בעולם -**

**אין לי דבר ...**

האומנם?!...

## חלק ו'

יום יום פורצות באזור הגברים תגרות קשות. פצועים, דקורים, מרוסקי אברים. במחנות המיוחדים לפושעים פוליטיים לא מעטים גם ה"פלייליים" שנכלאו בעוון רצח "על רקע פוליטי" והם המקימים את השערוריות. יום אחד הביאו למחלקה הכירורגית שמונה פצועים. אנו מטפלים בהם, מנתחים חובשים. הם השתמשו בסכינים ופגיונות ואיש לא מנע בעדם. המפקחים, הקצינים, המפקדים - הכל ברחו, או הסתתרו מפניהם. מקץ שלושה ימים, בצהרי יום, עברו מאזור הגברים, בטפסם מעל החומה, חמישה בריונים מאלה שהשתתפו בתיגרה, וסכינים בידיהם, ופנו אל בנין המחלקה הכירורגית. הנשים הרבות שהיו בקירבת מקום - עובדות, חולות ואמהות - עומדות ומביטות בבחורים עזי הנפש, ואילו

המפקחים וכל אנשי השירות ברחו על נפשם. איש לא נשאר באין מפריע נכנסו הבריונים למחלקה והתחילו חוקרים שניים מהפצועים. רצונם לדעת מיהו שדקר בסכין עם תום התיגרה את "מנהיגם". משגמרו את החקירה חזרו, עלו על החומה, עמדו עליה בשורה אחת, הפריחו נשיקות לבחורות שעמדו למטה וקפצו לאזור הגברים. רק אז יצאו מהחרכים הקצינים והמפקחים למיניהם שנשפם כמעט שפרחה מפחד, והתחילו חוקרים את החולים והחולות על ה"אורחים".

באחד המחנות הסובייטיים נעלם אסיר. התברר, כי חבריו הכניסוהו לארון מתים במקום חולה שנפטר ובדרך זה הוצא לבית הקברות שמחוץ למחנה ומשם ברח. לאחר המקרה הזה נקבע במחנה שלנו סדר חדש. את ארון המתים (בשפת המחנה קוראים לו, "תיבה למטען מיוחד") מוציאים מהמחנה רק בלילות, קרוב לחצות, אל חדר-המתים מגיעה עגלה ובנוכחות הרופא התורני מטעינים עליה את "המטען המיוחד". הרופא אחראי לגוויה. הוא מלווה את העגלה עד לעמדת השמירה שבשערי המחנה. הזקיף מרים את המכסה הארון ונועץ בגוויה את כידון הרובה. הרופא מאשר, כי אכן זוהי גווייתו של אסיר פלוני שנפטר בבית החולים. או אז נפתח השער ומוציאים את העגלה עם הגוויה אל מחוץ לאזור המחנה... אל החופש. עם שהונגה סידור זה נחה דעתם של בעלי השררה. שוב לא ימירו את הגוויה באדם חי...

הכל לזרא לי במחנה... במחנה ואף מחוצה לו. הכל מושטת על השקר, אונאה ואשליה עצמית. מדי שנה פורצת במחנה מגפת דיזנטריה ובחדשים יולי-אוגוסט לא מעטים הם הקרבנות שמפילה המחלה, ב-1949 פונתה כל המחלקה הפנימית מחולים אחרים כדי לאשפז בה את חולי הדיזנטריה שמספרם הגיע ל-150. כל המקרים הוכחו על ידי בדיקות מעבדתיות ותוצאותיהן נרשמו כמקובל בטפסים של "תולדות המחלה", "מהלך המחלה", "דרכי הטיפול" ו"ממצאי הבדיקות". יום אחד הגיע למחנה שלנו ועדה מנהלת - המחנות האזורית. בין היתר ביקרה בבית החולים. כל מנהלי המחנה נוכחו בשעת הביקור.

"איזה חולים הם במחלקה הזו?" שואל אחד האורחים.  
"כל המחלקה הזו תפוסה על ידי חולי דיזנטריה..." עניתי לתומי. למשמע תשובתי הזעיף האורח מבטי לעברה של מנהלת בית החולים שהחווירה.  
"יש אצלכם חולי דיזנטריה?... דיזנטריה!?" שואל האורח בריגוש וברשעות לב.  
"מאמתי?..." שואלת מנהלת המחלקה הסניטרית, כאילו אך זה נודע לה הדבר.  
מנהלת בית החולים עונה במהוסס:  
"המקרים הראשונים הופיעו בחודש יולי..."  
מנהלת המחלקה הסניטרית פונה אלי ואומרת בתוקף דעת:

"אין אצלנו מקרים של דיזנטריה!..! הכל פנו והלכו לחדר הטיפולים שם שמורים הטפסים השונים.  
"אין אצלנו מקרים של דיזנטריה..." חוזרת ואומרת בתקיפות מנהלת המחלקה הסניטרית.

"כל המקרים, עד האחרון שבהם," עניתי, "הוכחו על ידי ממצאי מעבדה.  
רובם חיידקי שיגה-קרזזה ופלקסנר..."  
מנהלת המחלקה נטלה את טפסי "תולדת המחלה", עיינה בשניים שלושה מהם ופסקה: "הדיאגנוזה - גימוקוליטי!"  
ובכן אין אצלנו מקרי דיזנטריה. אסור שיהיו. לא יכולתי לשאת את השקר והתרמית. אולם הלא "אצלנו" אין גם מקרי רצח, גניבות, שכרות, תגרות, וכיוצא בהם. אין כותבים על כך בעיתונים. אינם מעיזים לכתוב. "תם" הפסע בברית המועצות. אנוס הייתי לוותר על הדיאגנוזה "דיזנטריה", להתעלם ממצאי הבדיקה המעבדתית. חיידקי המחלה הזו קיימים רק בארצות קפיטליסטיות, רק שם קיימים מקרי דיזנטריה, ואילו אצלנו לא יכירם מקומם.

כעבור כמה זמן הגיעה למחנה ועדה ממוסקבה. הפעם היה בין חבריה, אנשי הנקו"ד, גם רופא, מיור בשירות הרפואי. הועדה ביקרה גם בבית החולים ובמחלקה הפנימית שאלני המיור לסוג המחלה של המאושפזים. עניתי, כי רובם חולים בגימוקוליטי ואנטרטקוליטי הוא מביט בי בתמיהה ואומר: "דיזנטריה?...?" - טרפתי בכתפי ולא עניתי דבר. המיור שוב לא המשיך את ביקורו במחלקה, פנה לחדר הטיפולים וביקש לעיין בטופס "תולדות המחלה" של כמה חולים. משעיין בכמה טפסים, שאל בתמיהה את מנהלת המחלקה הסניטרית: "מדוע גימוקוליטי?..."

הלא זוהי דיזנטריה חיידקית ואין כל ספק בכך!.." מישהו אשר ישב בסמוך למיור לוחש משהו על אוזנו - ובמבוכה מה עצבו הכול את חדר הטיפולים. עם שעזבו האורחים שאלתי את המנהלת:  
"ובכן, מה יש לנו - גימוקוליטי, או דיזנטריה חיידקית? כיצד לרשום ב'תולדות המחלה'?" בלי להביט עלי השיבה בקול יבשני וכעוס: "גימוקוליטי!"

### חלק ד'

עניין בפני עצמו הוא חליפת המכתבים עם הקרובים, אף עם אלה הגרים בברית המועצות, לא כל שכן מחוצה לה. במחנה "מיוחד" כשלנו הנתון במשטר של בית כלא, מותר לו לאסיר לשלוח מכתב פעמיים בשנה ולא יותר.

המכתב נמסר לצנזור והוא מוחק בו כל דבר שאינו לפי רוחו, או טעמו. פעמים תולש הוא מחצית הדף, פעמים משמיד את המכתב כולו. הצנזור רושם כל מכתב יוצא כדי שהאסיר לא ישלח, חס וחלילה, יותר

ממכתב אחד בחצי שנה. לקבל מכתבים יכול האסיר, להלכה, בלי הגבלה, אולם למעשה רק לעיתים רחוקות נמסרים לו המכתבים שנתקבלו עבורו. פעמים עוברים חודשים מאז נתקבל המכתב עד שנמסר לידי האסיר. יש אסירים היודעים להסתדר באמצעות המפקחים שהיו נוטלים מהם את המכתבים בלא ציון שם השולח על גבי המעטפה ומשגרים את המכתב לתעודתם, בלי שעבר את ידי הצנזור, ותמורת זאת היו מקבלים מהאסיר מתנה כלשהי, על פי רוב דבר מה מהחבילות שהיו מקבלים מפעם לפעם. המכתבים שהאסיר מקבלם מהחוץ אינם נושאים כתובת מפורטת, כי אם את שמו של האסיר ומספר תיבת הדואר בלבד, ולכל מחנה עבודה בברית המועצות - תיבת דואר משלו.

במשך כל זמן היותי במחנה לא כתבתי לאף אחד. כל משפחתי בחוץ לארץ ואילו לקרובים בברית המועצות חששתי לכתוב, פן יבולע להם בגלל קיום קשר עם "פושע" כמותי. בשלהי קיץ 1949 נכנס לחדרי אחד החולים, יהודי מליטא ואמר:

"יודע אני כי זה שנים רבות מנותק אתה ממשפחתך הגרה בחוץ לארץ ואין אתם יודעים דבר איש על רעהו. כתוב מכתב ואני אשגרו, ויהא לך סמוך ובטוח כי יגיע לתעודתו..."

הצעתו עוררה בי חדשות, אך בכל זאת שאלתי בזהירות:

"איני מעז לשאלך כיצד תעשה זאת ובאיזו דרך יגיע מכתבי - סודך הוא זה. אולם האין חשש פן יבולע למישהו..."  
"אל דאגה... המכתב ישלח למשפחתך מליטא או פולין..."

נתפתיי וכתבתי כמה מילים סתמיות על מצב בריאותי וכי לא אבדה תקוותי לימים טובים יותר. מקץ עשרה ימים חזר היהודי והציע כי אשלח מכתב נוסף. עשיתי כהצעתו. כעבור חודש וחצי באה אצלי אחת הרופאות - אסירה אף היא - והביטה כה וכה לבל יראונו, מסרה לידי נייר כלשהו ובקול רועד לחשה באוזניי: "קח, מכתב מבני ביתך..." ומשהבחינה בתמהוני, הוסיפה: "נתבקשתי למסור לך..." ויצאה בחפזן מהחדר. לבי התחיל פועם בחזקה. הנני נועל את הדלת, ידי רועדות. הנני מבחין בכתב ידה של אשתי. אכן, מהבית הוא מכתב. דמעות עולות בעיני. קראתי את המכתב וחזרתי וקראתי בו עשרות פעמים. היהודי הליטאי לא הכזיב. המכתבים ששלחתי נתקבלו, ובהמשך הזמן קיבלתי אף אני מכתב שני מהבית. כעבור כמה זמן הועבר האישי למחנה אחר והקשר שנוצר באמצעותו עם בני ביתי ניתק שוב, ועד 1955 לא ידעתי דבר על משפחתי, ואף הם לא ידעו דבר עלי.

יום אחד חלתה מנהלת המחלקה הסניטארית ואת מקומה ממלא סגנה - קצין יהודי בדרגת קפיטן. הוא ממלא את התפקיד בחריצות

יתירה. תכופות היה מגיע למחנה, מתערב בכל דבר וניכר היה כי נהנה הוא הנאה מרובה מהשררה שנפלה לידו. לילה אחד נשאר ללון בבית החולים. בערב קרא לי והציע לטייל קמעה בחצר. פסענו סביב צריפי החולים. הקפיטן פותח את השיחה בדברי שבח ותהילה לידיעותי המקצועיות ומציין כי הנני נהנה מאמונם של האסירים ושל החולים שמחוץ למחנה. חשתי כי לא על מנת לשבחני הזמין אותי לטיול, ואכן לא טעייתי. עם שסיים לשבחני התחיל מיסרני על "התנהגותי", על כי אני שוכח כי אסיר הנני וכי חייב אני לסור למשמעתם של הממונים עלי. הבינותי כי אין הוא מתכוון אלא לפקודות שהנני מקבל מהרופאה הצעירה, מנהלת בית הילדים.

"כן" אמרתי, "אסיר אני והנני חייב להחריש ולצייט, אף כי הנני רואה את שמרשה לעצמה ומעוללת מנהלת בית הילדים, שהאחריות לו מוטלת לא עליה, כי אם עלי. כולנו, כל העובדים בבית, מתמרמרים על מעשיה, אולם אנו מחרישים, שכן חסרי זכויות אנן, ואילו היא 'חופשיה'. אולם כאשר מנהלת זו הציעה כי אבחר לעבודה נשים רוסיות בלבד, אמרתי: לא! לא אתן ידי למעשה כזה..."

הקפיטן נכנס לדברי ומצטרח: "אין זה עסקך, משמע שהיה לה יסוד החליט כפי שהחליטה..."

"גם לממשלת הצאר היה, כנראה, יסוד להטיל הגבלות על היהודים..."

הקפיטן אינו פוסק מלצרוח: "כיצד מעז אתה... הנך נמצא בארץ הסובייטים הסוציאליסטית..."

"אזרח מפקד, אמרתי, 'הרי אין זה מעשה סוציאליסטי שעשתה, ריח של 'ברית העם הרוסי' והמאה השחורה' נודף ממנו..."

הקפיטן מתמלא חימה ומפטיר בכעס: "אל תשכח כי אסיר אתה... עשה כפי שמצווים עליך!..."

דקות אחדות פסענו בלי להחליף מילה. חזרנו לצריף והקפיטן מבקשני להיכנס לחדרו. משנכנסתי הוסיף ואמר: "אתה יהודי ואין אתה צריך לשכוח את הדבר..."

"כן" אמרתי, "גם בברית הרפובליקות הסוציאליסטיות הנני חייב לזכור כי יהודי אני... אני, אזרח מפקד, איני שוכח את הדבר, אף לא מניחים לי לשכוח... לא אחת מזכירים לי!..."

הקפיטן השיב בשפל קול: "עדין לא נעקרו ספיחי העבר, לוחמים אנו בהם, אולם אין זה פשוט כל עיקר..."

"כן", אמרתי, "אולם בעוון זה אין אוסרים ואין מענישים כשם שמענישים אדם בעל הכרה לאומית יהודית, ליטאית, או אוקראינית..."

אין מענישים אדם על אנטישמיות, בעוון שובניזם רוסי, ובעוון "רק רוסים" ו"פרט ליהודים ופולנים" אין כולאים בבית כלא, שכן אין זה קונטרס-רבולוציה..."

הקפיטן קפץ ממקומו והכריז בקול רם: "כן רוסיה היא בעלת הכרה לאומית, וכולנו

בעלי הכרה רוסית לאומית במונח הטוב של המושג והדבר צוין על ידי מנהיגנו יוסף ויסריונוביץ הגאונני... הבינות? סיים דבריו בנימה מתגרה.

"כן זה מכבר הבינותי הכל..." עניתי והקפיטן ממשיך בחומרה ובקול מפיל אימה:

"אין בינינו וביניכם, אויבי המהפכה, ולא כלום, ואף לא יכול להיות. שונאים אנו את העצירים. אתם אויבי המהפכה, ואילו אנחנו נאמני הקומוניזם הנושא בכנפיו חופש ודורר לעולם כולו, לאנשות כולה... זאת אין אתם מבינים ולעולם לא תבינו..." בכך נסתיימה השיחה. יצאתי וחזרתי לחדרי. שוב לא רציתי להיפגש עם אדם זה, אולם לא עבר אלא זמן קצר ונאלץ הייתי לפנות אליו. המעשה שהיה

כך היה. יום אחד הודיעו שלטונות המחנה, כי נתקבלה הוראה להעביר מהמחנה שלנו קבוצת אסירים ואסירות למחנה אחר. כלל נקוט בידי שלטונות המחנות: אין מחזיקים את האסירים תקופה ממושכת באותו מחנה עצמו ומדי פעם מעבירים אותם ממחנה אחד למשנהו ואין סוף ל"אטאפים" - באים ויוצאים. אין זאת כי השלטונות חוששים פן יקשרו האסירים קשרי רעות בינם לבין עצמם ויתחברו לשם פעולה משותפת נגד שרירות הלב והכפייה השוררים במחנות.

הקפיטן היהודי החליט לשלוח ב"אטאפ" הקרוב, בין היתר, גם אישה אסטונית אחת, אם לתינוק בן שנה וחצי, ולהפריד בין האם לבין ילדה.

האישה באה אלי ומבקשת את עזרתי. ב-1948 נאסר בעלה ואיש לא ידע מה עלה בגורלו. מקץ כמה חודשים נאסרה אף היא, בחזקת "אשת איש", אשתו של איש "בוגד". בשעת מאסרה היתה בחודש השביעי להריונה וילדה את בנה כבר בהיותה בבית הכלא. כשהילד היה בגיל 4 חדשים בלבד נשלחה האם ובנה ב"אטאפ" למחנה שלנו. בהגיעו למחנה היה הילד חולה ותשוש, וכיון שבטרם עבר את ההסגר לא יכולתי להכניסו לבית החולים, אשפזתי במחלקה הפנימית שלי. וכאן, בבית החולים, בבואה לבקר את ילדה החולה פגשה האישה באקראי את בעלה, אסיר בין האסירים, שאף הוא היה כולו במחנה שלנו ושכב חולה בדיזנטריה. כאן בבית החולים ראה בעלה לראשונה את ילדו הרך. הייתי נוכח בשעת פגישתם וקשה לתאר את ההתרגשות שאחזה בהם ואף בי. איש מלבדי לא ידע כי בעל ואישה הם, שכן אילו נודע הדבר היו מפרידים ביניהם ומשלחים אותו למחנה אחר. משהבריא הילד והוכנס לבית הילדים הוסיפה האישה לבקר אצל בעלה החולה, ולא אחת עזרתי להם להיפגש, פעמים אף בחדרי. משהבריא הבעל והוחזר לאזור הגברים היו כותבים זה לזה. מידי יום ביומו, בשעה קבועה, היתה אחת האסירות זורקת אל מעבר לחומה צרור פתקים כרוכים במשיחה לאזור הגברים, ובדרך זו היו מגיעים גם הפתקים מאזור הגברים אל הנשים (אגב, לפתקים

אלה קוראים כמעט בכל מחנות העבודה הסובייטיים בשם העברי "כתיבה". אין איש יודע כיצד נשתרש שם עברי זה בשפת צעירי המחנות). גם האישה האסטונית ובעלה היו מחליפים בדרך זו "כתיבות", אך, כאמור, לא ידע איש כי בעל ואישה הם...

את האישה האסטונית הזו ועוד שתי נשים רוסיות, שאף להן ילדים קטנים בבית הילדים, כלל הקפיטן ברשימת האסירים שעמדו להישלח למחנה אחר.

משנודע הדבר, באה אלי האישה האסטונית וביקשה את עזרתי לבל יפרידו ביניהן לבין ילדיהן. לא רציתי לפנות לקפיטן, אולם למראה הנשים ולמשמע תחנוניהן לא יכולתי שלא לעשות כן. באתי אצלו וביקשתי לעכב את שילוחן של הנשים עד אשר יגדלו הילדים ואפשר יהיה לשכנם באחד מבתי התינוקות, אולם הקפיטן אטם אוזניו ושמעו ולא זו בלבד התחיל מחרף ומנבל את פיו:

"לא! תסענה... הזונות הללו..."

משלא נתרצה לי, פניתי מייד אל מפקד המחנה, קצין בדרגת סגן-אלוף. הלה הכיר אותי, שכן לא אחת היה מזמינני לביתו שמחוץ למחנה לטפל בבני משפחתו החולים. שיטחתי לפניו את בקשתי - לבטל את רוע הגזירה. מיד קרא לקצין התורני וציווה עליו למחוק את שמותיהן מרשימת האסירים שיועדו לשילוח. חזרתי לבית החולים ובישרתי לנשים את הבשורה המשמחת. הן בכו משמחה, חיבקוני ונשקוני ולא היה גבול לאשרן.

## חלק ח'

מבית החולים שלנו הנמצא באזור הנשים שילחו את כל הרופאים הגברים, ובמקומם באו רופאות. שני רופאים גברים בלבד נשארו באזור - הממונה על המעבדה ואני. במחלקה הפנימית שלי החלו לעבוד שתי רופאות מבין האסירות. אחת מהן רופאה למחלות אוזן, אף וגרון, הליכותיה מוזרות ביותר. עד כה לא עבדה במחנה במקצועה. בשום פנים ואופן אין היא יכולה להשלים עם העובדה כי אסירה היא. משחללו לחלק לאסירים בגדים, סירבה לקבלם ודרשה במפגיע להחזיר לה את השמלות שנשארו בדירתה בלנינגרד.

"לא אלבש את הסמרטוטים שלכם..." היתה חוזרת ואומרת. כשהעירה לה מנהלת המחלקה הסניטרית, כי אין היא רושמת הלכה את הטפסים הרפואיים השונים ענתה:

"וכי התחייבתי לרשום? רשמי בעצמך!... אין לי רצון לעסוק בזה... גם לרפא איני חייבת... שלא כחוק הובאתי הנה, שלחוני חזרה ללנינגרד..."

עד מהרה פוטרה מבית החולים ונכללה ל"אטאפ" הקרוב, אולם בהגיע יום השילוח סירבה לנסוע והוכנסה למשאית בכוח.

לא מעטים הם חולי הנפש וחולי העצבים במחנות. בכל בית חולים יש מחלקה מיוחדת לחולים אלה ותמיד מלאה היא עד אפס מקום. אולם רב מזה מספרם בצריפים הכלליים. רבים אינם יכולים להסתגל לחיי מחנה, (המשך בעמוד 20)

מאחר שגבעתיים וחברין הן ערים תאומות. מטרת ביקורה של המשלחת היא הכנה לקראת ביקור נוסף של משלחת מחברין, בעלת מעמד גבוה יותר אשר יתקיים ב-19 למאי 2008.

## תערוכה המוקדשת להיסטוריה של יהודי חרבין

עיריית חרבין והמרכז לחקר ההיסטוריה של יהודי חרבין באקדמיה למדעי החברה בהילוצ'יאן מארגנים ב-2008 תערוכה המוקדשת להיסטוריה של יהודי חרבין. התערוכה תתקיים בהשתפות איגוד יוצאי סין, אגודת הידידות ישראל-סין ועיריית גבעתיים, העיר התאומה של חרבין. באותו הזמן מתארגנת תערוכה נוספת במוזיאון להיסטוריה של טינצ'ון, אשר תוקדש להיסטוריה של הקהילה היהודית בטינצ'ון. איגוד יוצאי סין ואגודת הידידות ישראל-סין הבטיחו לסייע באיסוף החומר למטרת התערוכה.

## תיירות סינית בישראל

משערים, שבשנת 2008 יבקרו בישראל קרוב לעשרים אלף תיירים סינים. תיירות מסין לארצות שמחוץ לגבולותיה צומחת מדי שנה. ב-2008 מתכננים קרוב ל-50 מיליון תושבי סין לתייר בעולם. אין ספק, שלא רק משרד התיירות הישראלי, אלא כל המוסדות הקשורים לתיירות ייעשו ככל הניתן על מנת להגדיל את מספר התיירים מסין לישראל. הארגונים שלנו יעשו מצידם את כל המאמצים למען מטרה זו.

## סטודנטים סיניים - בין מקבלי המלגות מטעם אגודת הידידות ישראל-סין

עשרים סטודנטים מסין, הלומדים באוניברסיטאות בישראל, קבלו מלגות מאגודת הידידות ישראל-סין בערב המסורתי של חג החנוכה בדצמבר 2007. מזה 14 שנה מתוך 16 שנות קיומה של אגודת הידידות, מתקיימת מסורת של חלוקת מלגות לסטודנטים סיניים. וכמדי שנה, אורח הכבוד באירוע היה שגריר סין בישראל.

## ידידים מסין בישראל

משלחת של חמישה אנשים ובראשם הגב' לי סילין, בתפקיד סגן-הנשיא של האגודה הסינית הארצית לידידות עם ארצות מחוץ לגבולות סין, ביקרה בארץ בהזמנת משרד החוץ של ישראל. חברי המשלחת נפגשו עם הנהלת איגוד יוצאי סין, אשר במשך שנים ארוכות שמרו על קשרים עם אגודת הידידות הסינית בבייג'ין. הסכם של שתוף פעולה בין שני הארגונים נחתם ב-1992 בבייג'ין ובתל-אביב. ביקורה של הגב' לי סילין, היווה צעד חשוב להידוק יחסי הידידות בין סין לישראל. כמו כן, בין ה-25 ל-28 בפברואר ביקרה בארץ משלחת מחברין ובראשה מנהל המחלקה ליחסי חוץ של עיריית חרבין מר צ'ן טיאנו. המשלחת בת שלושה אנשים הגיעה לארץ בהזמנת עיריית גבעתיים,

## פעילותו רבת החשיבות של שגריר ישראל בסין, אורי גוטמן.

הקונסול הכללי של ישראל בסין אורי גוטמן, נרתם להדוק היחסים הידידותיים בין ישראל לסין, בנוסף לפעילותו הדיפלומטית. ביוזמתו של אורי גוטמן ובהשתתפותן של חברות ישראליות נאספו תרומות לרכישת דברי ערך לבית אבות בשנחאי, כמו טלוויזיות, מכשירי ספורט לאולם ההתעמלות, פסנתר למועדון ועוד, כמוכן הוקמה תשתית לחימום בית האבות.

הפעילות הקהילתית של הקונסול הישראלי עוררה הד רב בקרב עיריית שנחאי ובתוך חוגים רחבים של החברה בעיר. כעת עסוק אורי גוטמן בפרויקט חדש: יחד עם אנשי העירייה של אזור הונקיו ומוזיאון הממוקם בבית הכנסת "אהל משה" שעבר שפוץ יסודי, קיימת תכנית להקים במקום ארכיון ומרכז מידע על הפליטים היהודיים בשנחאי, שם יאספו עדויות מאלו ששהו שם ואשר מתגוררים היום בישראל ובתפוצות.

איגוד יוצאי סין ואגודת ידידות ישראל-סין מברכים על פעילותו של קונסול ישראל בשנחאי מר אורי גוטמן ויתנו יד לעבודה בעלת ערך כה רב. הפעילות והיוזמה של אורי גוטמן זוכה להערכה לא רק מצד שלטונות העיר שנחאי ומשרד החוץ של ישראל בירושלים, אלא גם מצד כל הידידים ויוצאי סין בישראל ובתפוצות.

## רופא המחנה (המשך מעמוד 19)

למשטר ההתעללות והכפייה השוררים בו. שמי כרופא הולך לפניו בין המחנה ובין מחוצה לו. היו הירבה חולים "פרטיים" בין ה"חפשים". רבים מהם היו באים אלי למחנה ויום יום היו מסיעים אותי העירה לטפל בחולים. לא אדע כיצד, אך נודע לעובדי בית החולים, כי ב-29 בנובמבר ימלאו 40 שנה לעבודתי הרפואית. אותו יום התחלתי את העבודה כרגיל ובשעה 8 בבוקר באתי בלויית שלוש אחיות לבית החולים. מיד עם שנכנסתי ניגשה אלי אחת החולות, בירכה אותי לכבוד היובל והגישה לי איגרת ברכה. כל החולות מחאו כף. אותו דבר עצמו חזר בכל מחלקה ומחלקה. הייתי נבוך מאוד. לא ציפיתי להפתעה כזו במחנה סובייטי. אולם, עם תום הביקור במחלקות, שעה שחזרתי לחדרי, גדלה מבוכתי שבעתיים: השולחן, הכסאות והמיטה היו עמוסים מתנות - עוגות, סוכריות, אפודה, כפפות, ממחטות עם משלבת, ספרים, פנקסי

הגיע יום השילוח. 40 ילדים, 15 אמהות, אחות, שתי מטפלות ואני הוסענו לתחנת הרכבת וגם כאן ציפתה לנו אכזבה. במחנה נאמר לנו, כי לצורך הסעת הילדים הוכן קרון נוסעים רגיל, אולם תחת זה הוכנסנו לקרון "סטוליפיני" לאסירים והאזרחים הסובייטיים הקטנים ה"חופשיים" נכלאו בו כדרך האסירים, גם הפעם רימונו. הילדים, האמהות והאחיות נכלאו בתאים בלי חלונות, אולם דלתות התאים נשארו פתוחות, ואילו אותי כלאו בתא לחוד ואת דלתו נעלו על מנעול ובריה. בדרך התמרדו האמהות והקימו שערורייה רבתי על שסגרו את תאי ולא יכולתי לצאת ממנו בעת הצורך להגיש עזרה לילדים, שמפאת מחסור בחלב, תזונה גרועה, מתנק ולכלוך החלו לחלות בזה אחר זה. הן השתוללו בשצף-קצף ותקפו את הלואים החמושים ואף את הקצין האחראי לקרון, שהזעק על ידיהם, ולבסוף נעתר הקצין לבקשתן ונתן הוראה לפתוח את דלת תאי. מקץ נסיעה של יומיים הגענו למקום היעד - מחנה ספאסק.

כתיבה וכיוצא בהם תשורות. היה זה מרגש מאוד, עד דמעות... בספטמבר 1950 הודיעוני שלטונות המחנה, כי עומדים להעביר את ילדי בית החולים למחנה אחר וכי יסיעו אותם קבוצות קבוצות. הוטל עלי לבחור לקבוצה הראשונה את הילדים שמצב בריאותם תקין לגמרי. אל ה"יונקים" וה"זחלנים" תצטרפנה גם אמותיהם. בחרתי כ-40 ילדים ומסרתי את הרשימה למנהלת המחלקה הסניטארית והיא הודיעתני כי הוטל עלי להצטרף למסע ולחזור כעבור חמישה ימים למחנה. משהוכן הכול לנסיעה אמרתי למנהלת, כי כיוון שהנסיעה היא למשך חמישה ימים בלבד, אין אני נוטל עמי אלא קצת מחפצי. תשובתה הייתה: "מוטב כי תיקח הכול...", הבינותי את הרמז וגם לאחות אמרתי, כי תיטול עמה את כל בגדיה. גם הפעם מנסיים לרמותנו ולהוליכנו שולל...

# מפגש מסורתי בחג החנוכה

מיכאיל רינסקי / מרוסית יהודית סנדל

מפגש חד-שנתי בחג החנוכה - מסורת רבת שנים של יהודים יוצאי סין, המאוחדים באיגוד יוצאי סין ואגודת ידידות ישראל-סין. ביום זה נמסר לקהל מידע על תוצאות עבודה שנתית, על תכניות לעתיד ונמסרות מלגות לסטודנטים ישראלים - נכדים ונינים של יוצאי סין, וכן לסטודנטים סיניים הלומדים בישראל.

ב-11 בדצמבר 2007, בשעה 4 אחה"צ, בבית עובדי עיריית תל-אביב, ברחוב פומבדיתא, ארחו בחמימות את האורחים הבאים מכל הערים והקיבוצים בארץ. בין הבאים, יוצאי סין ותיקים בגיל מתקדם, צעירים רבים, ביניהם 143 סטודנטים ישראלים מקבלי מלגות ו-21 סטודנטים סיניים. סך הכל הגיעו למפגש 450 אורחים בני דורות שונים, החל מסבים וגמור בנינים ובלוטים בנוכחותם אנשים מכובדים.

נעים היה לעקוב אחר פגישות חמות במבואה, שיחות ידידותיות ליד ספל תה או קפה. לאורחים הוגשו מטעמים מכל הסוגים, חמים וקרים, משקאות וכמוכן סופגניות אופייניות לחג החנוכה. המבואה והאולם קושטו בסגנון של חג...

את פני הבאים קיבלו יו"ר איגוד יוצאי סין תדי קאופמן, חברי הנהלת האיגוד י. קליין, ר. ויינרמן, א. פודולסקי, ג. כץ, י. בייץ, י. סנדל - אנשים מעניינים, אשר המחבר כבר כתב עליהם רבות. כאן אני נפגש לראשונה עם ט. פיסטונוביץ' - שתתם רבות להקמת אתר איגוד יוצאי סין באינטרנט, ובו כתבות שכתבתי על יוצאי סין. האווירה הכללית חגיגית.

ראיון קצר ניתן לי על ידי מזכירת המחלקה לחקר יהודי חרבין מפרובינציית הילוצ'ואן, סינית צעירה העונה לשם חאן טיאניאן - שפרושו "שמיים זוהרים". בארץ קוראים לה בחיבה גליה, היא הגיעה לארץ ל-20 יום כדי להכיר מקרוב את הארכיון של איגוד יוצאי סין, והמכיל אוסף של כתב העת "ברייסקיה ז'יון" (בתרגום - חיים יהודיים), שיצא לאור על ידי אברהם קאופמן בחרבין בשנים 1920-1943.

חאן טיאניאן סיימה את לימודיה לשפה הרוסית באוניברסיטה כולל השתלמות בשפה. היא שולטת להפליא בשפה הרוסית ועוררה את עניינה של גליה כץ עוד בשנת 2000 וב-2004, כאשר טיאניאן קבלה את פניה בחמימות בחרבין. כמוכן, היא גם שולטת באנגלית. גליה כץ הזמינה את האורחת להתארח בביתה. בחרבין, נותר בעלה של טיאניאן - מורה לאוטומציה,

ובן בגיל 14. כמו כל הזוגות בעלי השכלה גבוהה, העובדים לפרנסתם, היא ובעלה רשאים להביא לעולם ילד נוסף, אך הם החליטו להגביל את עצמם לילד אחד.

טיאניאן מספרת, שקיימת פעילות רבה בין סין לרוסיה, בשטח התרבות, גם היהודית. בספטמבר היא נסעה עם משלחת מסין לברוביג'אן - לשם העבירו מחרבין את התערוכה "ההיסטוריה של יהודי חרבין". מאוחר יותר, בנובמבר הוצגה התערוכה בחברובסק. הם מקווים להביא את התערוכה לישראל ב-2008.

פיתוח הקשרים בין סין לישראל הולך ומתרחב ולא רק בשטח הכלכלי, אם כי שני הצדדים תורמים לעניין תרומה רבה. בסין מקימים מחדש בתי כנסת, בתי קברות, משמרים מצבות של הקהילה היהודית דאז. בחרבין, ביוני השנה באקדמיה למדעי החברה התקיים הפורום הבינלאומי השלישי בנושא היסטוריית יהודי חרבין, בהשתתפות השגריר הישראלי יהודיע חיים.

באותו פורום בחרבין, השתתף כחבר של המשלחת הישראלית עמרם אולמרט והקריא את ברכתו של ראש ממשלת ישראל אהוד אולמרט. ממלא מקום יו"ר איגוד יוצאי סין, יוסי קליין, הרצה על ספרו של יו"ר האיגוד תדי קאופמן "יהדות חרבין אשר בלב", אשר יצא לאור השנה בשלוש שפות: עברית, אנגלית וסינית. יש לציין שלאקדמיה בחרבין יש תפקיד גדול בהוצאת הספר בסינית. לספר זה יש משמעות רבה בפיתוח וביחזוק קשרים בין שתי המדינות.

מתפתחים יחסים נוספים בין סין לבין תפוצות יהודיות ברחבי העולם, לדוגמה - השנה נפתח מכון ליהדות על שם ד. וג. גלזר באוניברסיטת ננקין, הודות לתרומה של יהודים אלו ועוד תרומות שהגיעו מארה"ב, אנגליה וישראל. ושוב דוגמה חיה לאישור העובדות, אם בשנת 2000 מנתה הקהילה היהודית בשנחאי 100 איש ממוצא אמריקני, אוסטרלי וישראלי, הרי היום מונה הקהילה 1,000 איש, ויש לשער שלקראת 2010 היא תגדל פי חמש!

נשוב אל המפגש החגיגי. האולם כבר מלא מפה לפה. על הבמה - תדי קאופמן, יוסי קליין, ר. ויינרמן ואורחים מכובדים: שגריר הרפובליקה הסינית העממית בישראל מר צ'ז'או צזיון, מנהלי המחלקה במשרד החוץ של צפון מזרח אסיה בישראל מר יצחק שהם וצבי גבאי (שיצא לגימלאות), - שלושת שגרירי ישראל בסין: אורה נמיר, משה בן-יעקב, יהודיע חיים. הטקס מתחיל עם הדלקת

נרות חנוכה ומתנהל על ידי ר. ויינרמן. שגריר סין בישראל, ונציג משרד החוץ ציינו את תרומתו של איגוד יוצאי סין והעומד בראשה תדי קאופמן בחיזוק יחסים ידידותיים בין שני העמים.

תדי קאופמן דיבר בהתלהבות, כשהוא מודה לנציג משרד החוץ ולשגריר סין בישראל על תשומת הלב הרבה שהם מקדישים לאיגוד יוצאי סין ולאגודת הידידות ישראל-סין, ועל העזרה בעבודה. הוא ספר על עבודת האגוד, על 56 שנות היסטוריה. תוך שהוא מציין את התפקיד הרב שמילאו הקרנות בעבודת הארגון והקהילה, הוא הודה לכל אלו המעניקים עזרה כבירה, המאפשרת לאיגוד זו השנה ה-51 לחלק מלגות לציאצאי יוצאי סין: לאורך השנים קבלו 1,600 נכדים ונינים למעלה מ-2,600 מלגות. בסך הכל חולקו למעלה ממיליון דולר. מלגות של האיגוד ניתנות גם לסטודנטים סיניים.

יוסי קליין, ממלא מקום יו"ר איגוד יוצאי סין והגזבר הוסיף ואמר שנוסף למלגות המחולקות מדי שנה לסטודנטים, ניתנת עזרה כספית חודשית לכמאה איש הזקוקים לה מאד. בנוסף, פעמיים בשנה מחלקים מתנות לחיילים - נכדים ונינים של יוצאי סין. מדי שבוע, מתקיימים במועדון מפגשים עם הרצאות, חגיגות ועוד. כמו קודם, יוצא לאור רבעון "בולטין" של איגוד יוצאי סין בשלוש שפות. אתר האינטרנט של האיגוד מתרחב ונושא תפקיד ראשי בחיפוש שורשי אבות. כל העיסוק המורחב הזה דורש לא מעט משאבים, ועל כן יש לשוב ולציין, אומר י. קליין, את תפקידם הלא יסולא בפז של התורמים לקרן האיגוד. האיגוד מעולם לא ביקש ולא קיבל עזרה כספית מהממשלה.

במהלך הטקס הופיעו סטודנטים, בהם - נערה סינית ניגנה בכינור. הזמרת הישראלית אופירה גלוסקא הופיעה בשירה שכללה ארבעה שירים בשפה הסינית.

לסיום חולקו 143 מלגות לישראלים ו-21 מלגות לסטודנטים סיניים. תדי קאופמן הקריא את שמות התורמים לקרן המלגות והודה להם מקרב לב. עם קבלת המלגה הביעו רבים מהסטודנטים את תודתם להנהלת האיגוד, וכן למארגנים על הפגישה הנעימה שהותירה בקרבם, ללא ספק, יחס חם אשר יתרום בעתיד לפיתוח יחסי ידידות בין העם היהודי לעם הסיני.

# רשמי סיור שורשים בסין - אוקטובר 2007

חנה פורת

ברצוני לשתף אתכם בחוויה מיוחדת: מסעי לסין.

מדוע "חוויה מיוחדת"? מכמה סיבות:

סיבה ראשונה: נסעתי במסגרת של קבוצה יוצאת דופן - חלק מאיתנו קשור לסין באופן אישי. אנו ילידי סין. ראש הקבוצה רוני ויינרמן - יליד שנחאי.

מאיר טל (פלוטסקה) יליד טנזין, אחותי רנטה שני ואני ילידות חרבין. ומשה הראל בן הוורים ילידי חרבין ושנחאי. הקבוצה כללה גם זוג דרוזי שמסי ונאג'י חלבי, שהפכו במהלך הסיור לידידים קרובים של כל חברי הקבוצה. הגעתי לישראל בגיל 7, כך שיש לי זיכרונות רבים מילדותי בחרבין.

כמובן שגם קראתי על סין, ראיתי סרטים רבים ואף לימדתי את תולדותיה, כמורה להיסטוריה. אך אין כמראה עיניים.

נפעמתי מגודלה של הארץ, מאוכלוסייתה האדירה והמגוונת יש בה כ-56 לאומים וגזעים שונים ולכל אחד תרבות, שפה ותלבושת לאומית.

סיירו בכל האתרים המרתקים שכל תייר מבקר בהם, וגם באתרים פחות מתיירים אבל בעלי משמעות אישית רבה לחברי הקבוצה. כמעט אין מדינה בעולם שבה אין ייחודיות בנוף ותרבות. הייחודיות של סין מעבר לגודלה יוצא הדופן, הינה בשפע, בטיפוח ובכבוד שהם מעניקים לכל מקום, כאשר העומק ההיסטורי מוסיף מימד ואיכות יוצאי דופן.

לדוגמה נציג את הביקור במוזיאון של קומין. מוזיאון זה נבנה סביב עמוד בן כ-1,000 שנה ונחשב לנכס של העיר. האתר מכיל מוצגים מרשימים כמו תוף בן כ-1,100 שנה, מזבח (להקרכת קורבנות), בדמות של פרה המגנה על העגל שלה, העומד מתחת לבטנה, ונותנת לנמר לאכול מזנבה, דמויות של מלכי השמיים הדורכים על מפלצות-יצורים שטניים, על מנת להגן על אנשים. התרשמתי מאוד מפסלוני חמר המתארים בפרטי פרטים קרבות שהתרחשו לפני כ-2000 שנה. אין בכתובים תיאור של קרבות אלו כי הכתב בשלב זה עדיין לא גובש.

צפינו ב-4 מופעים השונים כל כך מהתרבות המערבית:

מופע קרקס סיני, מופע מחול, מופע קונג-פו - כל אחד מהם מרתק ומרהיב ביפו. ארחיב מעט בתיאור המופע הרביעי שראינו בליג'אנג המציג את מגוון התרבויות, הגזעים והלאומים בסין. השחקניות היפהפיות הופיעו בתלבושת סגונית המאפיינת כל לאום, ניגנו בכלים מסורתיים עתיקים תוך כדי שירה. הם הציגו אגדות עם שלשמחנתנו תאמו את ההסבר של המדריכה באותו בוקר דבר שאיפשר לנו לעקוב ולהבין את תוכן המופע. בסיום המופע,

הקהל עלה על הבמה ורקד עם השחקנים. האימפרוביזציה יצרה אווירה של שמחה שיתוף והזדהות.

הצד האנושי של סין מאוד נגע לליבי, כשהכונה לקשרים האישיים שנרקמו בינינו לבין תושבי המקום, כשאנו דוברים אנגלית ורוסית.

לדוגמה, באחת הטיסות (היו לנו 6 טיסות פנים), ישבה לידי וליד אחותי סטודנטית סינית צעירה הלומדת אנגלית באוניברסיטה, משמעות שמה בסינית "לב הסוס". (סוס נחשב בסין כחיה אצילה, ומוערכת, ואחת מתוך 12 השנים המחזוריות, נקראת על שמה). היא ספרה לנו עד כמה הלימודים האקדמיים במדינה יקרים ועד כמה הם חיוניים לקידומו של האדם בסין, מבחינה חברתית וכלכלית.

הנערה חזרה מביקור בשנגריה על מנת לקבל את ברכתו של הדלאי-למה להצלחתה בבחינות. היא הראתה לנו צמיד אדום שקיבלה ממנו כמזל. סיימנו את ההתוודעות והאיחולים ההדדיים. יחסם של הסינים לילדים מהווה תופעה מאוד מרגשת. הסבירו לנו כי כאשר שני ההורים בנים יחידים, מותר להם להוליד שני ילדים. גם למשפחה חקלאית מותר ללדת ילד שני. הילדים הסינים מאוד מטופחים. התיירים הסינים מצלמים את ילדיהם כאשר כל אחד מההורים והסבים מצוייד במצלמה משלו. כשקניתי מתנות לילדי ולנכדי וסיפרתי למוכרים למי מתנות אלה מיועדות, קיבלתי תמיד יחס מיוחד: שי קטן ואריזה מהודרת.

גולת הכותרת של הטיול מבחינתי, ואחותי רנטה שותפה לתחושה זו, היה הביקור בחרבין עיר הולדתנו.

נהייתי מאוד לנסוע לסין עם אחותי רנטה, כשכל כך הרבה שנים לא יצא לנו לבלות יחד זמן איכות.

כבר במטוס ראינו שתושבי חרבין הם גזע מיוחד ושונה: הם כהים, גבוהים ודוברי רוסית. כשירדתי מהמטוס, האוויר הקר והיבש החזיר אותי לימי ילדותי. הגענו למלון "מודרן" - המלון בו בילו הורינו את ירח הדבש. זהו מלון משופץ ומשוחזר. על קירותיו תצלומים מרתקים שמלווים בהסברי התוכן והמשמעות. למשל צילום משנת 1923 ובו נשים יהודיות אלגנטיות משתתפות בארוחה. שבמהלכה הן אוספות תרומות לרווחת עניי הקהילה.

קיר שלם במלון מכיל ארון תצוגה של חפצים שנאספו מבתי יהודים. כמה מהחפצים זכורים לי מהבית, לדוגמה: סמבור, מגהץ גחלים, מאורר ומגשים מכסף. כשראיתי את המעקה של המדרגות שהובילו לחדר האוכל, נזכרתי, במעקה זהה בבית ילדותי שעורר בי התרגשות רבה.

הגענו לכנסייה, אליה הייתי מגיעה בילדותי עם המטפלת הרוסייה שלי. אני זוכרת היטב כיצד

ניסתה המטפלת לשכנע אותי שאכרע ברך ואצטלב, ואני סירבת.

עברנו דרך הגינה (שנתגלתה ע"י יוסי קליין) בה שיחקתי בילדותי.

טיילנו על גדות הנהר סונגרי ששם טיילתי בילדותי. מעבר לנהר הייתה ה"דצה" אתר הנופש אליו היינו נוהגים לנסוע בקיץ, לשם הגיע אבי הודיע שחוזרים הביתה, אורזים ונוסעים לישראל.

אני זוכרת את הנהר הסונגרי כשהוא קפוא ואת פסלי הקרח היפהיים שהרוסים והסינים היו נוהגים לפסל בחורף.

מרשים ביותר היה לראות את בית הכנסת שבו התחתנו הורינו, אשר הפך למוזיאון עבור הקהילה היהודית.

התצוגה כוללת צילומים של מוסדות ואנשים הקשורים ליהדות בכלל ולקהילה של יהודי חרבין בפרט.

יש במוזיאון מוצגים כגון חדרים המאפיינים בית יהודי בחרבין.

כשראיתי בתצוגה סלון ובו ריהוט אופייני הכולל פסנתר וכלי בית - "חזרתי הביתה".

כל מי שמבקר במוזיאון זה מקבל תמונה ברורה ומשמעותית מה היה אורח חייהם של היהודים בחרבין.

בהמשך הסיור ביקרנו במבנים נוספים ששימשו את היהודים, כגון: הגימנסיה, בית החולים ובית התמחו.

המבנים שמורים היטב, כאשר חלק מהם משמש את הציבור המקומי למטרות שונות כגון בתי ספר ומשרדים.

מן הראוי להדגיש את הביקור בבית הקברות היהודי שהשתמר בדרך נס.

בתקופת מאו, ניתנה הוראה להשמיד את כל בתי הקברות. בית קברות זה, הועבר קודם לכן כ-12 ק"מ מהעיר בגלל שהפריע למסלול הרכבת שנסללה בעיר. משום מה הוא נשחך ונשתמר.

בבית קברות זה קבורה חנה זבלסקי הסבתא שלנו - אם אימי שאני קרוייה על שמה. היא נפטרה יחד עם עוללה תוך כדי לידה כשהיא משאירה את אמי יתומה בת שנתיים. אמנם לא מצאנו את קיברה, אך תחושתנו הייתה שאמנם ביקרנו את סבתא.

משה הראל אמר קדיש ליד קברם של הסבא והסבתא של אולמרט לזכר כל יהודי הקהילה, כאשר קבוצת תיירים יהודיים מארה"ב שהזדמנה למקום הצטרפה לטקס המרגש.

ביקרנו באתרים מרתקים נוספים ליד חרבין כגון, פרק ספארי, ובו נמרים סיביריים, מוזיאון הקרח ובו משומרים פסלי קרח שזכו בפרסי הצטיינות באולימפיאדת הקרח המתקיימת על הנהר, וכן במחנה של יחידה 731 בו ניסו היפאנים בצורה שטנית ביותר, נשק ביולוגי

וכימי, על הסינים.

התרשמתי ביותר מהאגף האפולוגטי בו מתנצלים היפאנים על הזוועות שחוללו באנשי סין.

לא אוכל לסיים מבלי לציין את הקשרים המופלאים שנוצרו בין איגוד יוצאי סין לבין הקהילה הסינית המקומית. ידעתי כמובן על העבודה האדירה שמשקיע האיגוד, אבל רק בסין עצמה ניתן לראות את התוצאות.

שמו של תדי קאופמן פותח דלתות ולבבות, ורוני ויינרמן מתקבל בכל מקום כאח יקר. לכן קיבלנו בכל מקום אירוח מלכותי.

אמנם בשיחות אישיות עם סינים נתקלתי באנשים שלא הכירו את המושגים יהודים וישראל. אבל לנוכח התיירות המואצת מגיע שמה של ישראל לשכבות יותר ויותר רחבות. אבל בשנחאי, חרבין ובג'ין, הערים בהן חיו קהילות יהודיות מושרשות, מכירים את ישראל היטב - מכירים ומוקירים.

הסינים רואים ביהודים עם חכם ביותר כי היהודים תרמו רבות לכלכלת המדינה. למשל: חרבין הייתה כפר דייגים פעוט עד שנבנתה מסילת הרכבת מרוסיה לסיין, שהפכה את חרבין לעיר ענק בת כ-9 מיליון תושבים.

היהודים ניהלו את בניית הרכבת ואת תפעולה. הסינים גאים, ובצדק, שארצם שימשה כארץ מקלט ליהודים מרוסיה, (כך הגיעה לשם משפחת אימי, וכאשר במלחמת העולם השנייה נמלטו לשם היהודים מאירופה ומצאו בה מקלט. בדרך זו הגיע לשם אבי אנשי המכון הנמצאים בקשר עם איגוד

יוצאי סין, העניקו לנו אירוח מלכותי. קבוצת המארחים כללה צוות מרצים (פרופסורים ודוקטורים) העובדים במרכז.

בשנחאי הזמינו אותנו לסיור במרכז ללימודים יהודיים, המוסד המטפח את הקשר עם איגוד יוצאי סין ושומר על קשר עם מרכזים אקדמאיים בכל העולם וכמובן עם ישראל. כמו כן המרכז בשנחאי מפיץ חומרים ופרסומים שונים העוסקים בהנצחת הקהילה היהודית.

הפרסומים כוללים חומר בכתב וכן סרטי טלוויזיה וקולנוע. במרכז לומדים צעירים לקראת תואר אקדמי במדעי היהדות.

לנוכח העושר והמגוון שהוצגו והוסברו לנו - היינו (חברי הקבוצה) מלאי הערכה.

התבוננו בתצלומים של האורחים הנכבדים שביקרו בעבר במרכז, ושהיו תלויים על קירות המקום. ביניהם תמונותיהם של אישים כגון אבא אבן, יצחק רבין, הילארי קלינטון ועוד.

אין ספק שיהודים ולא יהודים מכירים ומוקירים את ערכו של המקום.

כאמור הסתיים האירוח בסעודה "כיד המלך" במסעדה מפוארת בשנחאי, שם שוחחנו עם המארחים הנכבדים.

בחרבין האירוח היה חם ביותר ונקשרו קשרים אישיים בין חברי הקבוצה למארחים. האירוח התקיים בחדר מפואר לאורחים חשובים במלון "מודרן" ליד שולחנות מלאים מכל טוב. השיחה קלחה ברוסית ואנו התרגשנו מאוד לחזור לשפת האם שלנו. משה הראל, אחותי רנטה ואני רואינו לטלוויזיה של חרבין בשפה הרוסית.

המראיינים היו פרופסורים בעלי שמות רוסיים (גרשהוואלכס), שפתם הייתה עשירה ומלוטשת מכיוון שרכשו את השכלתם ברוסיה. בשלב הראיון גילו המארחים עניין בנו, במשפחותינו ובעיסוקינו, ואנו מציידנו הדגשנו שאנו אסירי תודה לעם הסיני שהיו מוכנים להעניק מקלט להורינו, כאשר העולם היה אדיש ומנוכר לסבל היהודים.

בביג'ין התארחנו בבית יפהפה שהיה שייך בעבר לשגרירות איטליה וכיום משמש כמרכז לקשרים בין סין לארצות אחרות, ובתוכם כמובן איגוד יוצאי סין בישראל. המארחים התייחסו לכל אחד מאיתנו אישית ואילו הושיבו מארחת דוברת ערבית (מיסיס איישה) לזוג שמסי ונאג' חלבי שתואר לעיל.

הארוחה התנהלה כשכל אחד מקבל מנות אוכל בשירות אישי, במקומות מסומנים על ידי כרטיס ביקור עליו הופיעו השמות האישיים של כל אחד מאיתנו.

לסיום מן הראוי לציין את תרומתה של אילנה בן קיקי להצלחת המסע, בהפגינה כושר ארגון ואלתור, פתיחות וכישורי התקשורת מצויינים בכל מהלך הסיור.

כמו כן תודה והוקרה לרוני ויינרמן, על רגישותו האנושית שגילה בכל עת. הסיור, היה מאורגן למופת, הודות לבקיאותו המופלאה הנשענת על אהבה עמוקה לעם הסיני ולתרבותו.

תרומתם של אילנה ורוני היו מכריעים בהצלחת המסע והפכו את הסיור לסיין, עבור אחותי רנטה ועבורי, לחוויה עמוקה אותה נצור בליבנו לעד.

## "זיכרון הוא היומן" שכולנו נושאים עמנו

(גוסקר וילד)

# היו זמנים סיפורי חיים



יעוץ מקצועי ומקיף ♦ כתיבה ועריכה לשונית  
עיצוב גרפי ♦ הדפסה איכותית



אוטוביוגרפיות ♦ ספרי שורשים ♦ ספרי הנצחה  
וזכרון ♦ אלבומים משפחתיים ♦ סיפורת ושירה

[www.profil-design.co.il](http://www.profil-design.co.il)

## לכולנו זה קורה!

לרגע נעצרים, נזכרים, מתפעמים. חיוך קטן של זיכרון, דימעה של התרגשות ואז הרצון לשתף את הקרובים לנו ביותר, את ילדינו ונכדינו בסיפור חיינו המרתק שמוסר השכל בצידו - מעין תמורות וחוכמת חיים בתוך היסטוריה אישית עבור הדורות הבאים. יותר ויותר אנשים מרגישים את הצורך לספר, לתעד ולשמר את סיפור חיינו עבור הדורות הבאים וחשים גאווה גדולה על חלום שמתגשם.

אם יש לכם סיפור מדהים, אך אינכם מסוגלים לכתוב אותו, אם העלתם את יצירתכם על הכתב, אך עדיין אתם מתלבטים **בואו להוציא לאור את "סיפור החיים" שלכם!**

## סיפור חייכם שווה ספר!

בפרופיל - עיצוב, הפקה והוצאה לאור בע"מ, תמצאו צוות מקצועי ומומין העומד כולו לרשותכם.

אנו מתמחים בתחקור, בכתיבה, בעריכה, בעיצוב גרפי, בחידוש תמונות ומסמכים ובהפקת ספרי ביוגרפיה והנצחה בסטנדרטים הגבוהים ביותר.



התקשרו עכשיו לתיאום פגישת יעוץ 03-9045050

# זיכרונותיו של מרק

מרק גולדברג

## פרק א' - זיכרונות ילדות

זיכרונות, זיכרונות, זיכרונות! רבים ומגוונים. מאיזה גיל מתחילים בזיכרונות? הכי מוקדם!

במי מתחילים? בעצמי!

האם לתת דרור לזיכרונות ולהעתיק תמונות כפי שהן מופיעות על המסך שבמוח? כן! האם לסדר אותם לפי סדר? האם לסדר אותם לפי צוצמתם הרגשית? לא! כי הכול מרגש! האם לסדר אותם לפי קרובים, או ידידים, או חברים, או ילדים? לא! התחל בעצמך! איך לדעת מה עדיף?

בכל זאת צריך להחליט ומהר, כי אין זמן, הזמן דוחק, מספיק משכתי את התחלת הכתיבה, ואולי עוד מעט לא יהיה מי שיכתוב וכל הזיכרונות יהיו לעפר!

והמוח ממשיך להקרין תמונות, דוחף להשתחרר מהעומס!

נתחיל בילד קטן ונתחיל בלילה והילד שוכב במיטתו ורואה על הזכוכית של החלון שבחדר ציורים מופלאים של עננים, כוכבים, נוצות - מעשה ידיהם של הקור העז מבחוץ והחום הנעים והלחות מבפנים. והשמיכה עוטפת את הילד וליד חם וטוב, ועוד אחרי האמבטיה! האם יכולה להיות הרגשה יותר טובה מזאת כאשר אתה יודע שבחוץ שורר קור עז?

אבל לא הכול נעים וחמים. אחרי האמבטיה הילד שיוק בטלפון צעצוע.

והטלפון עשוי פח והאצבע המחייגת נחתכה בקצה שלה מסביב מסביב בזמן החיוג וירד הרבה דם והאמא הייתה צריכה למרוח יוד ולחבוש את האצבע באספלטית וצמר גפן והאצבע משדרת עכשיו כאב ומעיבה על ההרגשה הטובה. אבל לא נורא! יש אמא שדואגת וחם לך ואתה מוגן וטוב לך על אף הכאב. והציורים על החלון יוצרים עולם קסום ורגוע.

וזה הזיכרון המוקדם ביותר שאני סוחב בזיכרוני. גרנו אז כנראה ברחוב "פקרניה" (רחוב המאפיה) וסבי שכר דירה לאימא ולי לאחר שאמי עזבה את אבי. הייתי אז בן שלוש.

ואחרי זה אני זוכר את עצמי ביום, בבוקר, מובל בעגלה. ברחוב הייתה גדר ובחלק העליון של הגדר היו טבעות כבדות וחלק מהן היו מסתובבות מהר מהר אם נתת להן משיכה חזקה, וזה היה המשחק שלי לעבור מטבעת לטבעת למשוך אותן בכוח ולהריץ ככה מספר טבעות ולהשגיח שאף טבעת לא תיעצר.

את העגלה תמיד דחף דוד נחמד. יצא איתי לטייל כל יום בבוקר. לא היה קרוב משפחה אבל היה ידיד משפחה. כנראה בין אילו שהסבא תמך בהם והחזיר טובה ע"י טיול איתי. שמו היה ארושה (אהרון). נדמה לי שקראו לו אהרון איסיביץ.

הגדר הזאת קשורה בזיכרוני לשמש וקור. היינו יוצאים ביום שמש בשעה אחת עשרה בבוקר כאשר הקור היה קצת יורד. אבל הכול הבריק בשמש: השלג, הבתים, האנשים.

מילדותי הייתה לי נטייה לדברים מסתובבים ונעים ואהבתי דברים ממתכת ואבן. ואהבתי לפרק כל דבר. פעם פירקתי שעון שולחן יפה. כולו היה חתיכת שיש ירוקה מעוגלת, מלוטשת, שעון כפי שרואים אותו היום רק בארמונות ובמוזיאונים.

הייתי נותן הרבה שיהיה לי היום כזה שעון יפה. אפילו אחרי הפירוק נשארה לי האבן הירוקה הרבה זמן. להרכיב בחזרה לא יכולתי. מה רוצים מילד קטן? נדמה לי שכבר אז קיבלתי מכות בטוסיק. "לא לפרק דברים, נו, נו, נו. טראח" - בתחת!

בתקופה יותר מאוחרת האהבה לדברים הביאה אותי לאסוף אבנים שנראו בעיני יפות. הייתי מנקה את הרחוב מאבנים ומקצרף כל פינה בחדר. כמובן קודם רחצה, ייבוש, סידור. לרוב אילו היו פחות או יותר חלוקות מגרניט אפור, אדום, ירוק. הרבה אפור ופחות מדי צבעים אחרים.

## פרק ב' - סבא

הסבא היה איש חכם. רוסית ידע לדבר אבל לא לקרוא ולכתוב. עברית ידע לקרוא בספר תפילות ובתורה. אידיש ידע לדבר חופשי. תלמוד וגמרא למד בבית הכנסת. החזיק בית כשר. לא היה משכיל, לא ידען גדול, לא עשיר גדול.

אבל היה ידוע בצדקה ובהגינותו. כשנפטר, כל העיר השתתפה בלוויה שלו - יהודים רוסים וסינים. ברחוב הראשי "קיסאיסקיה" (רחוב הסינים) כל החנויות נסגרו ואנשים בכו.

הרבה פעמים הסוחרים היהודים היו מחתימים אותו בתור ערב לשטרות שלהם. ערבות שלו הייתה שווה הכול. והרבה פעמים הסוחרים לא כיבדו את השטרות ואז הסבא היה משלם מכיסו. הבנק סמך עליו. כך פעם או פעמיים הגיע כמעט לפת לחם אבל המשיך לחתום. "איך לא אעזור לאדם אם פנה אלי? איך יכול להיות שהוא לא יתרום למושב זקנים, למסעדה לעניים, לבית החולים היהודי, לבית ספר יהודי ולסתם

עניים רוסים ולסתם עניים סיניים ועניים יהודים? ואם סוחר בא וביקש הלוואה הוא לא ייתן? והאם לא חיכה בסבלנות לקבל את המגיע לו מאנשים אחרים? "אסור ללחוץ על אדם אולי אין לו כרגע?"

הוא בא לעיר חרבין בצפון מזרח סין - חבל ארץ זה נקרא בזמן הצארים "מנצ'וריה" - יחד עם אשתו, סבתא רוזה, לפני מלחמת רוסיה-יפן 1904-1905 והתפרנס מייצור של "שינלים", מעילים חיצוניים שלבשו הקצינים והחיילים של הצאר, ומייצור כובעים "פורג'קי" שהיו כובעים עם מצחייה לקצינים וכובעים בלי מצחייה לחיילים. הוא פתח חנות - בית מלאכה שעמדה ברחוב קיסאיסקיה שהיה רחוב מסחרי מרכזי בעיר בבית מלאכה הוא התחיל להעסיק כמה יהודים בתור חייטים וכובענים.

המוצא של סבי וסבתי היה ממוסקבה ומריאזן (עיר קרובה) בהם היה אסור ליהודים להתגורר, אבל למשפחת סבי היה מותר להתיישב בכל רחבי רוסיה כי הסבא שלו שרת "קנטוניסט" בצבא של הצאר ניקולאי הראשון. השירות ארך 25 שנים. "קנטוניסטים" היו ילדים יהודים שנחטפו מעיירות מושב יהודיות בגיל 12-13, הפכו אותם לנוצרים וחיילים. זאת הייתה אחת השיטות לפתור את הבעיה היהודית ברוסיה. אבל כנראה ההתנצרות לא הפכה את החיילים האלו לנוצרים אלא רק לאנוסים וברגע שהשתחררו חזרו ליהדות.

הסבא והסבתא מוצאם מסיביר. לפי הסיפורים ששמעתי המשפחה הגיעה באיזה שהוא שלב לסיביר כי תמיד התעסקו במתכת והסב של סבי נתפס מייצר מטבעות מזויפות מכסף. הסיפור הוא שהיה לו רומן עם עוזרת רוסיה, כשהוא עזב אותה לאנחות היא הלכה למשטרה וסיפרה על ייצור מסודר של מטבעות הצאר. משם הדרך הייתה קצרה "לקטרוגה" בסיביר - מאסר עם עבודות פרך. בגמר תקופת העונש חויבו להתיישב בסיביר בעיר אירקוטסק-בר-בר-בר-כמה קר!!!

סבי מצד האבא סיפר לי שהוא היה מתקן אופנועים בעירם. האופנוע היה חידוש מהפכני באמצעי התחבורה בימים ההם. ועוד סיפור: סבא של אבי, יום אחד החליט לנסוע לאמריקה, נחת בניו יורק וניסה להתפרנס 5 שנים משרברבות. בסוף נשבר לו מהחיים האמריקאים של אותה תקופה בניו יורק, היה צפוף שם מיהודים והפרנסה לא הייתה בשפע.

הוא לא שלח לסבתי דמי מחייה וכולם חשבו



שהוא ברח לכל החיים לאמריקה עד שיום אחד הופיע בחזרה כאילו לא קרה כלום. סבתי קיבלה אותו בחזרה. נשים של אותה תקופה היו רחבות גוף ולב.

## פרק ג' - ילדות

וכך נולדתי אני בעל גנים שונים ומשונים. נתנו לי במתנה זיכרון טוב, כושר ריכוז, כושר ביטוי, גישה לדברים מכאניים, כשרון מוזיקלי, כושר קליטה לשפות זרות, אהבה לספרים ולקריאה, ומה שחשוב ביותר - כושר התמדה וכושר לעמוד בקשיים כדי להגיע למטרה.

אמי ראתה שנולדתי עם ראש בסדר. כבר מגיל שלוש ידעתי אותיות א"ב הרוסי. היא ישרה איתי והקריאה סיפורים מתוך ספרי ילדים ואני קלטתי את צורות האותיות. הייתי הולך ברחוב ומנסה לקרוא את השלטים של החנויות. בכל אופן אמי החליטה מוקדם שהיא תעשה ממני "מנטש" - בן אדם לפי המושגים של אותה תקופה - אהיה משכיל, אדע מוזיקה ושפות, ואלמד מקצוע טוב לחיים.

לרוב הייתי "ילד טוב ירושלים" כי הנחתי מהלימודים וזה עניין אותי. אם היה לי קושי, תמיד הצלחתי לעכל את החומר במוחי ואז הייתי מסתובב בהרגשה טובה.

בנגינת הפסנתר נחשבתי ע"י המורה האהובה שלי לדי כישרוני ואהבתי להשתלט על היצירות ולבצען נכון וטוב. לא כל כך אהבתי את התרגול היומית הנחוצה בנגינת הפסנתר. הפריע לי שאי אפשר לגשת ליצירה חדשה ולנגנה תיכף ומיד טוב ונכון. אבל השקעתי בתרגול וכנראה הייתי "פסנתרן" טוב לגילי והצטיינתי מבין הילדים שלמדו פסנתר אצל אותה מורה. אבל "וונדר-קינד" לא הייתי. זה שאמא עמדה עלי עם חגורה לתרגל בפסנתר עלה לסבי בבריאיות והיה מתריס באימי שמוטב שאלמד שפות במקום פסנתר. הסבא צדק בהחלט! עלינו ארצה בלי פסנתר וגם לא היו תנאים להמשיך בנגינה. ובכן, לנגן לא ניגנתי, הידיים התאבנו, אבל נשארה הערכה והבנה למשהו יפה ששמו מוסיקה.

למורה שלי למוסיקה קראו ולנטינה ליאוונטייבנה גרשגורן. היא נפטרה בגיל למעלה מ-90. ביקרה אותי בארץ ואני ביקרתי אותה בניו-יורק ב-1985.

היא הייתה אישיות מיוחדת. בנוסף למוסיקה הייתה מחנכת של כל החברה. האימהות היו באות אליה עם בעיות משמעת והיא הייתה פותרת את הבעיה בשיחה שקטה עם התלמיד באמצע השיעור.

אמי ניצלה את הערוץ הזה כמה פעמים והשיחה שלי עם המורה הייתה מסתיימת בכך, כפרה על העוונות ובהבטחות להיטיב את דרכי. לבסוף הייתה מוציאה מטפחת צחורה לקינוח האף וניגוב הדמעות. השיחות האלו תמיד גרמו ליישור המסלול של

התנהגותי. את המעמד ואת המטפחות (היו כמה מטפחות כאלו במשך השנים) אני זוכר עד היום הזה.

אני זוכר עד היום את הדירה של המורה ואת החדר שבו נערכו השיעורים בפסנתר. הייתי הולך ברחוב "קייטאיסקיה", נכנס בחצר, עולה במדרגות חיצוניות לקומה השנייה. הרבה בתים בחרבין נבנו כך שהייתה להם חזית ובאמצע שער. וכשנכנסת לחצר ראית שלושה צדדים של בניינים שנגעו בבניין שבחזית. במקרה של דירת המורה היא הייתה בחזית ומתחתה היו חנויות. אחת מהם הייתה חנות לנעלי טניס או נעלי ספורט אחרות. כולם עם סוליות גומי שהריחו מגופרית, ואחרי שנעלת אותן גם הרגליים שלך הריחו גופרית. תוצרת העיר, יוזמה פרטית של איזה סיני חכם. בחנות הזאת עבדה נערה רוסייה שהייתי מאוהב בה מרחוק.

כשנכנסת לפרוזדור, פנית ימינה ונכנסת לסלון. שם חיכית ליציאתו של התלמיד הקודם מחדר העבודה של המורה. המיוחד בחדר העבודה היה בזה שהיה בעל דלתות כפולות הממוקמות בקיר עבה. בחדר היה פסנתר עומד רגיל לילדים כמוני, ופסנתר כנף שהמורה התאמנה עליו ואנו זכינו לנגן עליו כאשר ניגנו עם המורה בארבע ידיים או כאשר הכינה אותנו לקונצרט כדי שנתרגל לפסנתר כנף.

על הקירות היו מדפים עם תווים כי אי אפשר היה לקנות תווים בעיר כי היינו מנותקים מהעולם החיצוני, והמורה הייתה משאילה לנו את התווים שהיו בהוצאות גרמניות. מאוחר יותר הופיעו גם תווים בהוצאות יפניות כי ה"קופים" אהבו מוזיקה אירופאית קלאסית.

המיוחד בחדר היו צילומים של אומנים מפורסמים עם ההקדשות למורה.

אני זוכר אחד מהם - פריץ קרייזלר, מוזיקאי דגול, כנר. מאיפה היו לה כל הצילומים עם ההקדשות אינני יודע, אבל בהתחשב בזה שלמדה בקונסרבטוריון בפירנצה, באירופה, בשנות העשרים, כנראה היו לה קשרים עם גדולי המוזיקה של אותה תקופה. יש לזכור גם - שהייתה יפיפייה בנעוריה ומאוד ייתכן שלא הייתה לה בעיה לאסוף את הצילומים עם ההקדשות. אבל באמת אינני יודע!!

אחיה למד הנדסת חשמל גם כן באיטליה והיא הראתה לי מאמר בעיתון מקצועי שהתבסס על הדוקטורט שלו: "משאיות המונעות בעזרת בטריות". הבטריות היו ממוקמות מתחת לארגז המטען. גם אז חקרו הנעת מכוניות בעזרת בטריות, וגם היום כך, אבל עדיין מכוניות אלו אינן נפוצות - נשארו אותן הבטריות עם אותן המגבלות.

את האנגלית התחלתי ללמוד בגיל מוקדם למדי. בהתחלה עם מורה אחת ואחר כך עם השנייה. היא הייתה בוגרת קמברידג', ובאמת הכניסה בתוכי את האנגלית שנהפכה

במרוצת השנים לכמעט שפת האם שלי. חבל שלא למדתי עוד שפות באותה תקופה כאשר המוח קלט שפות זרות בקלות כזאת. למורה הראשונה קראו מריה מרקובנה זולוטריבה. היא הייתה יהודיה נחמדה, רווקה שהתפרנסה ממתן שיעורים פרטיים. למורה השנייה קראו זינאידה מיכאילובנה יוריבה. חייה היו מעניינים: בת של סוחר יהודי מרוסיה ששלח את בתו ללמוד באוניברסיטת קיימברידג'. שם היא פגשה קצין רוסי צעיר שהיה פרקליט צבאי, שאיתו התחתנה. באיזה שהוא שלב הוא שלח חייל לעמוד מול כיתת ירי. אחר כך גילה שהחייל לא היה אשם. נפשו התערערה והפסיק לעבוד. עד כמה שאני זוכר הדבר קרה בזמן מלחמת האחים ברוסיה. לסין הגיעו עם תבוסת הצבא הלבן, ובסין היא פרנסה את עצמה ואתו משיעורים פרטיים באנגלית. היא הייתה חברה טובה של המורה למוסיקה ולנטינה.

כאשר כולם התחילו לזוז מהעיר חרבין - היהודים לישראל, הרוסים לרוסיה ואוסטרליה - המורה זינאידה עזבה לאוסטרליה ובמקומה קיבלתי מורה, גבר מקסים ששמו ויקטור טבורסקי. הוא היה ג'נטלמן רוסי, צעיר יחסית והוא המשיך במלאכה עד עזיבתי לארץ הקודש. אינני זוכר במה עסק ומאיפה בא, אך גם הוא עזב לאוסטרליה. נשארה ממנו מזכרת: מילון אוקספורד מקוצר שבו הנני משתמש עד היום הזה.

בבית דיברנו רוסית ובבית הספר היהודי של הקהילה חלק מהשיעורים היו בעברית - למדנו תנ"ך, ספרות שיחקנו במחזות בעברית, אבל הכל בהברה אשכנזית. לפני העלייה לארץ רצתי למורה ללמוד לדבר עברית בהברה ספרדית. הוא גם לימד אותנו בביה"ס אבל בהברה אשכנזית והוא נלחם נגד זה אבל הרב הראשי של הקהילה, הרב קיסילוב, וכל היהודים הנחמדים שהיו במועצה הפדגוגית של בית הספר לא קיבלו את דרישתו, לא רצו לקבל את טיעוניו שבארץ מדברים עברית בהברה ספרדית. חבל!

קראו לו "המורה" (נדל) ולאשתו קראו רחל והיא לימדה אותנו חשבון בכיתה א-ב. בתו טאובה הייתה הגננת שלי. היה עוד מורה לעברית המורה סלוצקר - גם בתו הייתה הגננת שלי, קראו לה לובה כשם אמי. בהיותי בגן הייתי מאוהב בשתייהן מעל האוזניים.

מהגן אני זוכר שעבדנו על בניית דגם של "צפלין" (ספינת אויר) מגזרי קרטון, ואת פאר היצירה הטכנית שלנו תלינו בחדר הגן מתחת התקרה והיא ריחפה בשקט מעלנו. לאחר ההדבקה צבענו את הספינה והדבקנו סמלים וסימני זיהוי - יצאה מוצלחת מאד.

כשהייתי צריך להתכונן לבר מצווה רציתי ללמוד אצל המורה נדל אבל באבירותו הרבה העביר אותי למורה סלוצקר, כי האחרון

היה זקוק לכסף כי משפחתו הייתה גדולה. למדתי את הטעמים של קריאה בתורה, את המפסטר ואת פרשת השבוע. לאחר הקריאה בתורה והקראת פרשת השבוע היינו צריכים לתת נאום - הרצאה והייתי צריך ללמוד את כל הסיפור בעל פה. המורה סלוצקר כתב לי את הנאום. כאשר נודע למורה נדל על כך, הוא כעס ואמר שעם ראש כשלי הייתי צריך לכתוב את ההרצאה לבדי.

עם בנו של המורה סלוצקר, איזיה (ישראל), היינו חברים טובים, המשכנו בידידות תקופת מה בארץ. לאחר מכן נפרדו דרכינו והוא התגייס לצי הסוחר. נהייה קצין סיפון, קרתה לו תאונה בזמן פריקת אוניה בנמל הלסינקי והוא נהרג. ליבי נקרע. רצתי לביתם בכפר-אתא ושמעתי סיפור שאי אפשר לזהות את הגופה ויש תעלומה במוות של חברי - אבל הוא לא חזר.

## פרק ד' - שלטון היפנים

למדנו בבית הספר גם את השפה היפנית כי השלטון בחבל הארץ שלנו ובעיר היה יפני. היפנים השתלטו על מנצ'וריה ב-1932 והפכו למדינת חסות תחת השם "מן-צו-קו" תחת קיסר בובה "פואי", שהיה נכד הקיסרית היפנית ששלטה אחרונה בסין, לפני המהפכה של "סון-יה-טצ'ן" אבי סין המודרנית-1911.

כך יצא שבכיתות הנמוכות של בית הספר העממי למדנו יפנית. הייתה לנו מורה שמאוד אהבנו אותה ושמה "דנדה-סן" - סן זו מילת כבוד לגברת.

היפנית מתחלקת למעשה לשתי שפות כתובות: קאטאקאנה - שפה שנכתבת ע"י סימנים שהם א-ב פונטי, ושפה שנייה כתובה, ששם משתמשים בהירוגליפים (סימנים) סיניים שבה כל סימן מבטא מילה שלמה. שפת ההירוגליפים עברה ליפן מסין בתקופה קדומה, ושפת קאטאקאנה נוצרה במאה התשע עשרה עם פתיחת יפן למערב, כשהיפנים החליטו לפשט את שפתם. בזמני והיום שתי השפות האלו משמשות ביחד בכתיבה של השפה היפנית.

כבר הייתה מלחמת העולם השנייה ויפן עוד לא הייתה הרוסה ומורתנו נסעה לבקר את קרוביה ביפן ולנו הביאה במתנה מוצצנים נגד עישון - ממולאים בסוכר מנטה. בראש כל מוצצן היה כסוי בדמות ראש חיה, ואפשר היה לפתוח את הכסוי ולמלא בעוד סוכר, אני זוכר את המוצצנים האלה עד היום הזה. מעניין שמהשפה היפנית הרבה לא נשאר לי בראש מחוץ כמה מילים כמו "אריגטו גודזאימס" (תודה רבה), "בקאיזו צייקצו" (טיפש גדול) - אבל המוצצנים נשאו בראש.

גם הפרידה מ"דנדה-סן" המורה ב-1946 הייתה קשה מנשוא. בראשית אוגוסט 1945 היפנים במנצ'וריה הותקפו ע"י הצבא האדום שכבש את כל

חבל הארץ הזה עד 15 באוגוסט, כמה פעמים טסו מעל העיר מפציצים סובייטים והפציצו קצת מסילות רכבת אבל לא גרמו לנזקים כבדים כי שמרו את המסילות לשוד גדול שתכננו לבצע במנצ'וריה.

כל זמן הכיבוש הרוסי הועברו ברכבות לרוסיה תחנות כת, מכשירי רדיו, אוכל, מספוא שהחרימו מאיתנו. הסינים, בראשותו של מאן, טענו שזה שלהם, אבל זה לא עזר למאן, הוא הגיע למנצ'וריה באמצע 1947 וחשכו עיניו. זרעי הריב ההיסטורי בין מאו וסטלין נזרעו ע"י השוד של מנצ'וריה בידי הרוסים.

בינתיים נשבר מטה לחמם של היפנים כי גורשו מכל המשרות ונאלצו למכור את מטלטליהם. כך היו יושבים ברחובות עם תקליטים, בגדים, סירי אוכל - מנסים למכור ליעוברי אורח בכדי להרוויח כמה גרושים לקנות אוכל לבני ביתם.

פעם באתי למורה למוסיקה ותיארתי לה שראיתי תקליטים עם יצירות מפורסמות ועם מבצעים ידועים. "למה לא קנית? רוץ לקנות." כשחזרתי לרחוב לא מצאתי את היפני ולא את התקליטים שלו.

אני זוכר שבאחת מפינות הרחוב עמד יפני וחימם על פלטה שטוחה איזה עוגיות עגולות והיה מזיז אותן במגרד לצבע כדי שלא ידבקו לפלטה החמה.

בחוץ היה קור עז, מלבוש היה דל, היה עטוף במעיל דק שהיה חגור בחבל. היה רזה כגפרור, והוא הזיז והזיז את העוגיות בייאוש איום כי מעט אנשים קנו ממנו.

בכל אופן, כאשר נכנסו אנשי מאו, הודיעו ליפנים שעליהם להתפנות ליפן. המורה דנדה-סן גרה ברחוב שלי ובוקר אחד אני רואה אותה יחד עם בעלה ועוד שכנים יפנים, יושבים על משטח של עגלה, חבל עבה כרוך מסביבם כדי שלא יפלו, כמה צרורות עטופים במטפחות ראש, אין מעליהם כל כסוי נגד שמש, גשם או קור - מוכנים לתזוזה.

נגשתי אליה, נתתי לה נשיקה וכך נפרדנו לתמיד.

האם עזרנו לה בימיה הקשים? אינני זוכר. אני גם לא זוכר אם עוררתי את הבעיה אצל אמי כי לא פגשתי את המורה מיום כניסתו של הצבא האדום ועד שנפרדתי ממנה לשלום. הייתי עסוק בדברים אחרים.

הפרידה ממנה וגם מראה של אותו יפני שמכר עוגיות ברחוב חרוטים בזיכרוני כסמל לאסון היפנים וכסמל של כמה רע להיות פליט.

אבל כן הגשנו עזרה ליפנים אחרים שהיו במצוקה. בבית סמוך גרה משפחתו של איזה קולונל. יום אחד הצטופפו ליד דלת דירתם קצין סובייטי עם שני חיילים.

עזר לידם איזה בחור פולני עם כובע מצחייה שבחלקו העליון היה סמל פולין מלפני המלחמה, ובידו רובה. בידי החיילים הרוסים מקלעונים פ,פ,ש, ובידי הקצין אקדח קטן.

רצו לפרוץ לדירה לשם שוד. הקצין התחיל לירות מאקדחו לתוך הדלת. הבחור הפולני רץ לאבטח בחוץ שלא יברחו מהחלונות. באותו זמן היפני לא היה בבית ורק הנשים היו בתוכו. לשמע הירות מיהרו דודי אברשה ומרה לפרוזדור והתחילו לשכנע את הרוסים שאין בבית היפני מה לקחת. כנראה השיכרות ריככה את ליבו של הקצין הפולני והם עזבו. כשעברה הסכנה, היפניות פתחו את הדלת והתחילו להודות לשני הדודים שלי. אני אספתי את התרמילים של האקדח - אותי עניינו הירות מהאקדח. כשחזר הקצין היפני ושמע את הסיפור, העביר לדודים שלי פטפון - רהיט במתנה. הדודים שלי סיכנו את עורם כהלכה!

ובקשר ליפנים, כללית, אין לי זכרונות טובים מהם.

ברחוב שלנו גרו משפחות יפניות. עם ילדיהם לא שחקנו. אבל זכור לי מקרה שפעם שחקתי עם ילדים רוסיים וביניהם אחד שהרגיז ילדים יפניים ששיחקו בקבוצה נפרדת. אחד מהיפנים רץ אחריו עם סכין, שנראתה כחרב סמוראים קטנה. הילד הרוסי בקושי הצליח לברוח מהיפני אחרת היה נדקר בסכין. ואם כן היה נדקר, לא היה עם מי לדבר.

הילדים היפנים גדלו תוך חינוך ספרטני. הם היו מתאמנים ברחובות בקרבות כידונים עם רובים ארוכים מעץ, שבקצה היה גומי. הם היו עטויים בשריון מבד וקש, ועל פניהם מסכה מסבכה של ברזל שממנה ירדו יריעות הגנה לכתפיים ולצוואר. המבוגרים עשו את אותם האימונים בתוספת אימונים בחרבות עץ. גידלו אותם להיות חיילים מגיל צעיר ביותר, וזה כלל משמעת עיוורת להורים, למורים, וכמובן נאמנות למולדת ולקיסר. לא ראיתי ילדים יפנים בוכים אפילו כאשר ההורים הרביצו להם בתור עונש. מילאו להם את הראש בכל מיני תורות של ציות, בוז למוות, קשיחות רגשית ובמיוחד משמעת עצמית.

לתלמידים אסור היה לגדל שיער ארוך ותספורת מכונה-אפס הייתה חובה. הם לבשו מדים, שהיו מאד דומים למדי חיילים, עם כובע מצחייה שבמרכזה סמל הפרח כריזנטמה כחול. רוח של מלחמה וצבא נשפה מהם.

כמובן שיש לזכור שמולדתם הייתה נתונה במלחמה לחיים או מוות נגד ארה"ב.

הם היו מגויסים לשירות פעיל די מוקדם, מגיל 17, במיוחד עם העלייה במספר הנופלים. כל ביה"ס היה הולך לתחנת הרכבת כאשר הייתה מגיעה רכבת עם קופסאות כחולות - אפר הנופלים. היינו צריכים להשתחוות מהמותניים ולהיות נוכחים כאשר חילקו להורים היפנים את הקופסאות הכחולות. היה שקט מופתי. ההורים לא בכו! למעשה שום שריר לא זז בפניהם! משמעת עצמית מעל לכל! וכמות

הקופסאות הייתה מבהילה.

היום אני בטוח שהממשלה שלהם רימתה את ההורים היפנים. הלא הבנים נלחמו בארצות רחוקות ולרוב באיים באוקיינוס השקט, והיו מלחים וטייסים ביניהם. לא יתכן שיכלו לאסוף את גופות הנפלים, לשרוף אותן, לארוז ולשלוח את הקופסאות הכחולות מהמקומות הרחוקים.

כנראה שמו אדמה ושם ואת הקופסאות האלו ההורים החזיקו בפירת כבוד בחדר האורחים, על מזבח מיוחד, ועם תמונת הבן עטופה בסרטים לבנים מעל הקופסא, ונרות מיוחדים בצדדים. מול המזבח היו מתפללים לזכר הבן שנפל למען המולדת, וכמובן למען "איזור פריחה של אסיה" - כך נקראו הארצות הכבושות ע"י יפן, ולמען הגנרלים והאדמירלים היהירים, חסרי האחריות וראיית הנולד - שהחליטו להתקיף את האמריקאים ולהיכנס איתם למלחמה. ובעיקר למען הקיסר "הכל יכול והאלוהי" שהיה בובה בידי הגנרלים ולא ידע מה מתרחש מסביבו, ואם ידע אז שתק, ונתן ידו להרס עמו וארצו.

אני זוכר ליפנים את קשיחות ליבם. פעם ברחוב תפסו מקבץ נדבות סיני שהיה לבוש סתבות והוא הרים מטריה יפנית עשויה כולה מעץ במבוק ונייר משומן. עמדתו והסתכלתי במחזה. סובבו אותו יפנים מבוגרים, ועד שלא שברו את המטריה על גופו ופרצופו, לא עזבו אותו, ורק אח"כ לקחו אותו למשטרה. מראהו היה מזעזע - כולו זב דם, והמטריה מרוסקת לסיבים.

הייתה הוראה של המשטרה הכלכלית שפיקחה על המסחר - להצמיד לכל פריט בתניות את מחירו. רשמו את המחיר על כרטיס קרטון קטן שבקצהו עבר חוט ובקצה החוט היה דוקרן חד ממתכת בכדי לקשור את הכרטיס לסחורה.

בתנות של סבי ליה מדובר שכל כובע, מעיל, או פיסת בד היו צריכים להיות מסומנים ע"י המחיר. איתרע מזלו של סבי ונכנס יפני לתנות ודוד דויד לא שם לב והראה לו כובע בלי מחיר. היפני הגיש תלונה למשטרה הכלכלית.

קראו למשטרה את דוד דויד, אך כיוון שפחד, הלך הסבא במקומו. חקרו את סבי - תוך מכות עם סרגלים על כפות ידיו במשך 4 שעות.

לבסוף סבי הצליח להוציא מכיסו את תעודת הזהות וקרא לחוקר היפני:

"את מי אתם מכים! תראו בן כמה אני!" הוא היה מעל לגיל שישים.

סבי חזר הביתה עם כפות ידיים מנופחות ושותתות דם. הוא כבר לא היה בריא באותם הימים, היו לו כאבים בקיבה והרופאים חשבו שיש לו אולקוס. ה"טיפול" שקיבל מהמשטרה היפנית דרדר את בריאותו ולבסוף נפטר בשנת 1944. נוסף לכאב הפיזי היו גם ההשפלה והפחד - והוא היה אחד האזרחים המכובדים בקהילה! - חיי

אדם, כבוד ושלימות גופו של האדם לא היו חשובים בעיני היפנים המקוללים ברגע שאדם נפל בידם.

פושט-יד סיני הוכה עד זוב דם בגלל שהרים מטריה שמחירה כמה גרושים, וסבי הוכה בגלל כרטיס מחיר עלוב שלא צורף לכובע! לא אשכח ליפנים לעולם את התנהגותם כלפי סבי וכלפי הסיני!

מצד שני, הצבא היפני התנהג ללא רבב: לא היו שודדים, לא היו מתנכלים, היו מסודרים בלבושם. ראינו אותם הרבה פעמים כאשר פלוגה שלימה צעדה בסך ברחובות. היה מעניין לראות חיילים שהתאמצו לסחוב מכונות ירייה מורכבות על מעמדים. ארבעה חיילים - לכל רגל של המעמד על הכתף, ומעליהם מכונת ירייה כבדה שהתנוססה מעל לראשי החיילים. הקצינים תמיד היו רכובים על סוסים. לרוב צעדו עם רובים מכודנים על הכתפיים.

היה מעניין לראות גם את חיל הפרשים על סוסים עם רובים קצרים, והם עברו בסך ברחובות העיר, פלוגה אחר פלוגה. בסרטים שראיתי בקולנוע על אימוני חיל הפרשים היפני, היה מעניין לראות שבזמן שהיו יורדים מהסוסים לתפוס עמדת הגנה, היו משכיבים את הסוסים על הצד ונשכבים בין רגלי הסוס כשהרובה נשען על גוף הסוס שהגן נגד הכדורים שמנגד.

כאשר החיילים קיבלו חופשה והסתובבו ברחובות העיר, תמיד היו סיורים של המשטרה הצבאית על סוסים: כל סיור כלל קצין עם פיסת-בד אדום-לבן מעל כתפו שהיה נגמר בחגורת מכנסיו במין מברשת מחוטים לבנים-אדומים, בעוד שהטוראים היו ללא בד לבן-אדום. כמו כן החיילים בחופשה לא נשאו נשק.

החיילים והקצינים בחופשה תמיד הצטופפו ליד ילדים אירופאים והראו להם סימני חיבה, נתנו סוכריות וצילמו אותם. כנראה התגעגעו לילדיהם וצילמו אותנו כדי לשלוח תמונות למשפחותיהם, כדי להראות שהם נמצאים בין אירופאים. אף פעם לא צילמו ילדים סיניים.

רק לא מזמן קראתי שבעיר חרבין היה מחנה סודי של הצבא היפני שבו בוצעו ניסויים ביולוגיים על שבויים אמריקאים, אוסטרלים ואנגלים, וכמובן על הסינים. הדביקו אותם במחלות, בדקו את תנאי ההדבקות ואת השפעת התרופות. ניסויים רפואיים על בני אדם חיים! מעניין אם למדו זאת מהגרמנים או הייתה זאת יוזמה עצמית - הלא הכל מותר במלחמה!

מעניין גם האם החליפו מידע רפואי עם הרופאים הנאצים שפעלו במחנות ריכוז באירופה.

ולמה שבויים מערביים? - בעיני היפנים נחשבו שבויים לגזע נחות ביותר עלי אדמות! אם אתה חייל, אז אתה חייב למות בקרב ולא להיכנע! ואם אין כדורים יותר, אתה חייב

להתאבד באיזה שהיא צורה תוך גרימת נזק לאויב! ואם נפלת בשבי, אתה בזוי מבין הבזויים ואפשר להתעלל בך כמה שרוצים. ראה גם סיפורים על מחנות השבויים של היפנים.

נדמה לי שמפקד המחנה הביולוגי נתלה, אבל היו סיפורים בעיתונות אמריקאית שהוא וכל צוותו הרפואי ניצלו כי האמריקאים היו מעוניינים לקבל את תוצאות הניסויים. לא ברור לי איך נתפסו ה"מדענים" המפוארים האלו ע"י האמריקאים כאשר העיר נכבשה ע"י הצבא האדום!!!

סיפרו בעיר שהיפנים בנו קווי הגנה עם ביצורים בגבול עם רוסיה בעזרת כח אדם סיני. כמובן שקווי ההגנה האלו לא עזרו להם כנגד ההתקפה של הצבא האדום, שתקף מצד מונגוליה, עבר דרך המדבר - שהיפנים חשבוהו לבלתי עביר לכוחות הצבא. אבל עיקר הסיפור הוא בזה שהיפנים חיסלו כמה עשרות אלפי סינים בגמר עבודת הביצורים בכדי שסוד הביצורים לא יעבור לרוסים.

ועוד סופר, שכאשר היפנים באו למנצוריה ב-1932, היה תוהו ובוהו שם, מחוץ לעיר הסתובבו קבוצות חמושות של שודדים סיניים ואי אפשר היה לנסוע ממקום למקום. בכל מחוז היה גנרל סיני עם צבא פרטי שגבה מיסים ושלט שלטון ללא מיצרים, תוך שנה שקטה הארץ, כי אם באזור מסויים פעלה קבוצת שודדים שקראו להם חונחודזה, ואם הם קבלו עזרה מהכפרים שבסביבה, היפנים השמידו את הכפרים על תושביהם ולשודדים לא נשאר עורף להישען עליו. אותו גורל מר חיכה לגנרלים וצבאותיהם הפרטיים, אותו טיפול רצחני קיבלו כל הפושעים בערים.

תוך שנה היה חוק וסדר, אמנם רצחני במיוחד בקשר לסינים, אך גם לנו, אותו סיני ששברו עליו את המטריה והמכות שהרביצו לסבי הן דוגמאות לשיטות החוק והסדר שהנהיגו היפנים.

יחד עם כל הדברים הרעים שעשו היפנים, דבר אחד טוב עשו: הם היו יחסית (בחרבין) בסדר עם היהודים. היו אמנם בברית עם הנאצים, אבל לא פעלו כנאצים בכל שנות המלחמה.

בית הספר שלנו קיבל סוכר כאשר היה מחסור בכך. היה מושל העיר היפני, שמו גנרל יאמגוצ'י, אם אינני טועה, והוא ביקר אותנו בבית הספר, מתיישב בכיתה בשיעורי יפנית. והיה מרוצה לשמוע יהודים קטנים קוראים וכותבים יפנית.

כמובן הקהילה היהודית שיתפה פעולה עם היפנים. אספו כסף למלוות או תרומות למלחמה. אמי ושאר בני הבית המבוגרים השתתפו בתרגילים של הגנה נגד שריפות כתוצאה מהפצצות אוויריות: היו יוצרים טור ארוך של אנשים ומעבירים מיד ליד דליי מים מלאים מנקודת מים בפנית הרחוב אל בית שנבחר להיות קרבן השריפה, וכך היו מחזירים את הדליים הריקים למילוי.

כך היפנים חשבו להגן על עריהם מפני הפצצות, בעזרת תושבי הרחוב - זה עזר להם מאוד!!! הלא עריהם נשרפו כקש יבש. למזלנו האמריקאים לא הגיעו אלינו בגלל המרחק, אבל הגיעו לעיר מוקדן, דרומה מחרבין כי שם היו מכרות פחם של מפעלי הפלדה שנבנו ע"י היפנים.

היפנים ארגנו תערוכה על המלחמה בעיר. הציגו נשק אמריקאי, רובים ומכונות ירייה שנפלו שלל בקרבות באוקיינוס השקט. בין השאר הציגו חלקי מפציצים ב-12-13 שנפלו במוקדן, וגם חלקי לבוש וציוד אישי של טייסים אמריקאיים. גם הוצגו חלקי גופיות מנוקבות כדורים עם סימני דם מסביב לנקבים של הטייסים היפנים הגיבורים. הם בנו דוגמאות של שדות קרב עם עמדות הגנה יורקות אש - הכל על שולחנות ענקים. בשבילי זאת הייתה חגיגה כי מילדותי התעניינתי בנשק ובמלחמה.

בסוף המלחמה היפנים נפלו בכל זאת לבור הזוועות כמו האירופאים. זה היה בעיר חאילר, קרוב לגבול מונגוליה. כאשר הצבא האדום תקף, הם ריכזו את כל בעלי הדרכונים הסובייטים וחתכו להם את הראש עם חרבות סמוראיות הארוכות שלהם. ביניהם היו אחד-עשר יהודים וכמה עשרות רוסים. ניצלו רק אלו שברחו על סוסיהם לשדות והתחבאו.

משפחות ההרוגים הגיעו לחרבין לאחר שוך הקרבות. לבית שלנו הגיעה יהודיה עם שני בניה, שאיתם הייתי ידיד נפש. האח הקטן נהרג באחד הקרבות עם הסורים בשנות

ה-80. והגדול נפטר לא מזמן. האימא לא התאוששה מאסונה כל חייה, תמיד הייתה עצובה. שמים היה יוסי (האח הצעיר) ודוד ברקובסקי.

לביתנו הגיעה גם אישה רוסיה עם ילדה. היא התחילה לעבוד כעוזרת בית למשפחה יהודית שגרה בביתנו. הבת נהפכה למטפלת לבנות דודתי. היא הייתה בגילי, (בת 11) והייתי די מאוהב בילדה הזאת.

אחת מבנות דודתי, רוזה (שושנה), נישאה בארץ לדוד אורן, שאביו היה בין הקורבנות של התקרית בחאילר.

כללית, היו שמועות בחרבין שהגיע לאזור מפקד יפני נאצי - גנרל דואי - שתכנן להקים מחנות ריכוז ליהודים. אבל חוץ מחאילר, היהודים לא נפגעו כתוצאה ממדיניות אנטי-יהודית רשמית.

יש להזכיר גם את הקונסול היפני בליטא שהוציא ביוזמתו אשרות ליהודים פולנים וכך יכלו להגיע ליפן דרך רוסיה ואח"כ הגיעו אלינו. הקונסול קיבל אחר כך על הראש והקריירה שלו נהרסה במשרד החוץ היפני, וחי בעוני כל החיים. רק לפני כמה שנים, לאחר מותו, קיבל רהביליטציה ממשרד החוץ היפני. שמו רשום בין "חסידי אומות עולם" ביד ושם. אשתו קיבלה את התעודות אבל לא היה לה כסף לבוא לארץ.

הרבה יהודים מגרמניה ואוסטריה הגיעו לשנחאי בבריחתם מהיטלר וחלקם הגיעו אלינו, וכל זאת בזכות היפנים. אף מדינה לא הייתה מוכנה לקבלם, רק היפנים כן. העלייה הגרמנית העשירה את עירנו ברופאים

מעולים. היו גם פליטים ללא מקצוע שהיה להם קשה להסתדר בחרבין, והקהילה עזרה להם. בין הפעילות הייתה אמי. זכורה לי חברתי מביה"ס - ריטה - שהייתה ילדה ממשפחה ענייה. היום היא גרה בארץ, נשואה ואם ל-3 ילדים. למה אני זוכר אותה? בזכות מעיל פרווה שהיה גדול עליה. כנראה הפרווה לא עברה עיבוד מתאים. כשלבשה אותו בביה"ס, התפשט ריח של חמאה חמוצה בחדר, ואנו ברחנו מהחדר החוצה לקור. היום אני פוגש אותה באסיפות של יוצאי סין.

ועוד ילדה - סוזי. שהייתה צעירה ממני. אביה היה מייצר כפפות מאוסטריה. אך משום מה לא הצליח למכור את תוצרתו. כשבאתי לארץ בן 15 - היא הייתה חברתי הראשונה, וקיבלתי ממנה אלבום של רמברנט ותיק עור במתנה, ואני שומר עליהם עד היום. היא נישאה לבחור דתי שלמד איתי בטכניון. הוא אלקטרוניקה ואני מכונות. לפני שהתחתן איתה - כל זה היה עוד בטכניון - רצה לדעת כמה "חזק" הייתי חבר שלה. שכנעתי אותו שהייתי חבר "חלש" והיא בחורה נהדרת ואין לו מה לחשוש, היא שלימה בנפשה ובגופה לאחר החברות איתי. הם נישאו ויש להם הרבה ילדים. אני לא ראיתי אותה מיום חתונתם, וגם הזמנה לחתונה או לבקר בביתם לא קיבלתי. הבעל לא סלח לי שהייתי חבר שלה!

## המשך בגליין הבא

## מפגש בחיפה



קבוצת תיירים מישראל שביקרה בסין בראשות רוני ויינרמן נפגשה בביתו בחיפה

## חדשות מסן-פרנציסקו

ב-14 באוקטובר 2007, חגגה קהילת יוצאי סין בסן-פרנציסקו שנה חדשה לבחירות לוועד. הבחירות נערכו במסעדה הסינית "פקין", עם ארוחת צהריים לכבוד הבאים. היו"ר י. קאופמן פתח את המפגש בדקת דומיה לזכר החברים שהלכו לעולמם: לאו מאי, בלה קצפמן והנרי ברק.

חברי הארגון בקשו מהוועד היוצא להמשיך בעבודתו גם בשנה הבאה. הוועד קיבל את ההצעה ועל כן לא נערכו בחירות. במקום הנרי ברק שהיה סגן יו"ר נבחר א. ארונבסקי.

יו"ר הארגון י. קאופמן סיפר לנוכחים על עבודתו המוצלחת של הוועד ושל חברי הארגון והודה לכולם על עזרתם הפעילה. המזכיר ג. כץ הודה בשם הארגון ליו"ר י. קאופמן על עבודתו ועל עזרתו באיסוף תרומות כספיות המועברות לאיגוד יוצאי סין בישראל. עבודתו זכתה להוקרה מצד חברי הארגון והוענק לו לוח כבוד עליו צוינו כל הישגיו. מחיאות כפיים ליוו את הענקת השי. כמו כן, הודה ג. כץ לרעיית היו"ר אולגה קאופמן על עזרתה הרבה בארגון. אולגה קאופמן מומחית בענייני קינוח המוגש בתום הארוחה. כמו תמיד, גם הפעם הארוחה עברה באווירה נעימה.

מי יתן והאל יברך אותנו בביראות טובה כדי שנוכל להמשיך בעבודתנו המבורכת.

# מוינה בדרך לשנגחאי מסעו של קרל פרידמן

מרים פרידמן

## קורות חיים

קרל פרידמן נולד בווינה ב-1902, גדל וחונך במשפחה ציונית. בצעירותו השקיע חלק גדול משעות הפנאי שלו לפעילות בקרב נוער יהודי מתבולל ואף יסד את אירגון הספורט "מכבי" באזור מגוריו.

קרל היה הבכור מבין ארבעה בנים ללוטה ואוגוסט פרידמן, בעלי מעדנייה גדולה בווינה, ונשלח ללמוד בביה"ס האקדמי למסחר Handelsakademie.

קרל היה חבר ומדריך בתנועת הנוער הציונית "בלאו-וייס" (תכלת לבן) ופעיל מאד בהכשרת נוער לעלייה לארץ. עליה, אותה רצה לממש בעצמו.

שניים מאחיו של קרל עלו ארצה ב-1933 ואחיו הצעיר הצטרף אליהם בספטמבר 1938. קרל נאלץ להישאר ולתמוך בהוריו שלא קיבלו אשרות עלייה עד אז.

אולם ב-18.10.1938 נאלץ גם הוא לעזוב את וינה והשאיר את הוריו מאחור.

מכתבו, אותו החל לכתוב ב-21.10.1938, נשלח מחרבין לאחיו פאול בחיפה. במכתב פירט את קשיי היומיום של היהודים בווינה, את הלחץ שהופעל על הוריו ועליו לעזוב את דירתם ואת קשיי השגת אשרות מעבר או אשרות כניסה למדינות השונות.

קרל פרידמן תיאר במכתבו את מסעו מוינה דרך ברלין, ורשה, מוסקבה, ומשם ברכבת הטרנס-סיבירית לחרבין. הוא עמד על עזרת הקהילה בחרבין, שהסדירה את כניסתו למנצ'וקו (גואו-עם, בני העם המנצ'ורי). מכתב נוסף ששלח קרל פרידמן מאפריל 1939 עוסק בקליטתו בטיינזין אליה המשיך מחרבין ושם עבר את תקופת המלחמה עד עלותו לארץ בפברואר 1949. בטיינזין פגש קרל את לואי ג'וטקה, אחות בבית החולים היהודי, שם נולדו שני ילדיהם דניאל ואיירין. בסוף שנת 1948 עלתה משפחת פרידמן לארץ והשתכנה בקיבוץ אפיקים, שם שהו שני אחיו הצעירים של קרל והוריו. קרל פרידמן נפטר ב-03.08.1979 בקיבוץ אפיקים.

## פרק א - הגורמים לדחיפה

**האנשלוס והשפעתו על יהודי אוסטריה**  
במרץ 1938 הייתה אוסטריה בעיצומה של מערכת בחירות אלימה. וינה הייתה עמוסה כתובות תעמולה כאשר ראש ממשלת

אוסטריה K. von Schusching הודיע על התפטרותו. אוסטריה בחרה לעבור לידי גרמניה ובכך סופחה ללא קרב. ביום 12.3.38 הוכרז "האנשלוס" (הסיפוח), אוסטריה הפכה "לאוסטמרק" Ostmark, חלק בלתי נפרד מגרמניה ו-190,000 היהודים שבה היו לנתיניה.

עד לאנשלוס חיו יהודי וינה ברמת חיים טובה, למדו במוסדות להשכלה גבוהה ועל כן גם היו המומים מהמכה הפתאומית שהונחתה עליהם. אחרי "האנשלוס" החלו הבריונים הנאצים "לטפל" ביהודים; הם הוצאו מבתייהם והושפלו בפומבי - היה עליהם לנקות את כתובות הקירות מתעמולת הבחירות, לרדת על ארבע ולנקות מדרכות במברשות, בשעה שבריוני ה-S.A. מתעללים בהם וקהל עוין מתאסף סביבם. ילדים הושלכו מבתי ספר, בריונים עונדי סרטים נכנסו לדירות יהודים, סימנו רכוש שבכוונתם להלאים והשאירו אחריהם הרס וחורבן.

על המצב הקשה כותב קרל:

"כמו רבים אחרים לא יכולתי לעמוד בזה יותר, פשוטו כמשמעו. להורינו היקרים לא יכולתי בווינה לעזור בכלום."

## הלאמות ומצוקת הדור

השלטון החדש פעל במהירות להלאמת רכוש היהודים. בחודש מאי 1938 הוקם משרד לקידום "האריזציה" של נכסיהם הכלכליים של היהודים ותוך חודשים ספורים הושלמה ההשתלטות.

מתוך 86 בנקים בבעלות יהודית נשארו לאחר הגל הראשון רק 8. מקצת הכספים שהצטברו מהחרמות היו "פיצוי" ללוחמים הנאצים בווינה היהודית והסוציאליסטית ולתמיכה כלשהי בתושבים המרוששים שלא יכלו להגר.

תהליך האריזציה היה מהיר בווינה ועד סוף שנת 1938 הולאמו 44,000 מתוך 70,000 דירות שהיו בבעלות יהודית. בדירות הנותרות איכלסו כחמש-שש משפחות לדירה, ולא פעם לא היו בדירות צנרת ומתקני ביטול כלל.

על פלישתם של אנשי S.S. לדירת הוריו ביום ב' ועל הגזירה כי עד ליום שבת עליהם להיתפנות כותב קרל:

"הפרידה מאמא ואבא בתחנת הרכבת המערבית הייתה קשה מנשוא, אולי יותר כשבילי כי השארתי אותם המצב של חוסר

ידיעה מוחלט. הם לא ידעו ביום ב' היכן יגורו ביום שבת, כי איש ה-S.S., שפלט לדירתנו ב-DOEBLINGER (שם הרחוב - מ.פ.), הוציא מאמא הבטחה תחת גידופים לפינוי מהיר של הדירה."

## עידוד ההגירה

בקיץ 1938 קבע אייכמן בווינה את עקרונות של מדיניות ההגירה שנועדו להביא לגרושם המהיר של יהודים רבים ככל האפשר מאוסטריה. ההליך שארך בגרמניה חמש שנים הוחל על יהודי אוסטריה בחודשים מועטים.

מיד לאחר ה"אנשלוס" הוחל באיסוף נתונים על מצב היהודים בווינה. אייכמן הכניס לפעילות את כל האירגונים, על-ידי הפניית דרישה לקהילה ולהסתדרות הציונית להגירת 20,000 יהודים חסרי אמצעים בין 1.4.38 עד 1.5.39. כתוצאה מכל זאת הונחו עשרות אלפי בקשות לאישורי יציאה על שולחן הקהילה אשר עמדה חסרת אונים מולם. הרעיון להקמת לישכה מרכזית להגירה יהודית היה של ראש הקהילה החדש של וינה יוזף לוונהרץ.

אייכמן, בחקירתו במשטרת ישראל ב-1960, סיפר כי לוונהרץ הציג את התוכנית להגירה מואצת, והיא נראתה לו מצויינת.

הלישכה המרכזית להגירה הוקמה ב-20 באוגוסט 1938 באחריותו של פרנץ שטלקר (מפקח משטרת הבטחון והסדר), ובאחריותו של אייכמן. המשרד שוכן בארמון רוטשילד לשעבר. שם החל פושט ההליך בשיטת הסרט הנע.

הגירת היהודים העניים שלא יכלו לעמוד בהוצאות מומנה ע"י החרמת סכומי עתק מידי עשירי הקהילה.

צעד נוסף, בו נקטו השלטונות הגרמנים היה דחיפתם של היהודים אל עבר גבולותיה של אוסטריה לשעבר - לכיוון צ'כוסלובקיה, הונגריה ושווייץ. צעד זה הפך ליוזמה שיטתית אחרי האנשלוס. ממרס עד נובמבר 1938 גורשו כ-5,000 יהודים אוסטרים בדרך זו. עד מאי 1939 הגירו 100,000 יהודים - יותר מחמישים אחוזים מיהודי אוסטריה.

אשרות כניסה לצרפת אורגנו בהתערבות שגרירות ארה"ב בפריז: תורים ארוכים של יהודים עמדו לפני שגרירות בריטניה בווינה וביקשו אזרחות בריטית כדי לצאת מארץ שבה רק ארים נסבלים.

קרל הצליח בעזרת קשרים להשיג ויזה לבולביה. אולם בבירור שערך אצל חברות הספנות התברר לו כי יוכל להשיג מקום על ספינה שיוצאת מטריאסט שבאיטליה או אמסטרדם שבהולנד רק בחודש ינואר 1939.

הימצאותה של ויזה בידי, הקלה עליו ביחסיו עם השלטונות הגרמנים. ונתנה לו זמן שאול נוסף בו לא ריחפה מעל ראשו סכנת מאסר: "השגתי דרך אוטו (שם-פ.ו) ויזה בולביאנית שעזרה לי גם אצל השלטונות" כותב קרל.

### דיכוי ומאסרים

הרגשת היאוש, חוסר היכולת לעזור להוריו והפחד מפני מאסרו, הובילו את קרל למסקנה כי עליו לעזוב את אוסטריה. לכך נוספו אירועי מאי יוני 1938, בהם תחילה נאסרו 1,900 יהודים צעירים ונשלחו לדכאו (מאי 1938), וביוני 38 נעצרו כבר 15,000 איש.

היות וסכנת המאסר הפכה לממשית, בעיקר עקב העובדה כי הנאצים עצרו צעירים בעיקר ולא אנשים מבוגרים, הפצירו הוריו של קרל בבנם לעזוב:

"להורינו האהובים לא יכולתי לסייע בכלום. להיפך, היות והיו מאסרים רבים ורדיפות במימדים שעד כה לא נודעו, הורדתי דאגה רבה מהם בידיעתם כי אני (בעזיבתו את אוסטריה - פ.ו.) לפחות בביטחון פיזי".

הרדיפות המשיכו גם לאחר עזיבתו של קרל את אוסטריה, וכמה מגורמי הדחיפה המשמעותיים בהם היו:

1. ריכוזם של יהודים מהמחוזות השונים באוסטריה לוינה עצמה. בצו שהוצא באוקטובר 1938 הוכרחו יהודי המחוזות השונים ב"אוסטמרק" לעבור לוינה לא יאחר מיום 31.12.39, או לעזוב את אוסטריה עד 15.12.38.
2. הקמתם של 3 מחנות ריכוז ליהודים, 10,000 איש בכל מחנה, באזורי חול וביצות. המחנות ניבנו במימון יהודי, במטרה לספק בהם עבודה למובטלים יהודים. עלות ההחזקה מומנה על-ידי האסירים עצמם.
- דגם לרעיון זה בוצע מאטהאוזן בו היו מחצבות גרניט, לשם הגיעו כבר באוגוסט 1938 אסירים וביניהם גם אסירים יהודים, כ-90 במספר, רובם נרשמו ברשימות המתים עד לשנת 1940.
3. ליל הבדולח - בליל ה-9 בנובמבר 1938 החלו הנאצים במסע הרס של חנויות, מבנים וכל מה שנחשב כ"יהודי": בתי כנסת נשרפו, גנזכים הוחרמו, ביזה שוד והרג של 91 איש ברחבי הרייך היו תוצאות אותו לילה. יהודי אוסטריה, כמו גם יהודי גרמניה, עמדו חסרי אונים מול ההרס וההרג, מסתתרים מניפוץ הזגוגיות של בתיהם ועסקיהם. אין ספק כי ליל הבדולח היווה עליית מדרגה בשלבי ההתעללות של הנאצים ביהודים והפך לגורם מדרבן בכריחתם של היהודים.

אישוש לדבריו של קרל ניתן למצוא אצל פרידלנדר ומרגליות, אף שכל אחד מהם מדגיש פן אחר של גורמי הדחיפה. לדעתו של פרידלנדר ניתן לומר כי גורמי הדחיפה מאוסטריה היו מבוססים בעיקר על עידוד הגירה מהירה של יהודים מאוסטריה במימון עשירי היהודים, וטיפול בהמונים המרוששים על-ידי הקמת מחנות ריכוז לעבודות כפייה שהיו כנראה דגם ראשוני לגיטאות ומחנות ולהשמדה בעתיד.

מרגליות טוען כי "שיטתו של אייכמן לכלוא יהודים במחנות ריכוז כדי לזרז את ההגירה, ומעצרו של 15,000 יהודים ב"מבצע יוני" צמצמו כבר בקיץ 1938 את מרחב התמרון המוגבל של תכנון ההגירה. לדעתו, בעקבות המעצרים הנ"ל החל שלב ההגירה ההמונית הכפויה, שמטרתה הייתה לכפות הגירה מזרזת של כל היהודים.

## פרק ב' - החלופות

ה"אנשלוס" וגורמי הדחיפה באוסטריה העלו את בעיית הפליטה היהודי לדרגת עניין בינלאומי, שבא לידי ביטוי בכינוס ועידת אוויאן שהתקיימה בין ה-6 ביולי עד 14 ביולי 1938, ביזמת נשיא ארה"ב רוזוולט. בהזמנה לועידה נאמר במפורש "שאינ מצפים משום מדינה לקבל מספר מהגרים רב מהמוותר בחוקיה".

היזומה האמריקאית לא שינתה את מדיניות המכסות שהנהיגה ארה"ב עצמה. בריטניה התנתה את הצטרפותה ליוזומה האמריקאית בהוצאת ארץ ישראל ממסגרת דיוני הוועידה, ותנאי זה התקבל על-ידי האמריקאים.

התוצאה היחידה של הוועידה הייתה הקמתו של גוף בינלאומי קבוע: "הוועדה הבין ממשלתית לענייני פליטים מגרמניה, יהודים ואחרים". על הוועדה היה לעסוק בעניין הוצאת רכושם של היהודים וכן להקל על קליטתם בארצות היעד. בראש הוועדה עמד ג'ורג' ראבלי, שהגיע להסכם עם שלטונות גרמניה ("תוכנית שאכט"), לפיה תממן יהדות העולם את הגירת יהודי הרייך. המדינות השונות סרבו בתוקף לקלוט פליטים שחיפשו חוף מבטחים ושמשפרם גדל בעקבות "ליל הבדולח".

תוצאת הוועידה הייתה כי רוב הממשלות טרקו את הדלת בפני המהגרים היהודים והעיתונות הגרמנית יצאה בכותרות "אף אחד לא רוצה בהם".

### מדינות הגובלות עם אוסטריה לשעבר

יחסה של שווייץ אל הפליטים היהודים נחשב בדו"ח משנת 1957. שבועיים אחר ה"אנשלוס" החליטה המועצה הפדרלית השווייצרית בישיבתה מ-28 במרץ 1938 לחייב את כל בעלי הדרכונים האוסטריים להצטייד באשרת כניסה.

שווייץ הסכימה להיות ארץ מעבר בלבד לפליטים, וסירבה לקבל פליטים בנימוקים של צעדי הגנה מפני זרים ומניעת

אנטישמיות. הכל נעשה באטימות ואפילו באכזריות כלפי המהגרים היהודים הזרים, ובעיקר יהודים מהמזרח.

יחסה הנוקשה של שווייץ נומק, בין היתר, גם בטעונו שהם אינם מעוניינים לסכן את מצבם הטוב של יהודי שווייץ.

דרכוניהם של האזרחים האוסטריים הוחלפו לדרכונים גרמניים. כדי למנוע "אי נעימויות" הן לאזרחים שווייצרים והן לגרמנים הוצבה דרישה להצגת אשרות לאזרחים משתי המדינות כאחד. משא ומתן התנהל על הדרך שבה "יש למנוע מעבר של מהגרים זרים ובייחוד אלה שאינם נטמעים בקלות ובראש ובראשונה היהודים".

הגרמנים החליטו להחתים את דרכוני היהודים באות "J". על מנת ששומרי הגבול יוכלו להבדיל בין נושא דרכון ארי לבין יהודי. ב-4 באוקטובר 1938 אושרו הצעדים ונמסרו לכל תחנות הגבול. במקרים של ספק נשלחו הנוסעים חזרה אל הקונסוליה השווייצרית במקום יציאתם.

צ'כיה - סיפוח חבל הסודטים ב-1 באוקטובר 1938 ע"י גרמניה הוסיף לממדי בעיה היהודית. 27,000 יהודים צ'כים שחיו באוסטריה בנוסף ליהודי חבל הסודטים, גורשו אל מעבר לגבול הצ'כי. הצ'כים סרבו לקבלם, וגרשו אותם לכיוון הונגריה שאף היא סירבה לקבלם.

בסופו של דבר הוקם מחנה אוהלים בשטח ההפקר שבין הונגריה לצ'כוסלובקיה, מחנה משדורף. גירוש דומה בוצע גם ליהודי וינה חסרי הדרכונים, החל מ-10 באוקטובר 1938.

פולין - יזמה צעדים מנהליים לאחר ה"אנשלוס", כדי למנוע שובם של יהודים פולנים החיים בגרמניה.

ב-31 במרץ 1938 חוקק הפרלמנט הפולני חוק ובו פירוט התנאים לשלילת האזרחות הפולנית.

צו שהוצא באוקטובר 1938 קובע כי החל מ-1 בנובמבר 1938 צפויים כל אזרחי פולין החיים בחו"ל לאבד את אזרחותם.

התגובה הגרמנית לחוק זה (לפני כניסתו לתוקף) הייתה גירוש, שבוצע ב-27 וב-28 באוקטובר, של כל הגברים הפולנים החיים בגרמניה אל מעבר הגבול הפולני וכך החלה מסכת נוספת של תלאות ל-16,000 יהודים ממוצא פולני.

איטליה - הפשיסטית בהנהגת מוסוליני החלה גם היא לחקוק חוקים אנטי-יהודיים ולכן לא נכללה ברשימת המדינות המועדפות להגירה.

### ארה"ב ומדינות דרום אמריקה

סימון הדרכונים ב-"J" בצבע אדום בדף הראשון של דרכוני היהודים נתן את אותותיו והקשה על מציאת מקומות מקלט ליהודים. הקונסוליה של פראגוויא סירבה לתת אשרות ליהודי גרמני שבדרכונו הוטבעה האות "J". כך נקטו גם רוב מדינות דרום אמריקה.

ממשלת ארה"ב הקשתה על תיירים שביקשו לבקר בה ולכן נאלץ משרד החוץ הגרמני להודיע ביום 3.11.38 כי לבעלי דרכונים המסומנים ב-"J" שמורה "זכות השיבה לגרמניה". אולם במקביל חויבו היוצאים לחתום על ויתור לזכות זו.

הלחץ על השגרירויות הזרות שפעלו בוניה גדל והתגבר. קרל פרידמן היה בין אלו שהצליחו להשיג אשרת כניסה לבוליביה שבדרום אמריקה. אך בכך לא הסתיימו הקשיים בהם ניתקל. כפי שכבר הזכר, התעורר קושי להשיג מקום על אוניה לארץ היעד. כרטיס כזה יכול היה להשיג רק לחודש ינואר 1939, אך כאמור בפני בעלי דרכונים מסומנים ב-"J" סגרו מדינות דרום אמריקה את שעריהן בפניהם מה-4.10.38. קרל לא היה מודע לעובדה, כי בדיעבד דרכו המסומן ב-"J" היה מונע ממנו מלהגיע לבוליביה, ולמזלו החליט לצאת מאוסטריה עוד קודם לכן, לכוון שנגחאי.

### מדינות אירופה

יהודי אוסטריה ניסו לברוח בדרך בלתי לגאלית ע"י חציית גבולות אל הארצות השכנות ומהן להמשיך לאנגליה. אולם רק מעטים הצליחו בזאת. במסגרת מדיניות ה-JUDENREIN, שלח הגסטאפו יהודים לפינלנד, לליטא, להולנד, ללוקסמבורג וצרפת. יהודים מוניה שעברו לגרמניה הוחזרו ע"י הגסטאפו למקומות מגוריהם. הגירה לבריה"מ, כמפלט אחרון, גם היא לא באה בחשבון. בריה"מ סגרה עצמה בפני זרים ומפני השפעתו של הפשיזם. עם זאת, אפשרו הרוסים מעבר לבעלי ויזה בשיטחם. את העובדה הזו ניצל קרל כפי שיובהר בהמשך.

### העלייה לארץ ישראל

ארץ ישראל, קלטה את המספר הגדול ביותר של הפליטים בשנים 1933-1937. החל משנת 1936 פחת משקלם של השיקולים הכלכליים בעיצובה של מדיניות העלייה של בריטניה ואת מקומה תפסו שיקולים מדיניים שהניעו את בריטניה לצמצם את העלייה לארץ ישראל. לפיכך הערימו הבריטים קשיים מנהליים שצמצמו את העלייה. בנוסף פגעו בעלייה קשיים שהערימו השלטונות הגרמניים על הסדרי המעבר.

עקב המגבלות החדשות שהערימו הבריטים (בעיקר), החלה לפרוח ה"העפלה", כלומר, כניסה בלתי לגאלית לארץ ישראל. אולם, היות והעלייה הבלתי-לגאלית זוהתה, בתחילת דרכה, עם פעילות התנועה הרוויזיוניסטית, הסתייגה ההנהגה הציונית של יהודי גרמניה מפעילות זו.

גם המצב הביטחוני בארץ ישראל והדיווחים על התנגשויות בין יהודים וערבים חששו בהיקף פעולות העלייה ארצה: הורים חששו לשלוח את ילדיהם למסגרת "עליית הנוער" ובעלי הון העדיפו להגר לארצות שקטות יותר.

עם זאת, ככל שגבר זרם הפליטים ואפשרויות העלייה הלגאלית הצטמצמו, כך עלתה חשיבותה של ההתארגנות לעלייה בלתי לגאלית. ארץ ישראל הפכה ליעד מבוקש יותר ויותר, ככל שאפשרויות ההגירה אליה הלכו וקטנו.

התנועה הציונית החלה לסייע ליהודים שנאסרו וסרטיפיקטים הושגו למענם. שינוי זה גרם להתמרמרות קשה בקרב הפעילים הציונים ברחבי הרייך שנדחקו פתאום מרשימות ההמתנה לסרטיפיקטים. כך גם אירע להוריו של קרל, שלא קיבלו היתר עלייה משך תקופה ארוכה ולכן נשאר עמם בוניה בנם הבכור, עד שסכנה גדולה יותר ריחפה מעל ראשו והיה עליו לצאת את הרייך במהירות.

בראשית שנת 1939 ובעיקר לאחר ליל הבדולח, קיבלה ההעפלה מאוסטריה תנופה ניכרת. מידי חודש הפליגו ספינות שעל סיפונן יהודי אוסטריה שהמשיכו להגיע גם בחודשים הראשונים של המלחמה. ניתן בהחלט לומר כי באותו זמן הייתה זהות אינטרסים בין המגמה הגרמנית ל"ניקוי אירופה מיהודים" לבין האינטרס הציוני להוצאת היהודים מגרמניה ושטחי הסיפוח שלה. מדיניות עידוד ההגירה מגרמניה וארצות הסיפוח נמשכה עד סוף 1940. השינוי החל בראשית 1941.

הוריו של קרל, לוטה ואוגוסט פרידמן, המתונו עד אוגוסט 1939 לסרטיפיקט, לו דאגו בניהם, והועלו לארץ ב"רגע האחרון" לפני פרוץ המלחמה.

ארץ ישראל לא היוותה אם-כן אפשרות נוחה להגירה, ולא יכלה למלא תפקיד מרכזי בפתרונה של שאלת הפליטים.

קרל עצמו מצוין במכתב כי בריחה מאוסטריה בדרך אי-לגאלית הייתה בלתי אפשרית.

לאחר "ליל הבדולח", התארכו התורים שלפני השגרירויות הזרות בוניה וזמן ההמתנה לויזה היה מ-6 חודשים ומעלה.

אפשרויות ההגירה של יהודי וינה היו מצומצמות ביותר ועל מצבם הקשה מעיד מספר ההתאבדויות הרב.

המצב הקשה של יהודי אוסטריה; התחושה שחייבים לברוח אך אין לאן; סגירת כל הדלתות האפשריות בפני הפליטים; ה-"J" בדרכון; הידיעה כי ללא ויזה כלשהי לא ניתן לעבור את גבולות הרייך - כל אלה הובילו את קרל ורבים כמותו למסקנה כי למרות השמועות הרעות על שנגחאי, והיותה עיר מכותרת ע"י היפנים, אין צורך בוויזה על מנת להגר אליה, בלית ברירה.

## פרק ג' - שנגחאי בלית ברירה

### שנגחאי כעיר מקלט

לכאורה - מוזר הדבר כי דווקא שנגחאי, מכל המקומות בעולם, הפכה עיר מקלט ליהודים. שנגחאי ממוקמת בקצה השני של

כדור הארץ, 7,000 מיל מאירופה. בינה לבין אירופה נמצאה ברית המועצות, בה השלטון נראה מאיים מתמיד. האקלים בשנגחאי הוא ניגוד חריף לאירופה, הסביבה אוריינטלית זרה, בלתי ידועה ובלתי מובנת למנטאליות האירופאית. המצב הכלכלי ומצב הביטחון בשנגחאי נחשבו למפוקפקים. שמה יצא למרחוק כעיר מקלט (יותר מטנג'ר ואיסטנבול) לפושעים ונמלטים מפני החוק. בכל העולם הפך הביטוי "To Shanghai" לביטוי נרדף לחסיפה - בין למטרת כופר, להשלמת צוות של אוניה וכיו"ב. שנגחאי הייתה מקום בו הפשע שלט ובו כל אחד עשה דין לעצמו. היה בה יותר פשע מכל מקום אחר, יותר בתי זונות per-capita מכל מקום אחר בעולם, ומאז 1937 השתוללה בסין מלחמת כיבוש יפאנית - עד כיתור העיר.

עם זאת, ב-"International Settlement", הרובע הבינלאומי בשנגחאי, לא היה צורך בויה, ב"אפידיוסי", באישור מהמשטרה (תעודת יושר), אישור על יכולת או איתנות כלכלית, או בפסינת נייר כלשהי. את אותה פירצה ניצל קרל, כמו גם אחרים.

כיצד הגיעה שנגחאי להיות מקום משיכה לפליטים יהודיים?

### הקהילות היהודיות הותיקות בשנגחאי

כדי להבין כיצד הפכה שנגחאי לחלופה אפשרית שמשכה אליה כ-20,000 פליטים, יש להבין את הרקע למצב ששרר בה. בעקבות דרכי המסחר מזרחה להודו, חצי האי המלאי, סין ויפן, החלו להגר למקומות אלו יהודים מנגד, החל משנת 1820 ועד למלחמת העולם ה-1.

המסורת המשפחתית של נאמנות וכישורים מסחריים וכספיים אפיינו את המשפחות שהיגרו למזרח. הבולטת בהן הייתה משפחת ששון, שהייתה המשפחה היהודית בעלת ההשפעה הגדולה ביותר עד לכינון סין העממית ב-1949.

הקהילה הספרדית הגיעה לעושר וביסוס כלכלי חסרי תקדים, ובעת ובעונה אחת נשמרו בקפדנות המסורת והמנהגים היהודיים. מספרם הגיע ל-700 נפש. בין המשפחות המפורסמות היו משפחות ששון, כדורי (שתרם להקמת ביה"ס החקלאי כדורי ליד כפר תבור ובטול כרם), חרדון, אברהם, אדוארד, עזרא וסלומון.

ראשי הקהילה הספרדית תרמו והקימו את בתי הכנסת ואת המוסדות היהודיים כגון בית תמחו, בית חולים ובתי ספר יהודיים. הארגונים היהודיים הסתייעו בראשי הקהילות בכדי לקלוט פליטים יהודים שהגיעו לשנגחאי מ-1938 ואילך.

בני הקהילה האשכנזית הגדולה יותר בשנגחאי החלו להגיע טיפין טיפין בסוף המאה ה-19 מרוסיה, אך הגל הראשון של מהגרים לשנגחאי הגיע רק אחרי מלחמת רוסיה יפן (1905), כשחלק מהחיילים היהודיים ששרתו בצבא הצאר במזרח

הרחוק נשאר במזרח הרחוק והתיישבו בחרבין ושנגחאי. לאחר מהפיכת אוקטובר (1917) הגיע גל הגירה נוסף מרוסיה (של יהודים ורוסים "לבנים" כאחד). לאחר הכיבוש היפאני של מנצ'וריה ב-1931 עזב מספר רב של משפחות יהודיות ממוצא רוסי את חרבין ועבר לשנגחאי, כך שבין 1931-1937 גדל מספרם והגיע ל-4,000 נפש.

בשנגחאי פעלו אפוא שתי קהילות יהודיות, אחת מהן (הספרדית) עשירה ומבוססת מאד. קהילות מאורגנות אלו היוו אפשרות מקלט לפליטים יהודיים שלא מצאו מקום בריחה אחר.

### הפליטים

לאחר עליית הנאצים לשלטון החלו יהודים בקבוצות קטנות להגיע לשנגחאי, בעיקר מגרמניה. לאחר ה"אנשלוס" החלו להגיע גם פליטים מאוסטריה ומצ'כוסלובקיה. ב-25 בדצמבר 1938 היה מספרם כ-1500 איש.

אמנם שנגחאי לא הייתה יעד מועדף להגירה כמו ארה"ב, אך משנסגרו בפני יהודי הרייך כל הדלתות נאלצו היהודים לנסותו ולהגיע עד שם, וזאת למרות נסיונות המוסדות היהודיים בגרמניה ואוסטריה להניאם (נסיעה לשנגחאי נחשבה כהתאבדות, כמוות בטוח בידי היפנים שתאורי זוועה מטבח ננקינג ציירו אותם כגרועים מהנאצים).

### קשיי ההגירה לשנגחאי

קרל פרידמן שמע כי לשנגחאי אין צורך בויזה וניתן היה לנסוע לשם באחת משתי דרכים: נסיעה ברכבת הטרנס-סיבירית או שיט.

פנייתו לחברת ספנות איטלקית העלתה כי מקום פנוי על ספינה לשנגחאי יהיה רק בינואר 1939. הוא פנה אפוא, לחברת "אינטוריסט", חברת הנסיעות הרשמית של בריה"מ:

"היה לי מזל כי למרות שמקום הנסיעה הפנוי הבא היה רק ב-7 בנובמבר, קיבלתי את הכרטיס האחרון. יתרה מכך, ביום למחרת נסגרה "אינטוריסט"! היה סגור וגמור עמי ליסוע, כי יציאה אי-לגאלית הינה בלתי אפשרית".

גם הפנר תיאר בספרו את קשיי השגת כרטיס הנסיעה לשנגחאי. סוכן הנסיעות שטיפל במשפחה במשך השנים הסתייג מנסיעה לשנגחאי עיר הפשע, והסביר לאם שהשגת כרטיס תאפשר ותזרז רק לאחר ששודת הולם ישולם לסוכנות הנסיעות וזאת עקב תפוסתן המלאה למשך 12 החדשים הבאים. זהו קושי נוסף בו נתקלו רבים מהפליטים שביקשו לצאת.

מזלו של קרל שפר עליו גם בגלל הויזה לבולביה. ללא ויזה (ואפילו אם נסיעה לבולביה דרך אסיה אינה הגיונית) לא יכול היה קרל לעבור בשטחה של בריה"מ.

כלומר, למרות שלכאורה ללא ויזה אמורה הייתה הבריחה לשנגחאי להיות קלה יותר, אין זה כך: ללא ויזה כלשהיא בלתי אפשרי

היה לצאת את אירופה בדרך היבשה; יציאה בדרך הים הייתה קשה מפאת חוסר מקום; סגירת ה"אינטוריסט" ולבסוף - ההגבלה הכלכלית הקשה שהוטלה על היהודים - רק 30RM (EICHSMARK-מ.פ.) ניתן להם לקחת עימם:

"ההורים כמובן מאד מודאגים בגלל המצב הכללי, כי בוונה זה בלתי נסבל. היות ואני נוסע אל הלא נודע ואושרולי לקחת רק 30RM לקיום, איני רואה דרך לעזור להם כרגע, עם זאת ברור מאליו כי חובתי העליונה לדאוג להורי"

בנוסף ניצב קשי נוסף בדמות ה-"J" בדרכון אותו קיבל קרל בשבוע האחרון לפני יציאתו אותו הוא מתאר כ-"פנטזיה הגרמנית החדשה של השבוע האחרון".

## פרק ד' - המסע

### עזיבת גבולות הרייך

בכדי להגיע לרכבת למוסקוה, משם יצאה הרכבת הטרנס-סיבירית, נאלץ קרל להיכנס לגוב האריות ולהגיע לברלין.

במכתבו הוא מתאר את הפרידה הקשה מהוריו בוונה; את שתי מזוודותיו ששלח לפניו (כדי לא לעורר שום חשד) שכמעט ולא הגיעו לפני עזיבתו את ברלין.

תיאור ביקורת הגבול האחרונה לפני הכניסה לפולין מביאה ביטויים את המתח והפורקן שליוו אותו באותם רגעים:

"הביקורת הייתה מאד קלה. ציינתו כמו כלבים מוכים, אז עזבו הבודקים וחזרי S.A חום, שהציק לנו, את הרכבת שהחלה לנוע אט. אנו שלוש המהגרים היונאים, פתחנו את החלון ועשינו את מה שרגשותינו הבלתי ניתנות לריסון דרשו מאיתנו: ירקנו תדיר דרך החלון, רקדנו ריקוד שמחה ושתינו שיכר. אז שאגנו בקול רם בקרון (לא היה איש מלבדנו בקרון) "היטלר יכול ל... אתם יכולים בקושי לתאר לעצמכם, את התענוג הפנימי שחשנו".

### המסע ברכבת הטרנס-סיבירית

קרל מתאר את הנסיעה בתוך שטחי פולין כנסיעה נעימה. השומרים הפולנים נראו להם כמושיעים, ברכו אותם לשלום "כבני אדם", למרות הסימון בדרכונים של "J" באדום.

משם ממשיך מסעו של קרל דרך בריה"מ. הפגישה הראשונה עם המכס הרוסי ושרותי הביטחון מותירה בו תחושה לא נעימה:

"כבר קבלת הפנים הייתה מאימת: מאחורי הדלת, עליה נכתב "פועלי כל העולם התאחדו" הסתובבה בחושך קבוצה של חיילים רוסיים עם רובים דרוכים. כשהרכבת עברה את התחנה, רץ חייל לאורכה ודקר את תחתית הקרונות". יתרה מכך, כל החפצים נבדקו ע"י אנשי המכס והביטחון בקפדנות יתרה, עד כדי כך שנייר עיתון ששימש לעטיפה, הוחרם. עם זאת עם סיום הבדיקה, משתפר המצב ובהגיעו למוסקוה זוכים

הוא וחבריו למסע בקבלת פנים מפוארת השמורה לפליטי הפאשיזם:

"מצבנו גרוטסקי: אנחנו המהגרים, העומדים בפני עתיד לא ידוע, חיים ברמה הגבוה ביותר ברוסיה. אוכל, לדוגמא! במלון הטוב ביותר במוסקוה, המאוכלס רק על ידי זרים לארוחת צהריים (האוכל הורכב מכעשר מנות... כשבכיסנו אין כסף אפילו לבול. כאן באה לידי ביטוי הנעימות שבאדיאולוגיה".

באינטוריסט במוסקבה, הוא מתאר, התייחסו אליהם כאל אנשים הבורחים מפני הפשיזם ולכן הם היו זכאים לסיור מודרך בעיר ללא תשלום. אולם, ברכבת אסר עליו איש ביטחון "מלווה" לצאת את הרכבת לאורך המסע מחשש שירגל לטובת הפשיסטים.

קרל מוסיף ומתאר בפרוטרוט את התרשמויותיו ממוסקוה, אתריה, אנשיה ועניה ומבריה"מ בכלל.

באחד המפגשים במהלך הנסיעה הוא פוגש בקצין יהודי-רוסי ומעניין לראות את התרשמותו מיהדות זו:

"ערכנו הכרה עם קומיסר גבוה, שנשע במחלקתנו משך ארבעה ימים ודיבר עימנו יידיש. היהודים כאן התבוללו לחלוטין ואין אף הבדל, בעצם רק מעט דחיה מהרוסים. רבים מהצעירים נשואים לרוסיות, זה נחשב לרצוי. אם תחזיק מערכת זו מעמד עוד 20 עד 30 שנה, לא תתקיים עוד הבעיה היהודית.

אם מישהו מעיר הערה אנטישמית, הוא נענש מיד בכל חומרת הדין, כי בעיקר בקרב המפקדים יש יהודים רבים. הם בונים כאן את האינטליגנציה, ברובם אינם נחבאים אל הכלים או בעלי תחושות נחיתות כמונו". עם כל החוויות שבדרך תמיד נזכר קרל בהוריו:

"היום חייבים הורי לעזוב, ואני לא יכול לעזור להם בכלום. כן, אני אפילו לא יודע לאן הם עברו. זה יושב על נפשי. הלואי ותוכלו לדרוש אותם במהרה, כדי שיצאו מגהנום זה".

בכל תחנה שעברו בסיביר התנוססה תמונתו של סטלין, והשעון בתחנה ציין את השעה, שכן "השעון זז אחורה" בנסיעה לעבר המזרח.

### הכניסה למנצ'וקאו

סימון הדרכונים ב-"J" השפיע גם על מסעו של קרל פרידמן בדרכו למזרח הרחוק וכמעט חסם את כניסתו למנצ'וקאו.

הנוסעים ברכבת הגיעו לתחנתם האחרונה בבריה"מ ורק נוסעי הטרנזיט הורשו לעבור למנצ'וקאו - מדינת החסות היפנית שהוקמה בסין. אל תחנת הגבול מנצ'ולי, הועברו חפצי הנוסעים בקרון מיוחד, שנבדק בקפדנות, ואחר-כך נבדקו דרכוניהם.

למרות התחושה כי הינה בא אל קיצו מסע רווי מתח זה וסין קרובה מתמיד, כמעט והוחזרו ששת הפליטים חזרה לגרמניה:

"... אולם בביקורת הדרכונים ציפתה לנו הפתעה: בדרכוננו הוטבעה / גדולה אדומה הסדיסמוס החדש של הנאצי שלנו, כדי



שבכל העולם נוקע כתת-אנשים. לאות זו הייתה אמורה להיות ההשפעה הרצויה." שומר הגבול שהופתע לראות לראשונה את חותמת ה- "J" בשישה דרכונים, שאל לפשר הסימון. אחד הנוסעים הגרמנים נידב מידע ואמר כי תוקפם של דרכונים המסומנים פג תוך שבועיים מיום עזיבת נושא הדרכון את ארץ מולדתו, כלומר למחרת היום אמור היה לפוג תוקף דרכוניהם של ששת הבחורים. על סמך מידע זה לא קבלו השישה אשרות מעבר במנצ'וקאו. נאמר להם כי עניינם יבדק ובינתיים הם ישוכנו במלון:

"לפיכך לא קיבלנו אשרת מעבר דרך מנצ'וגו. ניתנה לנו הוראה, ללכת למלון מסויים, לצורך בירור עתידנו אצל השלטון המרכזי"

למרות הפחד מהחזרתם לגרמניה, לא איבד קרל את עשתונותו, חוזר לתחנת הרכבת ושולח מברק בהול אל הקהילה היהודית בחרבין בדבר מצוקתם:

"לאחר כשלוש שעות חזרנו אל תחנת הרכבת ונתנו את כתובת ועד ההצלה בחרבין (עיר גדולה M., 24 שעות מאוחר יותר חיפשנו את הועד) במכתב הבא:

*DELJEWSIB P.O.B. 480 six jung german beg to help for entering charbin shanghai staying manchuoli answer express lehr hotel .nikitine*

אז חזרנו מושפלים למקום המגורים." במלון חיכה להם פקיד רוסי שחקר אותם ממושכות באנגלית עילגת. לאחריו הופיע קצין יפני דיווח בשפה לא ידועה להם ולבסוף נאמר להם כי למחרת היום עליהם להתייצב אצל מפקד האזור.

למחרת היום התייצבו השישה אצל המפקד: "זה היה נורא בשבילנו לשמוע שכתשובה לשאלתו של הפיקוד בחרבין אצל הקונסול הגרמני, באם ה-J בדרכוננו משמעו דת,

כפי שאנו טענו, או אזרחות, ענה מברק שזה-הוא הסימן, שאנו בעלי נציגות יהודית. הקומיסר דיבר יפנית באופן לא-סימפטי אל פקיד הגבול, מבלי להסתכל בנו, זה (הפקיד - מ.פ.) דיבר רוסי לאיש שאחר הצהריים כבר חקר אותנו ושמואחר יותר הציג עצמו כאנטי-בולשביקי שברח מבריה"מ, זה (הרוסי - מ.פ.) דיבר אז עימנו באנגלית עילגת וחוזר חלילה. שמענו אם-כן, כי גרמניה ואיטליה חתמו עם יפן על הסכם אנטי-קומוניסטי ומנצ'וגו שמיודדת עם יפן רואה בנו כבלתי רצויים כמו בגרמניה שאוסרת על חזרתנו אליה, היותנו BAD MAN אינה מאפשרת את המשך נסיעתנו. ישבנו אם כן בין המיצרין! למחרת היינו אמורים להיות מוחזרים לגבול הרוסי, כי בעצם הדרכונים שלנו לא תקפים."

מכאן שהתקנה שהוציאו הגרמנים לבקשת שוויץ ב-4.10.38 בדבר החתמת הדרכונים של היהודים נתנה את אותותיה גם בגבול הסיני והקשתה על יהודים להכנס לתחומי

אזורי השלטון של יפאן.

בנוסף לכך עמדו בדרכו של קרל עוד מספר קשיים: תחילה, נאמר להם כי גם אם יקבלו אשרת מעבר, לא ירשו היפנים לאף זר להיכנס לשנגחאי הנצורה. מאידך נאמר לו כי למי שבא ממדינה פשיסטית מסוכן להישאר במעבר הגבול הרוסי.

קרל מתאר את יאושו ויאוש חבריו, ואת ההפתעה שציפתה להם לאחר כמה שעות: "אני לא יכול לתאר לכם יותר את שלושת השעות הארוכות בהם היו צלולים רבים (טלפון - מ.פ.) אבל התוצאה הייתה מפתיעה: אנו ששת הצעירים עשינו רושם שכזה, ביורנו, במענה לשוננו ובעקשנותנו, עד שהמפקד הציג לנו להגיע לחרבין במקום לשנגחאי ולהישאר שם, נקבל שם את כל אפשרויות העבודה, כן, עלינו לוותר על אזרחותנו! זו הייתה אמת לאמיתה שבאותו רגע דחינו והוא יחד עם שני מלווי ליווה אותנו למלון."

השמחה וההקלה הייתה גדולה. למחרת הוברר להם כי הסיבה לשינוי דרסטי זה אצל המפקד הייתה פעילותו המהירה של ד"ר קאופמן:

"למחרת היום הופיע הרוסי... עוד לפני הצהריים בחדר וסיפר לנו, ללא פיקוח היפני, את הסיבות שכבר תארתי לעצמי. המפקד רצה בתחילה באמת לשלוח אותנו חזרה לגבול הרוסי! מעבר לכך חלק הוא עימנו את העובדה שמברק הגיע מחרבין. הוא יקח אותנו למענו, כי אסור לנו לעזוב את הבית, זה היה כתוב כך:

*six germains express clo masterstation manchouli cable what kind relief needing .stop ready daljewib kaufmann*

ובכן ליותר מזה לא יכולנו לצפות."

עדותו של ד"ר קאופמן שניתנה ביד ושם מאששת את מכתבו של קרל:

"הגיעו גם 8 בחורים שנשארו במלון שאורגן עבורם. המטרה היפנית אסרה אותם, כיוון שליפן היה הסכם עם גרמניה - הסכם תרבותי וצבאי שגרם לשינוי האווירה והיחס כלפי יהודים, היפנים כבר לא היו ידידותיים כל כך מכיוון שגרמניה לחצה עליהם חזק מאד, הגרמנים שלחו עיתונים וספרות אנטישמית בשפה היפנית מברלין ואלה חולקו בין האוכלוסייה בכל בתי המלון והמסעדות. תבינו - זה השפיע על יפן, על העולם היפני ובמיוחד במטרה."

ה-8 נאסרו והובלו למטרה, מיד כשהודיעו לי על כך נסעתי למשרד החוץ ושם סיפרתי לנציג שהגיעו 8 אומללים שנאלצו לעזוב את ארצם ולמרות שהייתה ברשותם ויזה ליפן הם נאסרו. השאלה מדוע?

נציג משרד החוץ ביקש ממני לקחת אחריות ולתת ערבות בשם הקהילה והם שוחררו. ה-8 היו בעלי מקצוע ולכן יכלו להתישב בחרבין.

מכאן שאלמלא התערב קאופמן ואלמלא

הכופר ששילם עבור השישה, היו אלו מוחזרים לגבול הרוסי. קרל מכיר טובה לקאופמן ומכנה אותו "איש המגן שלנו" מזלו של קרל שפר עליו פעם נוספת: אם היה נשאר יום נוסף במנצ'וקאו, היה מגיע גל נוסף של פליטים למעבר הגבול והכניסה לחרבין הייתה נאסרת גם עליו.

לטענתו של קרל, היו הוא וחבריו הפליטים האחרונים להם הותר להיכנס לסין דרך מנצ'וקאו.

## פרק ה' - סין

### חרבין

גם לאחר שהובהר לקרל ולחבריו שהותרה כניסתם לחרבין, נותר חשש כבד בליבם היות והייתה אפשרות שבגלל שאשרת המעבר שלהם היא עד העיר דירן, לא יותר להם לרדת מהרכבת. חשש זה התבדה במהרה והשישה מורשים לרדת בחרבין, שם הם מתקבלים יפה ע"י מכר ואיש ועד הקהילה.

אולם, עוד בביקורת הדרכונים צצה בעיה נוספת:

"בביקורת הדרכונים הובהר לנו, שתחושותינו היו נכונות: ויזות המעבר שלנו אינן תקפות, כמו אחרות, למשך 20 יום, אלא במיוחד בשבילנו הוחלט במשרד החוץ כי עוד באותו יום עלינו להמשיך ליסוע."

רק לקראת ערב נמסר להם כי ניתנה להם ארכת שהות בהתערבות הקהילה היהודית. ככלל, מתאר קרל את תחושתו בקרב קהילת חרבין כטובה ביותר:

"מתיחסים אלינו בדאגה רבה ומנסים במלוא הרצינות להכניס אותנו לעולם העבודה. אם זה יספיק לקיום אנשי, אין אנו יודעים. אך אנו שמחים להיות בארץ בה אנו לא בסכנה גופנית, יש גג מעל לראשנו, ארוחת צהריים לכמה זמן שנירצה במטבח יהודי טוב וכבר עכשיו יש הזמנות לארוחות ערב לחודש הקרוב אצל משפחות יהודיות וציוניות."

אין בידי עדויות כמה זמן נשאר קרל בחרבין, עד כמה שידוע לחמות, לז'וסי פרידמן, מדובר בזמן קצר ביותר היות וקרל אולץ, כמו רבים מהפליטים לעזוב את חרבין.

היפנים שחששו מכניסתם של אלמנטים קומוניסטיים עוינים לחרבין, הקרובה לגבול עם בריה"מ, אסרו על השארותם של פליטים בחרבין כבר בשנת 1935. לפיכך, כשהחל זרם הפליטים להגיע ממרכז אירופה הקפידו היפנים שהפליטים ימשיכו משם לייעדים אחרים כמו טינזין, דירן ושנגחאי, ולא יישארו סמוך לגבול עם בריה"מ. רק בעלי מקצועות נדרשים כמו מהנדסים שמעולם לא היו פעילים בהתארגנויות פוליטיות יכלו להישאר.

### לשנגחאי

השאלה הגדולה שעמדה בפני קרל הייתה לאן להמשיך? הכוונה הראשונית הייתה להגיע לשנגחאי, אך המצב בה שינה את

תכניתו.

העיר שנגחאי הייתה מכותרת משנת 1937 על-ידי הצבא היפני שכבש את רוב סין. הרובע הסיני נכבש על-ידי היפנים וחלקים ממנו נהרסו כך שהעיר נותקה מהעורף הכלכלי שלה, ומאספקת מזון טרי מהאזור הכפרי. רובע בשם הונקו נהרס ברובו בלחימה, לכן המגורים בו היו זולים יותר ורבים מיהודי גרמניה ואוסטריה שהחלו אז להגיע לשנגחאי התגוררו בו.

ארגון CFA (הוועדה לסיעו לפליטים מאירופה בשנגחאי) לא היה מסוגל לקלוט זרם כה גדול של פליטים. היה מחסור במקומות דיור, שכן הדירה ברובע הבינלאומי וברובע הצרפתי היה גבוה. הפליטים הגיעו מחוסרי כל ברובם, ולכן אורגנו Heime, שהיו בעבר צריפים או מבנים של בתי ספר או מחסני ערובה, שבהם שוכנו הפליטים על-ידי CFA.

הפליטים היווה גם גורם מתחרה לאוכלוסיית הרוסים הלבנים, שהגיעו החל מ-1931 ממנצ'וריה בעקבות הכיבוש היפני ולא הספיקו עדיין להתבסס כלכלית. בשנגחאי היה מחסור חמור במקומות עבודה היות ולאדם הלבן אסור היה להתחרות ב"קולי" הסיני הזול, המוכן לעשות כל עבודה. הפליטים היהודים החדשים היו מוכנים לעבוד בכל עבודה ובלבד להתפרנס ובכך הפכו למתחרים של האוכלוסייה הלבנה, בעיקר הרוסית. תחרות זו הובילה לנסינות חוזרים ונשנים מצד הרוסים להפסיק את ההגירה ולאנטישמיות גוברת והולכת.

בעיה נוספת שעמדה בפני הפליטים הייתה אי ידיעת השפה האנגלית של רוב הפליטים שבאו מארצות דוברות גרמנית, מה שמנע מרבים מהם למצוא עבודה. ידיעת השפה איפשרה לפליטים לקבל עבודה בחברות אמריקאיות ובריטיות, בעבודות אלה לא התחרו בעובד הסיני ובפליט הרוסי.

גם הג'וינט לא הצליח לאסוף כספים רבים למען הפליטים (עד ערב פרוץ המלחמה נשלח סכום של \$2500 בלבד) על אף הפניות הרבות אליו. הג'וינט גם שם את שנגחאי בעדיפות נמוכה לנוכח הסכנות באירופה.

מנגד, לא הבינו אירגוני הסיעו והסעד את חשיבותה של שנגחאי כמקום מקלט ולכן נקטו במדיניות "Policy of Limitation" (מדיניות של הגבלה) שנתבררה לאחר המלחמה, לנוכח שואת יהודי אירופה כמוטעית ביותר. מי שדאג להפסיק את זרם הפליטים לשנגחאי היו היהודים עצמם. הצפת שנגחאי בזרם פליטים במספר העולה פי כמה על יהודי שנגחאי "הוותיקים", גרם לחששות מצדם שלא יוכלו לעמוד במעמסה לקליטתם בלי עזרת ארגוני הסעד - ועורר התנגדות מצידם. יהודי שנגחאי הפעילו לחץ על היפנים ועל יהודי ארה"ב להפסקת ההגירה ואלו הפעילו לחץ בלתי רשמי על גרמניה, איטליה ויפן להגבלת זרם הפליטים היהודיים לשנגחאי, וזאת באופן אירוני - שכן אף אחת

ממדינות הציר לא הייתה מעונינת בהפסקת ההגירה היהודית, כל אחת משיקוליה שלה. ההגבלות נכנסו לתוקף ב-9.8.39. כלומר, להגיע לשנגחאי משמעו בשביל קרל באותה תקופה, להגיע לאזור רווי מתח, בו הסיכוי למצוא עבודה קלוש, מקום מכותר, מלא פליטים מצטופפים, ללא תמיכה מספקת מהקהילה.

לכן לפי צעתם של ידידים מחרבין החליט קרל להמשיך לטיינזין, שם הובהר לו ניתן למצוא ביתר קלות עבודה.

במהלך מלחמת העולם, ב-18 בפברואר 1938, הכריזו היפנים על הקמת גטו בשנגחאי. ההוראה נכנסה לתוקפה ביום 18 במאי 1938. באותו מועד הוכנסו אל הגטו כל היהודים שהגיעו לשנגחאי אחרי 1937.

### הקליטה בטיינזין

מכתבו הבא של קרל ב-15 באפריל 1939 נכתב כבר מטיינזין בו הוא ניסה (על פי מה שבני משפחתו למדו בדיעבד) להסתיר את קשיי המחיה שלו. כפי הידוע לנו הגיע קרל לטיינזין כשהוא חולה וטופל בבית החולים היהודי במקום. הוא לא מצא עבודה משך כמה חודשים ומצבו הפיננסי היה בכי רע. מצב זה הוא מנסה, כך אני משערת, להסתיר מאחיו בארץ ובכדי לא ידאיגו את הוריו שעדיין נשארו בוניה ושעימם הוא קיים קשר רצוף.

מן המכתב עולה נסיון להשתלב בקהילה בטיינזין, היכרותו שהוא עורך עם כמה "פונקציונרים" כהגדרתו, שאולי יוכלו לעזור לו להביא את הוריו בעתיד, אך מעל לכל חש הוא דאגה עמוקה לגורל הוריו ויהדות אירופה בכלל, כפי שהיא משתקפת ממכתבו המתאר את "סדר פסח" בטיינזין:

*"כשהחזן החל בדיוק לקרוא על סבלם של היהודים במצרים משך זמן כה רב, לא יכול היה הוא פתאם לקרוא, החל לבכות ואמר: כך בדיוק זה עכשיו. רק אחרי שתי דקות אולי, התעשת הוא עד שהמשיך לקרוא."*

קרל פרידמן מדגיש כי רק בעלי מקצועות נדרשים, או אנשים שהקהילה יכולה לערוב להם כלכלית, יכולים להיכנס לאזור. ולכן יקשה עליו להביא את הוריו אליו לטיינזין.

עוד מוסיף קרל כי הוא שמח על שלא ניצל את כרטיס הנסיעה לשנגחאי כי משם מגיעות ידיעות על קשיי פרנסה, מגורים, אקלים קשה מנשוא וכו'. לכן הוא החליט לנסות להיקלט בטיינזין.

מה עוד שהוא הצטייד עוד בוניה במכתב המלצה מהקהילה היהודית, שעזר לו בהגעתו לטיינזין.

בטיינזין פעלה קהילה שרבים מאנשיה באו מחרבין. הקהילה שמרה על קשר עם ד"ר קאופמן, הרב לוי עבר מחרבין לטיינזין והיה ראש ההנהגה הדתית. בחודש ספטמבר נחנך בית הכנסת בטקס רב משתתפים, קרל צילם את הארוע ושלה תמונות לארץ. ברשות הקהילה היו מספר מוסדות כמו:

### איחוד ביהכ"נ הישראלי

לרובע ה-XIX בוניה

רח' דובלינגר 3 - טלפון B 11-704 -  
חן' בנק בדואר 88 844  
שעות לישיבה כל יום (חוץ משבת) בין  
7-3 בערב, יום ראשון בשעות 12-8  
וינה, 15 באוקטובר 1938

אנו מאשרים ברצון בזאת, כי מר קרל פרידמן, וינה XIX, רח' דובלינגר 48, הוא אחד מהחברים הפעילים ביותר בקהילת דובלינגר. הוא היה מיסד ומדריך של תנועת הנוער הציונית בדובלינגר, "כחול-לבן" (BLAU-WEISS) ולקח חלק בפעילות בעלת השפעה חיובית בקרב בני הנוער של האזור ושמירתם מהתבוללות. בנוסף היה הוא מיסדו של איגוד הספורט היהודי מכבי XIX היה שם משך כמה שנים מנהל המקום בהתנדבות וכמאמן.

כבר בהיותו נער הקדיש זמן רב מזמנו הפנוי לתנועה היהודית. היות והוא הבלית זאת, עליו ללכת עכשיו. משפחתו מאד מכובדת וסבלה רבות תחת רדיפות היהודים.

אנו מבקשים, שהוא ימצא כל עזרה, בכל מקום בעולם, בו גרים יהודים, שמשמעה בשבילנו חיים יהודיים.

ש ל ו ם !

איגוד ביהכ"נ הישראלי  
לרובע ה-XIX בוניה

מקווה, בית קברות יהודי, בית חולים יהודי, בית אבות יהודי, בית ספר יהודי, מועדון ה-Kunst", בו פעלה ספרייה, ונערכו ערבי תרבות. קרל השתלב מיד בקהילה וזמן קצר לאחר הגעתו כבר פירסם מאמרים בעיתון המקומי, כפי שהוא מצייין במכתבו.

קרל פרידמן קיבל עבודה בחברת ביטוח בריטית בשם Barton, McKenzie, Carrington. בדצמבר 1939 הוא נשא לאישה את לואי - אחות בבית החולים היהודי, אותה פגש כשהיה מאושפז בו עם הגעתו.

בטיינזין נולדו להם שני ילדים: דניאל בינואר 1941 ואירין במרץ 1945.

המשפחה גרה בבית מרווח ב-Chekiag Terrace בגבול הקונצסיות הבריטית והגרמנית, בתקופת המלחמה לא היו ארוצים חריגים בחייהם. חברת הביטוח הבריטית נסגרה וקרל עבד בחברת ביטוח יפאנית. לואי המשיכה לעבוד בבית החולים היהודי. הפעילות הקהילתית המשיכה להתקיים בכל תקופת המלחמה. היה מחסור מסוים במצרכי מזון שניתן היה להשיגם רק בשוק שחור. הם המשיכו לקיים קשר עם הארץ דרך הצלב האדום, כאשר כל המכתבים היו חייבים להיות מודפסים במכונת כתיבה. עלייתם לארץ התאפשרה על בדצמבר 1948. לאחר מסע בן חודשיים על

האוויה "WOOSTER VICTORY" משנגחאי לאורך חופי אפריקה למרסי, בפברואר 1949 הגיעו לחיפה. החלטתו של פרידמן להישאר בטיינזין הוכחה כהחלטה נכונה, שאישרה לו ולבני משפחתו חיים נוחים במקום, ולא כפי שהיו מנת חלקם של הפליטים שהגיעו לשנגחאי ונאלצו לחיות בגטו הונקיו בתקופת המלחמה.

## סיכום

יהודי אוסטריה ובייחוד יהודי וינה, שהחל מהאנשלוס (הסיפוח) במרץ 1938, הפכו לחלק מגרמניה (אוסטמרק), נאלצו לחפש לעצמם מקומות הגירה במהירות האפשרית, כאשר הלחץ המופעל עליהם היה פסי, נפשי, כלכלי וחברתי. החלופות שעמדו בפניהם לא היו רבות, וכל רעיון נוסה. למרות הקשיים בהשגת אשרות מעבר או ויזות, ניסו יהודי וינה להתמודד ולהגר מאוסטריה. בעבודה זו עמדתי על גורמי הדחיפה של היהודים מאוסטריה בשלהי שנות ה-30, בעקבות האנשלוס, שכללו התעללויות פיזיות וחומריות בהם, הלאמה, עידוד

ההגירה, דיכוי ומאסרים. גורמי דחיפה אלו היו בהחלט מנת חלקם של קרל פרידמן ובני משפחתו באותה עת. בהכללה גסה ניתן לומר, שגורמי הדחיפה במקרה זה, דומים לגורמי דחיפה שגרמו ליהודים להגר או לברוח ממקום מושבם.

החלופות שעמדו בפני יהודי אוסטריה באותה תקופה היו מצומצמות ביותר. מדינות אירופה, השלטון בארץ ישראל, ארה"ב - כל אלו סרבו להתיר הגירת יהודים מסיבית לשטחם. "מרווח התמרון" ליהודים שהגיעו למסקנה כי עליהם להימלט היה מינימלי עד בלתי אפשרי. על רקע זה, יש לראות את הניסיון יוצא הדופן, לנסוע אל המזרח הרחוק, לסין, כשבידיו אשרת כניסה לבוליביה.

שנגחאי, אובייקטיבית, לא הייתה יעד מבוקש, אם בכלל. יחד עם זאת, בנסיבות בלתי אפשריות אלו, הייתה זו החלטה שנתבררה כנכונה.

במסע ארוך, רצוף תלאות, כשהמזל משחק כל פעם לידי, למרות היותו יהודי שהאות "ן" מוטבעת בדרכונו, הצליח קרל להגיע לסין הכבושה על ידי היפאנים. גם הכניסה לסין

לא הייתה קלה, והצליחה למרות התערבותו של הקונסול הגרמני באזור. שוב עזרה לקרל תושייתו, כשמברק ששלח לראש הקהילה במקום, ד"ר קאופמן, פתחה את שערי סין בפניו ובפני חבריו למסע.

גם בסין עצמה לא הגיעו לקרל אל חוף מבטחים בנקל. עקב המצב החברתי והכלכלי הקשה בשנגחאי, העדיף קרל לצאת מחרבין (שם נאסר להמשיך ולשהות) ולעבור לטיינזין. שם הוא מוצא עבודה, לאחר תקופה לא קלה, ונעזר במכתב המלצה שקיבל על פעילותו הציבורית בקהילה היהודית, עוד בווינה.

קרל הקים משפחה בטיינזין, ועבר את שנות המלחמה בביטחון ובשקט יחסי (לעומת הרעב והמחלות שהיו מנת חלקם של הפליטים שהגיעו אחרי 1938 לגטו בשנגחאי).

בהומור מהול בעצב, ובעין שמפליאה בדיוקה ובתיאוריה, משרטט קרל מסע הגירה של פליט יהודי בר מזל, בעל תושייה, ללא משפחה והתחייבויות, בדרך להצלתו. מסע ייחודי ומרתק, שלא רבים זכו לו.

# מוינה בדרך לשנגחאי - אחרית דבר

בקיץ 1998 כתבתי מאמר אקדמי שנקרא "מוינה בדרך לשנגחאי - מסעו של קרל פרידמן" במסגרת קורס לתואר שני. בעבודתי התייחסתי למכתב שכתב קרל פרידמן במסעו בדרך לשנגחאי. המכתב מתאר מסע שניערך מוינה לשנגחאי בשנת 1938 ובו מצוין פרידמן, שעמו במסע היו חמישה בחורים יהודים נוספים, שחיפשו מקלט בשנגחאי. פרק מעניין במכתב הוא תיאור המפגש עם האדמיניסטרציה היפנית במנצ'וקו (מדינת החסות היפנית במנצ'וריה).

התחנה הראשונה בחסות היפנים היתה במנצ'ולי, שם נתקלו היפנים לראשונה בסימן ה-"ן" המוטבע בדרכונם של היהודים. היפנים החלו לבדוק את פשר הסימון וקיבלו מידע מנוסעים אחרים ברכבת, שעל פיו

מבקשים מעבר: שלושה לחרבין ושלושה לשנגחאי. השישה הגיעו ב"רכבת מולוטוב" ואין בכוננתם להשאר בטריטוריה יפנית.

השישה הם ("יתכנו שיבושים בשמות): Fritz Salzbergen, Ludwig Hautig, Bertrand Weibach, Paul Glessinger, Egon Rohr, Karl Friedmann.

קבלת האישור מהשלטונות היפניים על ארועים, שקרו לפני 69 שנים, הפתיעה אותנו.

בטוחנו כי קיים מידע נוסף בידי משפחותיהם של חמשת הפליטים הנוספים ואם ישנם קרובי משפחה שבידיהם תיעוד נוסף על קורותיהם אשמח לקבל מידע ולשמוע פרטים נוספים.

מרים פרידמן

miriamfriedmann@yahoo.com

דרכונים אלה תוקפם פג שבועיים לאחר יום הוצאתם. אי לכך, תוקף דרכוניהם של ששת הבחורים אמור לפוג ביום המחרת והם לא יוכלו להמשיך במסעם לעבר שנגחאי.

לעזרתם של השישה התייצב הד"ר אברהם קאופמן, יו"ר קהילת יהודי חרבין והמזרח הרחוק, שהתערב למענם. בעדותו של ד"ר קאופמן הוא מדווח על שמונה בחורים שהגיעו למנצ'ולי. עדות זו היוותה אישוש נוסף למכתבו של פרידמן ועל כך כתבתי בעבודתי.

בחודש אפריל האחרון (2007) הוזמנתי, תדי קאופמן ורעייתו, בעלי, דניאל פרידמן, ואנוכי לביתו של הממונה על השגרירות היפנית בתל אביב, מר מיז'צ'ו. במפגש הציג בפנינו מיז'צ'ו מסמכים מתאריך 27/10/38 מהעיר מנצ'ולי ובהם נאמר, כי ששה צעירים

# כיצד חגגנו את יסודה של מדינת ישראל

## חרבין, מאי 1948

ת. קאופמן / מרוסית יהודית סנדל

מאי 1948, חרבין. שנים ראשונות לקומוניזם הסיני. תקופת הנא"פ (מדיניות כלכלית חדשה). הכיבוש של מנצ'וריה על ידי הצבא האדום מאוגוסט 1945 עד סוף אפריל 1946 הותיר אחריו קשיים ועצב עמוק.

יו"ר הקהילה היהודית, ד"ר אברם יוסיפוביץ' קאופמן יחד עם מייסדי גדליביץ' זימן (מזכיר) ואנטולי גריגוריביץ' אורלובסקי (גזבר) נעצרו על ידי סמרש (ראשי תיבות ל"מוות למרגלים") במלון "ימטו", בקבלת פנים למפקד הראשי של הצבא האדום במנצ'וריה, ונעלמו באיי ארכיפלג-גולג.

החיים הציוניים בחרבין בהשתתפות הציונים-הכלליים, מזרחי, קק"ל, קרן תל-חי, ארגון צעירי ברית טרומפלדור (בית"ר) ומכבי - התקיימו למעשה עד אוגוסט 1945 עם כניסת הצבא האדום.

יו"ר הקהילה היהודית בשלוש השנים הראשונות (1945-1947) היה הרב א.מ.כיסילב ז"ל ואחריו מ.א. זאיגרייב ז"ל.

הארגונים השייכים לקהילה היהודית המשיכו להתקיים ואלו הם: חדו (הקהילה היהודית), משפט הבוררים, חברה קדישא, בית הכנסת החדש והישן, בית הכנסת במוזיגו, מאפיית מצות, בית הספר היהודי "תלמוד-תורה", בית התמחוי היהודי, מושב זקנים, מחסה לחולים כרוניים, ארגון נשים לגמילות חסדים (דבו), ארגון "גמילות-חסד-עזרה". ניצוץ של חיי יהודים עדיין בער במסגרתם, אך עבודה ציונית פסקה לחלוטין.

רוב יהודי חרבין, רובם מהגרים מרוסיה (חסרי נתינות), הפכו לאזרחי ברית המועצות האדירה ופנו ל"מולדת" אשר קיבלה בזרועות פתוחות את אזרחיה שהיו "בנים חוטאים" לשעבר. כעת הייתה קהילה של אזרחים רוסיים, מועדון סובייטי והעיר חרבין הפכה למעשה לעיר סגורה. קשרים עם העולם החיצון כמעט ולא התקיימו. ההתכתבות עם שנחאי הייתה איטית, ורק מספר מועט מכתב העת "תגר" שיצא לאור על ידי הבית"רים בשנחאי הגיע לעיר.

קשרינו עם העולם החיצון היו בלתי חוקיים. בשעות הערב עוד הצלחנו בהתחלה לקלוט "קול אמריקה" בשפות רוסית ואנגלית והקשבנו לשידוריהם מיפן ומדרום קוריאה

עבור המזרח הרחוק.

בנובמבר 1947 התקבלה החלטה באומות המאוחדות על חלוקת פלשתינה והקמת מדינה ליהודים. ברור היה, שאנו נמצאים על סף מאורעות חשובים, ושהאור החל לבצבץ בסוף מנהרת החיים החשוכה בחרבין.

הצעירים הציוניים בחרבין - חברי בית"ר ומכבי לשעבר, אשר הוו חלק נכבד מהדור הצעיר של חרבין - חיכו בחוסר סבלנות, מתי תגיע השעה לנסוע לפלשתינה.

באותם ימים ועד נסיעתי לישראל בדצמבר 1949 הייתי למעשה מזכיר חדו (הקהילה היהודית). מדי בוקר, חוץ משבתות, נהגתי ללכת לרב כיסילב לקבל את חתימתו ולספר לו על העבודה בחדו, הייתי חייב לספר בפרוטרוט על כל מה ששמענו ב"קול אמריקה" ועל מאורעות חשובים בפלשתינה.

המאורעות הלכו והתפתחו מדי יום ונעשה ברור, שהקמת מדינה יהודית אינה מעבר להרים. באותם הימים איש לא ידע כיצד תיקרא המדינה ושההכרזה על הקמת המדינה תגרור אחריה שפיכות דמים.

והנה הגיע היום המיוחל ב-1948. ביום 14 במאי, "קול אמריקה" הודיע שבתל-אביב הכריז בן-גוריון על הקמת מדינה ליהודים - ישראל.

בשבת רצתי לביתו של הרב כיסילב ובדרך הודעתי על המאורע המשמח לכל מי שפגשתי לאורך רחוב ארטילרסקיה. רבים ידעו על כך, וברכו זה את זו בשמחה: "חג שמח".

הרב, באותם הימים נחלש גופנית ועל כן התפלל בשבתות בביתו. עם תום המניין, כאשר בישרתי לו על ההתפתחויות המשמחות, הוא בכה ואמר: "שהחיינו".

היה ברור לי, שאי אפשר יותר לשתוק, ויש לעשות דבר מה מבלי להיחשף לסכנה. המחשבה הראשונה הייתה - להדפיס "בולטין" על ההתרחשויות בישראל.

במוצאי שבת, ה-15 במאי, ברחוב 3 לינינה, בבית מס' 18, בשעה 3.00 לפנות בוקר על מכונית כתיבה נולד בולטין מס' 1, אשר יצא לאור בתדירות החל מה-15 במאי 1948 עד 22 בספטמבר 1949. בסך הכל יצאו לאור 153 עלוני "בולטין", הקובץ השלם מצוי בידי המחבר הכותב את השורות האלה. ב-1948

הודפסו 85 עלונים וב-1949 - 88 נוספים. כמעט מדי לילה עבדתי בין 3-4 שעות, מדפיס עם נייר העתקה ואחר כך במכונת צילום. הודפסו עד 100 עותקים על עמוד פוליו אחד, לעתים רק על צד אחד של הנייר, ולעתים משני צדדיו, תלוי בריבוי החדשות שנרשמו באותו לילה. את ה"בולטין" הפיץ סולומון יסקוביץ' ספיבק ז"ל ובנו הצעיר של ז. סולוצקר ז"ל, איזיה סולצקר ז"ל, אשר היה מגיע לביתי באופן סדיר כדי לקבל את ה"בולטין". באותה תקופה הוא היה בן 12-13, וכן פ. מושקוביץ', י. אורלובסקי ואחרים.

"בולטין" יצא לאור באופן סדיר, אך היו ניסיונות לעצור את הוצאתו לאור. הגיעו עד הרב כיסילב, כדי שישכנע אותי להפסיק את ההדפסה. באחד הבקרים אמר לי הרב: "תדיק, (כך קראו לי רבים בחרבין) האם אין בכך משום סכנה? תהיה זהיר". הוא לא ניסה לשכנע או לצוות. הוא ידע עד כמה יש צורך בעבודה ציונית באותם ימים חשובים.

באחד מערבי 1949 קבלתי הזמנה לישיבה סגורה של הוועד העירוני הציוני לשעבר בחרבין בדירתו של יעקב הלפרין ז"ל ברחוב סקרניה (את הבית מצאנו כשביקרנו בחרבין ביוני 1992). שם נכחו יעקב וולפוביץ' זיסקינד ז"ל, סולומון איסקוביץ' ספיבק ז"ל, מייסי אברמוביץ' לנקין ז"ל, יעקב יזראלוביץ' הלפרין ז"ל.

את הפגישה פתח מ.א. לנקין: "תדיק, אברהם יוסיפוביץ' סבל מספיק עבור כולנו. לך אין כיום אב-אנחנו הוריק, ואנו דורשים, שתפסיק לסכן, להדפיס ולהפיץ את ה"בולטין". אחריו דיברו י.ו. זיסקינד וי. הלפרין משכנע פחות היה ס.ו. ספיבק.

אתה בן 25 בלבד, ינקת עם חלב האם את אהבתך לציונות, למרות סמרש (מוות למרגלים) וחלקו של האב הנאנק במחנות העבודה של סטלין, איך חושב על שום דבר אחר.

איני זוכר במדויק, מה ענית, אך התוכן היה כדלהלן: "לא יעזור לכם דבר, אני ממשיך בעבודתי, ואיני מערב בעניין את "חדו" (הקהילה היהודית) מאחר וה"בולטין" לא חולק לאיש בבית הכנסת או במוסד ששייך לקהילה היהודית".

(המשך בעמוד 37)

# שגרירה החדש של סין אורח איגוד יוצאי סין בישראל ואגודת הידידות ישראל-סין

ב-24 בספטמבר, שגרירה החדש של סין, מר צ'ז'או יון היה אורח של אגודת הידידות ישראל-סין ואיגוד יוצאי סין בישראל. השגריר הגיע בליווי יועץ השגרירות מר צ'ז'אן סיואן, הנספח הצבאי אלוף משנה ליו סיאניו, המזכירה הראשונה גב' יאן צ'ז'נלי, המזכירה גב' ליו צ'ז'ונאי ומזכירתו של הנספח הצבאי גב' צ'ז'או חונטאו. ב-10 בבקר הגיעו האורחים לשער בית העלמין קריית שאול בתל-אביב. יחד עם ת. קאופמן, י. קליין, ר. וינרמן וי. לדיז'נסקי. האורחים כיבדו בנוכחותם את קברו של דוקטור יעקב רוזנפלד, גיבור העם הסיני, הרופא הראשי של הארמיה הרביעית והשמינית של צבא שחרור סין.

ת. קאופמן פתח בדברים על דוקטור רוזנפלד ונשא את תפילת "קדיש" ו"אל מלא רחמים". שגריר סין הניח זר בשם שגרירות סין, ור. וינרמן - בשם איגוד יוצאי סין בישראל ואגודת הידידות ישראל-סין. מבית העלמין נסעו האורחים לבית הכנסת לזכר הקהילות היהודיות בסין ברחוב גולן 31, בתל-אביב. כאן הם פגשו את זקני בית הכנסת שלום שפילמן, אליעזר שייב וצבי פרגה. במרכז התרבות שבבית הכנסת הציג ת. קאופמן את מפת ההתיישבות היהודית בסין ותולדות הגעתם של היהודים לסין. כמו כן, סיפר ת. קאופמן לאורחים על בניית בית הכנסת. שלום שפילמן נשא תפילה להצלחתו של נשיא סין והעם הסיני.

מבית הכנסת נסעו האורחים ל"בית פונבה", שם המתין להם א. פודולסקי. ממלא מקום יו"ר איגוד יוצאי סין בישראל. י. קליין סיפר לאורחים על עבודת הארגון. בצהריים, במסעדת "China Sea" נערכה ארוחה לכבוד השגריר. בארוחה נכחו חברי ההנהלה הראשית של איגוד יוצאי סין בישראל ואגודת הידידות ישראל-סין ת. קאופמן, י. קליין, ר. וינרמן, א. פודולסקי, ס. מיוזל, ד. פרידמן, א. גולדרייך, ג. כץ, ב. דראל, ר. רשינסקי, י. ביי, י. סנדל, א. ונדל, צ. פיינברג וי. לדיז'נסקי. נשאו דברים ת. קאופמן ושגריר סין, אשר הודה בחמימות על קבלת הפנים והביע את רצונו להמשיך בעבודה משותפת עם ארגוננו.

## כיצד חגגנו את יסודה של מדינת ישראל (המשך מעמוד 36)

"בולטין" המשיך לצאת לאור באופן סדיר, ב"בית הדפוס" ב-3 לינייה, עבדו במסירות 18 איש, עד אשר באחד הימים של קיץ 1949 אחד ממנהיגי "חדו" נקרא לקונסוליה הסובייטית למזכיר הקונסוליה זוקין, אשר הראה לו את אחד העלונים של "בולטין". מספר בודד של יהודים "עבדו" עבור הקונסוליה הסובייטית ונראה שטרחו להעביר להם את ה"בולטין". זוקין שאל: "האם אתה קורא בניירת הזו?" - "כן" - הייתה התשובה. "ממי אתה מקבל אותה?" - "מתדי קאופמן". - "ומי קורא את זה?" - "את זה איני יודע". בכך הסתיימה השיחה. כאשר באותו ערב סיפר לי איש "חדו" על השיחה בקונסוליה, נעשה ברור שמצפים לנו אי נעימויות. אך לשמחתנו לא היו כל עקבות לשיחה. נעשה ברור, שיש צורך להמשיך להוציא לאור את ה"בולטין" כדי שסגירתו לא תהיה בעקבות השיחה עם זוקין. כעבור שלושה חודשים, ב-22 בספטמבר 1949, עם ההודעה על תחילת העלייה מסין יצא לאור ה"בולטין" האחרון. באותו זמן כבר פעל ועד הגירה בלתי חוקי אשר התאסף במשרדה של ורה שטופמן (קליין) ברחוב קזצ'י. חברי הוועד היו ס. ספיבק - יו"ר הציונים הכללים, ת. קאופמן - מזכיר מכבי ופ. שמושקוביץ' ממכבי, שלושה חברי בית"ר - י. טנדט, ב. מירקין וי. שטופמן (קליין). ההתכתבות עם "פלשתניה-אמט" ביטניטצ'ין, וי. ציטרין מנהל "פלשתניה-אמט" בשנחאי, ועם השגרירות שלנו במוסקבה התנהלה על פי כתובתי הפרטית. התחלנו לקבל אשרות,

קבוצה ראשונה של פליטים מגרמניה ובראשם ד"ר גולדהמר (קרוב ל-120 איש) הייתה מוכנה לנסיעה. את האשרות קיבלנו מקונסול יובל בשנחאי, ולקבוצה של הפליטים צורפו גם מספר יהודי חרבין. רוטנברג ורעייתו, לד. מינדלין וורה הנדלין ז"ל עם בתה פיי. כיצד חגגנו שנה ראשונה ליסוד מדינת ישראל בחרבין? בדירתו של ד"ר שטרן ז"ל ברחוב פקרניה, בין רחוב קזצ'י לדיאגונלניה, בעומק החצר של חווילתו, התאספו בשבת, 22 במאי 1948 וב-14 במאי 1949 קרוב ל-50 אנשי בית"ר ומכבי, כדי לחגוג את יסוד הקמת מדינת ישראל ושנה ליסודה. בכניסה לחצר עמדו במשמרות שומרים. זו הייתה מסיבה. אך על הקיר הייתה תלויה מפת פלשתניה עם דגלים, אשר ציינו את המקומות שנכבשו על ידי צבא ההגנה לישראל, וכן דגל של מכבי בחרבין. בשתי הפגישות סיפרתי על המלחמה בישראל, על העלייה ועל ההישגים של המדינה היהודית. את הפגישה ארגנו בנותיו של ד"ר שטרן מרגריטה וסוזנה חברות מכבי לשעבר. היו עוד מספר פגישות של חברי המכבי ובית"ר בחנות של איזיה ברונר ופבליק שמושקוביץ' "אנטנה" בקייסיסקיה אוליזה. את החלונות כיסו היטב, האנשים התאספו והתפזרו אחד אחד. זה היה ביום א', יום מותו של הרצל, כ' בתמוז 1948 וב-1949 לכבוד שנה להקמת מדינת ישראל. החל מסתיו 1948 עד אוקטובר 1949 בדירתנו ב-3 לינייה התנהלו חוגים בשפה העברית

פעמיים בשבוע, השתתפו כ-20 איש בניהולו של מורה בלתי נשכח ואדם לא רגיל, הציוני ל. נדל ז"ל. עוד שתי חגיגות נחוגו לאחר הקמת מדינת ישראל והם אורגנו על ידי הקהילה היהודית בהרשאת קונסוליה ס.ס.ס. בחרבין, תפילת הודיה לסטלין על הכרתו במדינת ישראל. הרב כיסיליב נשא דברים ות. קאופמן הקריא מברק לסטלין ולפני האזכרה אמר: "עכשיו נישא תפילת אזכרה לנופלים במלחמה בפלשתניה. לפני האזכרה נעמוד דום לדקת דומיה ונוריד ראשנו לזכר לוחמי צבא ישראל ואזרחי מדינת ישראל שנתנו חייהם למען אושרו של העם, ולמען עתיד טוב יותר של המדינה היהודית". זה היה ביוני 1948 בחרבין הרחוקה. לאחר שגולדה מאיר התמנתה לצירה הראשונה של ישראל ס.ס.ס. והגישה כתב אמנה למזכיר הסובייטי העליון שברניק, באולם של המועדון הסובייטי (קומסוב לשעבר), הוצג סרט "משפטי נירנברג". אך העיקר: שתיים-שלוש דקות לפני הקרנת הסרט הראו את גולדה מאיר בקרמלין, דבר שגרר אחריו מחיאות כפיים סוערות של הנוכחים. האולם היה מלא מפה לפה יהודים ובעיקר ציונים צעירים. כך חגגנו בחרבין את הקמת מדינת ישראל. החג השתקף בפניהם ובלביהם של כל יהודי חרבין. וב-1950 רבים כבר חגגו את השנה השנייה להקמת המדינה כאזרחים חופשיים של מדינה יהודית, ואשר מימשו בחייהם את תקוותם שלהם ואת תקוותם של דורות רבים.

# "אמא של כולם"

אסתר ירחו

עלינו ארצה בשנת 1950. משפחתנו כללה את אמי, אבי, הורי אמי ואותי - תינוקת בת שנה. התיישבנו בכפר-תבור, שם התגוררו כבר אחי אבי. אבי עבד בבניין בקבוץ סמוך יחד עם אחיו. סבי עבד בסלילת כבישים בסביבה. אמי וסבתי היו עקרות בית. כעבור מספר שנים, עברו סבי וסבתי לגור במושב עמיקם, שם התגוררה כבר אחות אמי, בתם הבכורה. אמי רצתה מאד לעבור לגור במושב עמיקם, לצד הוריה ואחותה, אך אבי התנגד לכך. נשארנו לגור בכפר תבור. אבי עזב את עבודת הבניין ונסע ללמוד הוראה וניהול ב"סמינר נהלל". אמי טיפלה בי ולא עבדה מחוץ לבית. כאשר אבי סיים את לימודיו והתמנה למנהל ביה"ס היסודי בכפר תבור, אמי החלה לעבוד בביה"ס בתור מורה לחינוך גופני, ציור ואומנות, וזכתה להוקרה רבה מצד התלמידים והוריהם כאחד. כיתתה שימשה משך כל שנות עבודתה בהוראה מקום מפלט ו"מקלט" לתלמידים

שסולקו מהשיעורים בשל בעיות התנהגות וחוסר קשב. אמי ידעה לגשת אליהם ולזכות באמונם ובאהבתם. היא העסיקה אותם בעבודות ציור ומלאכה תוך כדי לימוד בכתה רגילה - ועל כך הם הוקירו אותה כל חייה עד למותה!  
אמי הייתה "מסמרת" בכל נשפי פורים בכפר-תבור. תחפושותיה המקוריות זיכו אותה מדי שנה בשנה באחד המקומות הראשונים, לרוב...במקום הראשון!  
בשנת 1972 נסגר ביה"ס היסודי בכפר-תבור בשל מינוס תלמידים והורי עברו לעבוד בביה"ס היסודי-האזורי "כדורי" שם עבדו עד צאתם לגמלאות. גם עם פרישתם לא נותרו בחוסר מעש. אבי התנדב להרצות בפני עולים חדשים מחבר העמים במקומות שונים בארץ, בעוד שאמי הדריכה בהתנדבות כמובן, ציור, אומנות ומלאכה במועדוני קשישים בכפר-תבור ובסביבתה מספר פעמים בשבוע. אבי חלה במחלה

קשה, ואמי טיפלה בו במסירות רבה עד ליום מותו ב-16.2.1999. ואז כל זמנה הוקדש לי, בתה היחידה, לטיפוח הבית, הגינה ובטפול בחתוליו האהובים. מידי פעם היא נהגה לפקוד את מועדון "שישים פלוס" בכפר-תבור, שם ציירה ועשתה עבודות מלאכה. אמי נפטרה ממחלה קשה ביום שני 3.12.2007, יומיים בלבד לפני יום הולדתה ה-82 (לפי הלוח העברי!), על מצבתה כתבתי את המילים הבאות:  
"אמא, רעיה, אחות וחברה, אוהבת ונאהבת, מורה נערצת וספורטאית מצטיינת".  
מאות אנשים ליוו אותה בדרכה האחרונה, קרובי משפחה, שכנים, חברים, מורים ותלמידים לשעבר. רבים הספידוה במילים חמות ונרגשות, ביניהם ידידיו הקרוב והאהוב תדיק קאופמן, שהניח זר על קברה הרענן בשם "איגוד יוצאי סין".  
יהי זכרה ברוך.

## איזה

ב-3 בדצמבר 2007 הלכה לעולמה ידידתנו הבלתי נשכחת מחרבין איזה ירחו (קונדקובה).  
איזה נולדה בחרבין ב-14 בדצמבר 1925. אין איש מחרבין, שלא הכיר וזכר את הילדה המקסימה, נערה, אישה - איזה קונדקובה. אישיות כובשת, ספורטאית מצטיינת, חברת "בית ר" בחרבין, הייתה אחת האלופות באתלטיקה קלה בריצה של 60 ו-100 מטר ובטניס שולחן.  
אני זוכר היטב את איזה מביה"ס למסחר. היא סיימה את בית הספר הראשון בחרבין לשפות, בוגרת המחזור הראשון. כן, זכורה לי הצלחתה בקרב הצעירים בחרבין.  
היא נישאה בחרבין לארון ונולדה להם בת אסתר. בנובמבר 1950, עם גלי העלייה הגיעה משפחת ירחו לישראל על האניה "אנה סלן". ארון, איזה, עם בתם ועוד שבע משפחות מחרבין התיישבו בכפר קטן - כפר תבור. בשנים הראשונות לבואם קשה הייתה ההסתגלות לחיים במקום החדש, אך בגאווה



ובאופטימיות נאבקה איזה יחד עם ארון לבניית החיים מחדש. היא למדה ועבדה עד צאתה לגמלאות כמורה בבית הספר לחינוך גופני ולמלאכת יד.  
כל חייה, בחרבין או בכפר תבור, תמיד זכתה בכבוד ובאהבה מסובביה. חיי ידידות ארוכים קשרו אותי לאיזה וארון, ולמרות שהשנים האחרונות לחייה היו קשות, היא נשארה כפי שהכרנו אותה בנעורינו.  
בבית העלמין בכפר תבור צמח תל קבורה חדש. את איזה קברו בסמוך לבעלה האהוב. הם שוב יחדיו, זה ליד זה, בלתי נפרדים.  
קשה היה ללוות את איזה בדרכה האחרונה, קשה לדבר ליד הקבר הטרי ולא קל לכתוב שורות אלו. איזה שוב אינה עמנו, אך דמותה תישאר בלב כל מכריה, בצודית הטובה הנמצאת בנפשו של כל אדם.  
ת. קאופמן

## דב שמיר (שמרלינג)

ב-12 בנובמבר בגיל 86, הלך לעולמו ידידנו מחרבין ומטינצזין דב שמיר (בובה שמרלינג). ההלוויה התקיימה ב-12 בנובמבר בבית הקברות ירקון. יהא זכרו ברוך!

## הרב אליהו ברוידא

ב-15 בנובמבר לאחר מחלה קשה וארוכה, הלך לעולמו הרב אליהו ברוידא, אשר שימש במשך שנים ארוכות רבה של צפון תל-אביב, וכן רב בית הכנסת לזכר הקהילות היהודיות בסין (רח' גולן, 31) מרגע הקמת בית הכנסת לאורך כל השנים הבאות.

הרב ברוידא השתתף בתפילות לרגל חגיגות שונות של המתפללים ובכל האירועים שנערכו על ידינו לאורך עשרות בשנים. הלווייתו של הרב אליהו ברוידא נערכה בתל-אביב, בבית הקברות קריית שאול. בין הסופדים הרבים היה גם הרב הראשי של תל-אביב, הרב לאו.

איגוד יוצאי סין מביע את צערו על מות הרב המכובד ושולח את תנחומיו לרעייתו, בנו, בנותיו משפחותיהם.

## ליובה פרז'נסקיה

בליל ה-15 בפברואר, לאחר מחלה ממושכת, בגיל 92, הלכה לעולמה ידידתנו מחרבין, טינצזין ושנחאי, אהובה פריזן (ליובה פרז'נסקיה).

ליובה הייתה חברה קבועה באיגוד יוצאי סין ובזמנו הייתה פעילה בעבודת האיגוד בתל-אביב.

ההלוויה התקיימה ב-16 בפברואר בבית העלמין ירקון. יהי זכרה ברוך!

## אסתר כהן לויטין ז"ל

ביום ד', 23.1.08 ט"ז בשבט תשס"ח, נפרדנו מאמנו האהובה, אסתר כהן לויטין.

ביום קבורתה ליוו אותה רבים משכניה משכונת גבעת מרדכי בירושלים, משפחתה המורחבת, החברים הרבים שרכשה במהלך חייה, ילדיה ונכדיה.

אמא נפטרה בשיבה טובה ומתה כצדיקה בשנתה ללא ייסורים.

הפרידה קשה בכל גיל, אנו ילדיה ברוך ומירה נפרדנו מאמא אצילית, אהובה, חמה ומשקיעה, אמא חביבה על הבריות. עלתה לארץ ב-1949 דרך עירק, לשנחאי

שבסין ומשם לישראל, לגבעת אולגה, טירה ואח"כ לירושלים. הקימה משפחה ציונית חמה ואוהבת יחד עם אבינו אלכסנדר-שורא לויטין.

בכוח רוחה, אהבתה, ועם זוגיות נפלאה, הובילה ועודדה אותנו, ויחד עם אבא חניכה אותנו להיות בני אדם ולתרום תמיד מעצמנו.

אמא דאגה ללכד את כולם ולימדה אותנו מהו הערך של להיות משפחה.

אמא הייתה סבתא נהדרת לילדנו, טיפחה בית יפה ומקסים בגבעת מרדכי בירושלים והייתה מטפלת מסורה ונהדרת להרבה ילדים.

הורינו חברו יחדיו בעלייה משנחאי לארץ וכעת עם לכתה של אמנו הסתיים דור. אנו גאים להיות ממשיכיו של דור זה ולהיות ילדיהם של יוצאי סין.

נזכור את הורינו בגאווה.

ברוך לויטין וב"ב

מירה נגר-לויטין וב"ב



בית הכנסת אוהל רחל בשנחאי, נבנה ב-1920, צילום היום



בית הכנסת אוהל משה בשנחאי, נבנה ב-1927, צילום היום

# חלוקת המלגות



שגריר סין בישראל Mr. Zhao Jun.



שגרירות ישראל לשעבר בסין גב' אורה נמיר.



ראש המחלקה של מזרח אסיה במשרד החוץ מר יצחק שוהם.



שגריר ישראל לשעבר בביג'ין מר יהודע חיים.



י"ר אגוד יוצאי סין בישראל מר תדי קאופמן.



מ"מ י"ר אגוד יוצאי סין בישראל מר יוסי קליין.